

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Projektbeskrivelse og overordnede retningslinjer for forvaltning af Naturnationalpark Stråsø

November 2021

Resumé

Naturnationalpark Stråsø etableres som en af de fem første naturnationalparker i Danmark.

Målet er at fremme natur og biodiversitet ved at understøtte et økosystem med naturlige processer og dynamikker og minimal brug af forvaltningsindgreb.

For at realisere dette mål suppleres den eksisterende naturligt fritlevende bestand af krondyr med udsætning af store planteædende pattedyr, bag lave to-trådede hegn (kreaturhegn), i dele af den ca. 3600 ha store naturnationalpark.

Stude, heste og på sigt måske vildæsler foreslås udsat i området og skal være med til at skabe en større grad af variation på lysåbne arealer, flere lysninger i skoven - varierede overgangszoner mellem skov og lysåben natur og mere dødt ved m.m. Der foreslås i den forbindelse opsat almindeligt kreaturhegn, som sikrer, at de udsatte dyr forbliver inden for et hegnet område på ca. 2600 ha, der hovedsageligt omfatter arealer syd for Lilleåen. Samtidig vil det være muligt for de fritlevende krondyr at bevæge sig på tværs af det hegnede område.

I etableringsfasen vil der være særlig fokus på at fremme forekomsten af hjemmehørende buske og træer, øge andelen af lysåben skov, sammenbinde lysåbne naturarealer, genskabe de naturlige hydrologiske forhold og øge forekomsten af dødt ved. Herudover skal udbredelsen af ikke hjemmehørende træarter reduceres, og der vil blive gennemført omfattende indsatser for at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført – og dermed fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling.

Naturnationalparken vil bidrage til spændende naturoplevelser, stilhed og fordybelsesmuligheder for friluftslivet generelt og understøtte turismen i området. Antallet af nuværende friluftsfaciliteter inden for naturnationalparken fastholdes, men vil i de kommende år blive udbygget og opgraderet, så de afspejler friluftslivets behov. Et særligt fokus er at forbedre adgangsforholdene for bevægelseshæmmede. Som et led i opgraderingen kan det komme på tale at flytte enkelte faciliteter til bedre placeringer. Faciliteterne vil appellere til dagsbesøg, men volumen af faciliteterne ved ankomststederne og afstanden mellem disse, vil også være interessant for besøgende, der ønsker en længere vandring med overnatningsmulighed et andet sted end udgangspunktet. Ved indgangene til naturnationalparken sikres gode informationsfaciliteter. Omfanget af investeringer i nye friluftsfaciliteter, ud over et beløb på 5 mio. kr., der allerede er afsat på Finanslov 2021 til hver naturnationalpark, vil blandt andet afhænge af medfinansiering udefra.

Hensynet til friluftslivet og naturoplevelsesmulighederne og hensynet til at sikre tilstrækkeligt ro og fred til de græssende krondyr kombineres, med henblik på at optimere krondyrenes græsning og bidrage til, at krondyrene opholder sig mest muligt i naturnationalparken.

Der vil være fokus på at gennemføre monitoringsprogrammer, der kan undersøge effekten på biodiversitet samt Naturnationalpark Stråsø's påvirkning af den rekreative anvendelse og oplevelse. Tilstanden af kultur- og fortidsminder overvåges ligeledes med henblik på fortsat at sikre disse. Derudover udvikles der en protokol til overvågning af de udsatte dyr og dyrevelfærden evalueres.

Dette udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Stråsø er et fagligt oplæg fra Naturstyrelsen. Forud for udarbejdelse af udkastet er der foregået en inddragelse af offentligheden, blandt andet med oprettelsen af to nationale arbejdsgrupper: en videnskabelig arbejdsgruppe og en interessentarbejdsgruppe samt lokale brugergrupper for hver naturnationalpark. Udkastet til

projektbeskrivelse og forvaltningsplan er nu sendt til de to nationale arbejdsgrupper og den lokale projektgruppe for at få deres tilbagemeldinger. Reviderede versioner af projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen på den baggrund forelægges herefter til politisk drøftelse og godkendelse i aftalekredsen for natur- og biodiversitetspakken (regeringen, SF, Radikale Venstre, Enhedslisten og Alternativet). Herefter sendes projektbeskrivelse og forvaltningsplan i offentlig høring, hvilket forventes at ske i løbet af foråret 2022. Alle - både borgere, kommuner og organisationer - har her mulighed for at kommentere forslaget.

Forord

[minister]

Til kolofon:

Grundkort: Geodatastyrelsen

Foto:

Indholdsfortegnelse

1 Indledning.....	6
2 Projektbeskrivelse	8
2.1 Eksisterende forhold.....	8
2.1.1 Skov- og lysåbne arealer	10
2.1.2 §3-beskyttet natur	13
2.1.3 Natura 2000	14
2.1.4 Bilag IV-arter	21
2.1.5 Truede og sjældne arter	21
2.1.6 Landskabelige og hydrologiske forhold	21
2.1.7 Rekreativ infrastruktur	24
2.1.8 Fredede og beskyttede fortidsminder.....	26
2.1.9 Forholdet til lovgivning.....	27
2.1.10 Forholdet til øvrig planlægning for området.....	28
2.1.11 Inddragelse af offentligheden	29
2.2 Planlagte tiltag og anlæg	30
2.2.1 Naturnationalparkens geografiske afgrænsning	30
2.2.2 Store planteædende pattedyr	31
2.2.3 Etablering af hegn.....	36
2.2.4 Friluftsfaciliteter samt veje, stier og ruter.....	38
2.2.5 Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger.....	41
2.2.6 Tiltag på tilgrænsende arealer	42
2.3 Naturgenopretning og andre initiativer i området.....	42
2.3.1 Genopretning af naturlig hydrologi	43
2.3.2 Rydning af nåletræsbevoksninger	44
2.3.3 Bekæmpelse af invasive arter m.m.	48
2.3.4 Biodiversitetsfremmende tiltag.....	49
2.3.5 Forventede klimaeffekter	53
3 Overordnede retningslinjer for forvaltning.....	54
3.1 Udviklingsmål.....	54
3.2 Principper for forvaltning af de udsatte dyr	54

3.3 Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter	57
3.4 Principper for forvaltning af vildtet	59
3.5 Principper for forvaltning af vandmiljøet	60
3.6 Principper for forvaltning af fredede og beskyttede fortidsminder	61
3.7 Principper for forvaltning af trafiksikkerhed	62
3.8 Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer	62
3.9 Principper for forvaltning af naturgenopretningstiltag	62
3.10 Principper for overvågning af udviklingen i området	64

Udskast

1 Indledning

Vi står i en naturkrise, hvor mange dyr- og plantearter er i fare for helt at uddø. Naturen mangler plads og levesteder. Her peger forskere blandt andet på behovet for mere vild natur og flere sammenhængende naturområder, hvor naturen får plads til at udbrede sig på mere naturlige præmisser end i dag. Målet med naturnationalparkerne er at fremme natur og biodiversitet ved at understøtte et økosystem med naturlige processer og dynamikker.

I december 2020 indgik regeringen og Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten og Alternativet aftale om bl.a. Natur- og Biodiversitetspakken herunder etablering af skønsmæssigt yderligere 13 nye naturnationalparker ud over de allerede igangsatte naturnationalparker i Fussingø og Gribskov. I april 2021 kom regeringen sammen med aftalepartierne bag Natur- og Biodiversitetspakken med deres beslutning om, hvor de tre næste naturnationalparker skulle placeres. Det drejer sig om Almindingen på Bornholm, Stråsø mellem Herning og Holstebro og Tranum ved Jammerbugt. I juni 2021 vedtog regeringen, SF, Radikale Venstre, Enhedslisten, Konservative Folkeparti, Liberal Alliance og Alternativet i Folketinget lovgrundlaget for etableringen af naturnationalparker på statens arealer – jf. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/1177>.

Naturnationalpark Stråsø bliver dermed én ud af op til 15 naturnationalparker på statens arealer i Danmark. Hovedformålet med naturnationalparkerne er at styrke områdernes natur og biodiversitet ved at give mulighed for etablering af større sammenhængende naturområder, hvor naturen i højere grad end i dag kan udvikle sig dynamisk, og hvor der kan udsættes store planteædere med henblik på, at de kan udføre en vigtig økosystemfunktion. Herved tilstræbes så vidt muligt naturlige økosystemer. Naturnationalparkerne skal samtidig give mere spændende naturoplevelser og dermed mulighed for mere friluftsliv og øget turisme i de pågældende områder.

Naturnationalparken skal forvaltes med natur og biodiversitet som hovedformål. Skov- og landbrugsdriften ophører. Med henblik på at igangsætte de naturlige processer og dynamikker etableres der helårsgræsning med brug af store og forskellige planteædende pattedyr. Bestanden tilpasses det naturlige fødegrundlag og der anvendes som udgangspunkt ikke tilskudsfodring. Desuden skal den naturlige hydrologi genoprettes. Mængden af dødt ved øges gennem veteranisering og fældning af træer for at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført – og dermed fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling. Desuden tilbageføres en del af arealerne til et mere naturligt udgangspunkt bl.a. ved at fjerne oversøiske træarter og nedbringe arealet med europæisk ikke-hjemmehørende træarter. Endelig bekæmpes invasive arter.

Naturnationalpark Stråsø på ca. 3.600 ha ligger øst for Ulfborg i hjertet af et af landets største sammenhængende skov- og hedeområder, og i et af de tyndest befolkede og mest uforstyrrede områder i Danmark. I den sydlige del af naturnationalparken foreslås det at udsætte stude og heste, der sammen med områdets naturlige og fritlevende bestande af hjortearter skal være med til at skabe en større grad af variation med flere lysninger, varierede overgangszoner mellem skov og lysåben natur, mere dødt ved m.m. Det foreslås at opsætte almindelige lave kreaturhegn, som sikrer, at de udsatte dyr forbliver inden for de ca. 2600 ha som hegn. De 1.000 ha, som ikke hegn, regnes fortsat med til naturnationalparken, fordi der er tale om sammenhængende natur (omkring Lilleåen), og fordi arealet allerede i dag afgræsses med et relativt højt græsningstryk fra fritlevende krondyr, der er medvirkende til at sikre områdets naturværdier herunder dets egnethed som levested for sjældne og truede arter. NST vil overvåge effekten af de fritlevende krondyr inde og uden for hegnets f. biodiversitetsudviklingen. Der sættes ekstra fokus på

naturens udvikling udenfor hegnet, da der kan være adfærd m.v. hos de lokale bestande, der kan betyde, at græsningstrykket ikke er helt så højt som ønsket.

Naturnationalpark Stråsø vil tilbyde spændende nye naturoplevelser med fokus på den "stille" naturoplevelse. Hegnet omkring naturnationalparken skal holde dyrene inde, men ikke de besøgende ude. Besøgende vil flere steder kunne krydse hegnslinjen til fods, på cykel, ridende eller i bil, og ved indgangene guider afmærkede stier endagsgæsten på kortere eller længere vandreture. På udvalgte steder etableres udsigtsplatforme, hvorfra man på god afstand kan overskue et større areal med mulighed for at opleve de forskellige dyrearter tilknyttet de åbne arealer og overgangszonen til skov.

Skovområderne inden for Naturnationalpark Stråsø udlægges som urørt skov i forbindelse med etablering af naturnationalparken. Naturstyrelsen har udarbejdet overordnede retningslinjer og principper for forvaltning for henholdsvis urørt skov¹ og naturnationalparken betragtes som komplementære og overlappende. Dette betyder, at man inden for Naturnationalpark Stråsø følger principperne i de overordnede retningslinjer for urørt skov i forhold til fældning, udtag og salg af træ, genopretning af hydrologi, bekæmpelse og regulering af invasive arter m.m. I naturnationalparken kan der ligesom i den urørte skov opstå behov for at gennemføre særlige forvaltningstiltag af hensyn til f.eks. Natura 2000-naturtyper og -arter og forekomster af truede arter. Naturnationalpark Stråsø adskiller sig fra andre arealer udlagt som urørt skov i forhold til omfanget af græsning. I urørte skove foregår græsning ikke nødvendigvis som helårsgræsning og kan anvendes som et understøttende virkemiddel ift. at fremme biodiversiteten i udvalgte og prioriterede områder. I Naturnationalpark Stråsø er græsning et helt centralt forvaltningstiltag med brug af store og forskellige planteædende pattedyr, der græsser hele året i store sammenhængende hegninger og som udgangspunkt ikke modtager tilskudsfodring. Der ændres ikke på adgangsreglerne for området, hvor borgere og friluftsliv har adgang hele døgnet hele året rundt. Omfanget af de hegnede områder og tilstedeværelsen af dyr hele året kan påvirke mulighederne for visse former for friluft aktiviteter, hvoraf nogle aktiviteter allerede i dag kræver tilladelse. Det kunne eksempelvis dreje sig om større fladedækkende aktiviteter, som i dialog med arrangørerne kan søges afviklet på nærliggende statslige arealer.

Proces, tidsplan og lovgivning

I forbindelse med den politiske beslutning om etablering af de tre naturnationalparker Tranum, Stråsø og Almindingen er der en forventning om, at de er klar til indvielse ved udgangen af 2. kvartal 2023. Miljøministeren har nedsat og udpeget medlemmer til to nationale arbejdsgrupper. Grupperne omfatter en videnskabelig arbejdsgruppe med repræsentanter med viden om biodiversitet, dyrevelfærd, borgerinddragelse m.m. og en arbejdsgruppe for interessenter med 21 organisationer repræsenteret. Derudover er der nedsat en lokal arbejdsgruppe til hver naturnationalpark med repræsentanter for lokale foreninger, brugergrupper m.m. I august - september 2021 blev der afholdt de første møder i de to nationale arbejdsgrupper og de tre lokale arbejdsgrupper for henholdsvis Tranum, Stråsø og Almindingen. Nærværende udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan er udarbejdet bl.a. på baggrund af ovenstående drøftelser med arbejdsgrupperne. Der forventes afholdt endnu et møde i slutningen af året i de nationale arbejdsgrupper og lokale projektgrupper, hvorefter der udarbejdes en endelig projektbeskrivelse og forvaltningsplan som efter politisk drøftelse og godkendelse planlægges sendt i offentlig høring i foråret 2022.

Sideløbende med arbejdet med etablering af de to naturnationalparker i Gribskov og Fussingø har Miljøministeriet udarbejdet et lovforslag (Etablering af naturnationalparker) om ændring af

¹

https://naturstyrelsen.dk/media/296293/bilagb_endeligversion_overordnede_retningslinjer_for_uroert_skov_juni2021.pdf

naturbeskyttelsesloven, skovloven, dyrevelfærdsloven, mark- og vejfredsloven og færdselsloven. Loven blev vedtaget af folketetinget, og ændringerne i de pågældende lovområder trådte i kraft den 1. juli 2021, og delegationen af myndighedskompetencen er sket til Miljøstyrelsen, der således skal behandle ansøgninger i forhold til loven. Med disse ændringer inden for de respektive lovområder er der skabt en retslig ramme for etablering og forvaltning af naturnationalparker på statsejede områder i Danmark. Lovændringerne indebærer, at naturnationalparkerne forvaltes med natur og biodiversitet som hovedformål, med henblik på at naturen i området, så vidt muligt, kan udvikle sig på egne præmisser, og at området friholdes for land og skovbrugsproduktion. Desuden indebærer lovændringerne en række ændringer, der vil gøre det smidigere at etablere og forvalte naturnationalparker i Danmark. Herunder lempeligere regler for etablering af hegn, lempeligere krav vedr. tilsyn med de fritlevende dyr, lempelse af en række betingelser i skovloven, mulighed for etablering af naturlig afstrømning og dynamik i vandløbene og mulighed for ikke at skulle frahegne veje, der ikke er væsentlige færdselsårer. Lovændringerne beskriver, hvordan fremtidige ansøgninger skal indeholde en projektbeskrivelse og en forvaltningsplan.

På baggrund af drøftelser med en i IUCN-regi nedsat projektgruppe, bestående af medlemmer af IUCN's ekspertkommissioner (omtalt som den danske IUCN nationalkomité i bemærkningerne til lovforslaget) er det Miljøministeriets vurdering, at en naturnationalpark vil leve op til IUCN's kriterier for, og definition af, beskyttede områder (Protected Areas): "Et klart defineret geografisk område, anerkendt, afsat til og forvaltet gennem lovlige eller andre effektive midler til at nå en langsigtet beskyttelse af naturen, med tilhørende økosystemtjenester og kulturelle værdier". Det er endvidere Miljøministeriets vurdering og forventning, at en naturnationalpark efter omstændighederne vil kunne svare til IUCN's kategori II for beskyttede områder (National Park): *"Store naturområder, der administreres for beskyttelse af økosystemer og udfoldelse af friluftsliv og aktiviteter, der alle skal have miljømæssige og kulturelle formål"*. Det bemærkes herved, at bedømmelsen af en nærmere angivet naturnationalpark i forhold til IUCN's kategori II for beskyttede områder i givet fald vil bero på en konkret vurdering, i hvilken forbindelse bl.a. områdets størrelse vil indgå.

I lovgrundlaget for naturnationalparker fremgår det af § 61d, at der skal udarbejdes projektbeskrivelse og § 61e, at der skal udarbejdes forvaltningsplan for den naturnationalparker. I nærværende forslag for Naturnationalpark Stråsoe findes projektbeskrivelsen i afsnit 2 og forvaltningsplanen findes i afsnit 3 – *Overordnede retningslinjer for forvaltning*.

En række af de foreslåede tiltag i nærværende projektforslag vil kræve tilladelse eller dispensation fra gældende lovgivning. Arbejdet med indhentning af de nødvendige tilladelser vil blive iværksat umiddelbart efter et færdigt projektforslag sendes i høring – jf. i øvrigt tidsplanen på Naturstyrelsens hjemmeside: [<https://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/straasoe-naturnationalpark/>] Fokus i dette projektforslag er lagt på beskrivelsen af de eksisterende natur-, kultur- og friluftsmæssige forhold, de foreslåede tiltag og de overordnede retningslinjer for forvaltningen.

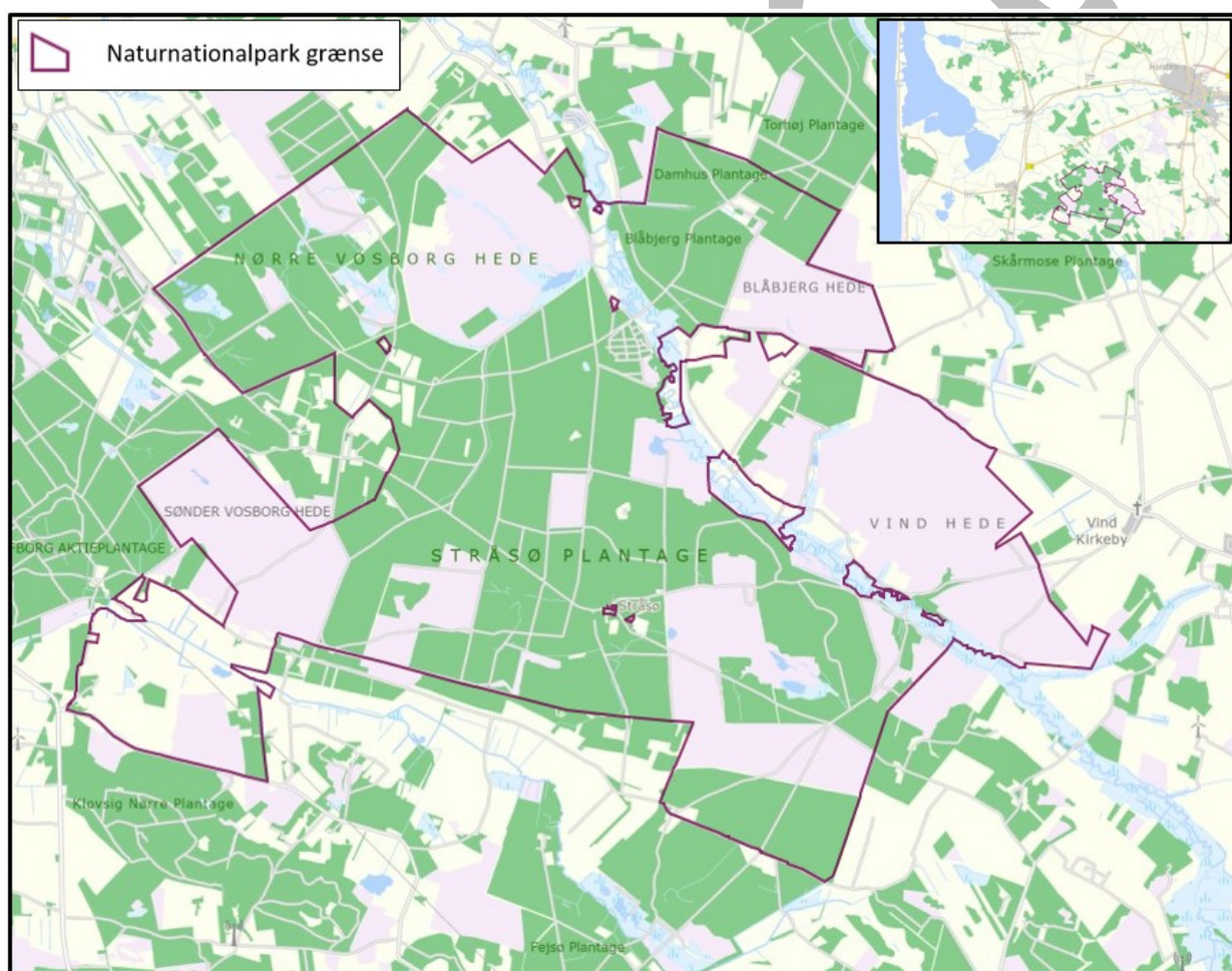
2 Projektbeskrivelse

2.1 Eksisterende forhold

Naturnationalpark Stråsoe ligger i Vestjylland mellem Holstebro, Herning og Ringkøbing i et af de tyndest befolkede og mest uforstyrrede områder i Danmark. Naturnationalparkens ca. 3.600 ha ligger i hjertet af et af landets største sammenhængende skov- og hedeområder.

Mod nord grænser naturnationalparken op til den resterende del af Blåbjerg Plantage og Carlsberg Hede og i umiddelbar nærhed heraf det store militære øvelsesterræn ved Holstebro. Umiddelbart øst for parken ligger Skårnøse og Ølgryde Plantager. Mod syd grænser parken op til den resterende del af Fejsø Plantage og mod vest op til den privatejede Ulfborg Aktieplantage. Herudover findes der en række mindre private skov- og naturområder, der grænser op til eller ligger i umiddelbar nærhed af parken. Samlet set omfatter naturnationalparken, de omkringliggende skove og naturarealer et areal på ca. 10.000 ha.

Naturnationalpark Stråsø er beliggende på Skovbjerg Bakkeø, som er Danmarks største bakkeø. Store vidder kendetegner landskabet, hvor Lilleå og Madum Å gennemskærer området og efterlader et blødt kuperet terræn mellem ådalene. Vekselvirkningen mellem store hedearealer, vådområder, skov og sletter udgør en landskabsmosaik med stor oplevelses- og naturværdi. Den hyppige kontrast mellem mørke skove, de store heder og sletter giver særlige lys- og skyggevirkninger og landskabsbilleder. Det er et landskab med muligheder for gode livsvilkår for typiske vestjyske plante- og dyresamfund, herunder hedens specielle flora og fauna.

Kort 1 Naturnationalpark Stråsø.

Under sidste istid var Skovbjerg Bakkeø isfrit og dækket af steppetundra. Efter istidens afslutning, for godt 10.000 år siden, vandrede skoven atter ind i området – først ene, dernæst birk og skovfyr. Derefter kom hassel samt de egentlig skovdannende træer elm, eg, lind og ask. Det er imidlertid karakteristisk for denne

del af landet, at skove i Vestjylland etablerede sig meget langsommere end i Østdanmark, og at de vestjyske skovområder til stadighed var åbne med meget lyng og græs i bunden.

Skovrydninger satte ind for 6.000 år siden i forbindelse med landbrugets indførelse i Danmark tilbage i bronzealderen. Samtidigt med denne udvikling begyndte hederne at opstå i området. Hederne på Skovbjerg Bakkeø når deres maksimale udbredelse i perioden 1.500-500 år f.Kr., og i forhold til det øvrige Danmark har Skovbjerg Bakkeø været relativt intensivt udnyttet til landbrug meget tidligt i forhistorisk tid.

Indtil slutningen af 1800-tallet var området – bortset fra enkelte spredtliggende egekrat – totalt skovløst (se kort 5).

Plantageskovene i området er anlagt i flere etaper, startende i 1890'erne, hvor staten opkøbte og tilplantede hede- og landbrugsarealer omkring den enlige hedegård Stråsegård, som har givet navn til området. Ved den begyndende tilplantning omkring århundredeskiftet henlå store områder som sandflugtsarealer og indlandsklitter. Størstedelen af de første plantninger – som altovervejende bestod af bjergfyr – anlagdes dels på disse flyvesandsarealer og dels på de i landbrugsmæssig forstand ringeste hedejorder. Plantningerne havde på dette tidspunkt mest karakter af værnsskov (skov plantet for at dæmpe sandflugt). Efterhånden som bjergfyrbeplantningerne gav læ og beskyttelse ifht. sandflugt, indplantedes mere produktive nåletræsarter.

Under 2. verdenskrig iværksatte staten omfattende opkøb af mindre gode landbrugsjorder og heder i området. Dels for at øge tilplantningen og øge produktionen af træ, og dels for at skaffe beskæftigelse til arbejdsløse. Hermed blev den lidt – i dyrkningsøjemed - bedre hedejord tilplantet med primært rødgran og sitkagran. Enkelte heder blev ikke tilplantet, og disse blev fredet i 1949 m.h.p. at sikre den landskabelige og naturmæssige værdi i hederne.

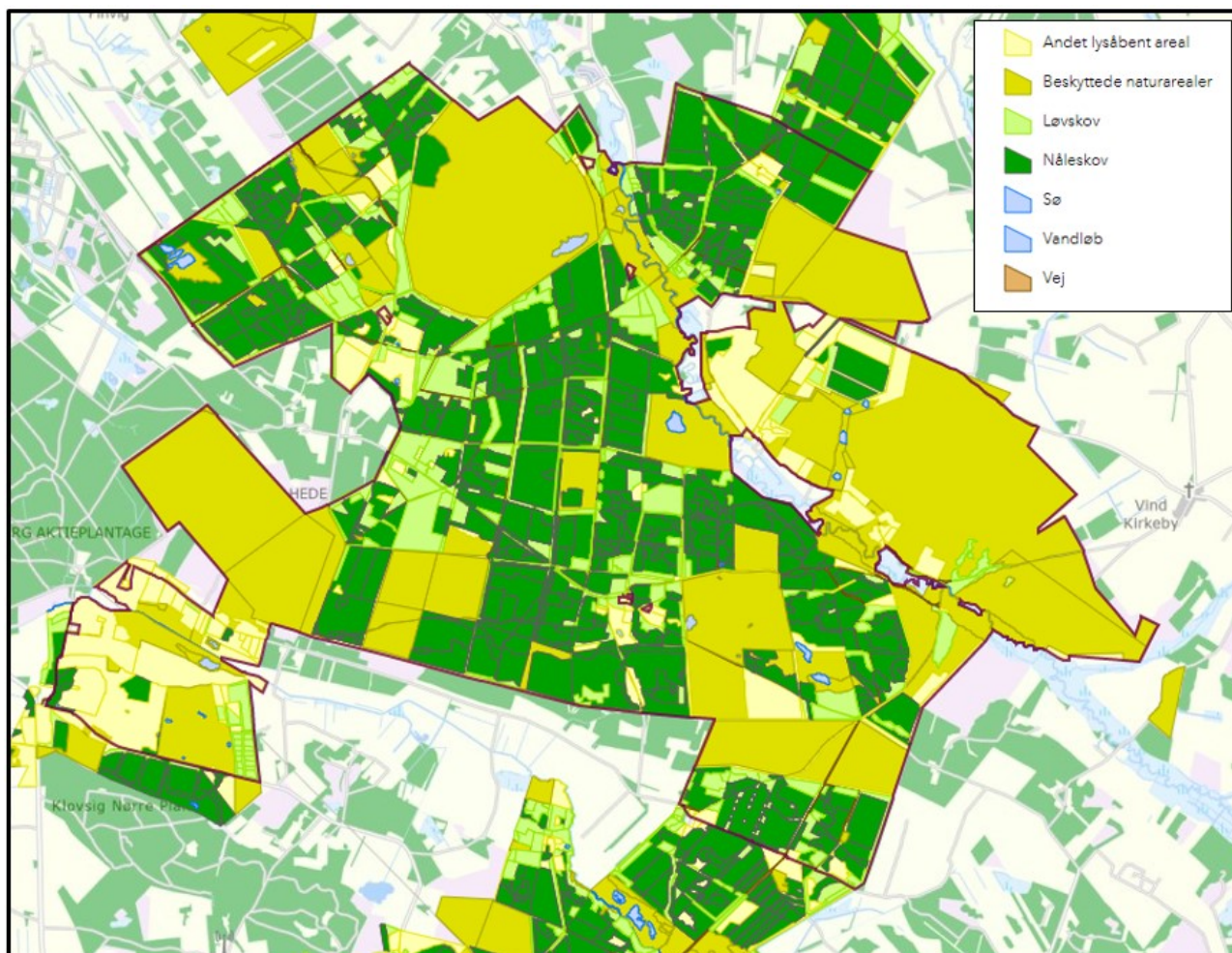
Yderligere opkøb og tilplantninger er sket frem til 1960'erne og senest udvidet med Lystbæk i 1990'erne. De senere tilplantninger er sket på landbrugsjord.

Fra omkring 1940 til 1994 var store arealer udlagt som krønvildtreservat med det formål at fremme en krondyrbestand på egnen. Det har betydet, at der i dag er en meget stor bestand af krondyr i området.

2.1.1 Skov- og lysåbne arealer

Naturnationalpark Stråse rummer plantagerne Blåbjerg, Stråse, Fejsø samt tidligere agerjorde ved Lystbæk. De store hedeområder, heriblandt Vind Hede, Kaj Munks Hede, Nr. Vosborg Hede og Sdr. Vosborg Hede, som er kendetegnende for Stråse, er beskyttet natur samt Natura 2000 og beskrives i afsnit 2.2.3

På nedenstående kort 2 og tabel 1 ses fordeling af arealer med henholdsvis skov, lysåbne arealer og lysåben natur (§3) inden for naturnationalparken, som det ser ud i dag.

Kort 2. Naturnationalpark Stråsø: Løvskov, nåleskov og lysåbne arealer.

Tabel 1. Arealssammendrag Naturnationalpark Stråsø, status primo 2021.

Areal i hektar	Bøg	Eg	Andet løvtræ	Rødgran	Sitkagran	Skovfyr	Andet nåletræ	§3 natur	Andre lysåbne arealer ¹	Total
Stråsø naturnationalpark	117	253	72	434	119	194	471	1509	412	3580

¹ Lysåbne arealer omfatter bl.a. slette og tidligere omdriftsarealer.

Det er karakteristisk for skovene i Stråsøkomplekset, at der er tale om forholdsvis yngre skov, da størstedelen af bevoksningerne er anlagt fra 1940'erne til 1960'erne. På daværende tidspunkt blev skovene etableret med produktion for øje, og de jordbundsmæssige vilkår er særligt gunstige for en lang række produktionsnåletræarter såsom rødgran, sitkagran, omorikagran, lærk, ædelgran og douglasgran.

Som det fremgår af tabel 1, dominerer nåletræer skoven og udgør godt 70 % af det samlede skovareal på ca. 1.660 ha. Der findes relativt store arealer med rødgran som udgør omkring en fjerdedel af den samlede skovbevoksning, mens skovfyr udgør godt 10 %. Kategorien 'Andet nåletræ' udgøres af bl.a. bjergfyr med ca. 86 ha, douglasgran med 24 ha, lærk med ca. 85 ha, omorika med ca. 110 ha og alm. ædelgran med ca. 70 ha.

Det var primært bjergfyr, der blev plantet som værnsskov og som skabte egnede betingelser for de senere skovplantninger i slutningen af 1800-tallet, men i dag rummer skoven kun mindre arealer med bjergfyr. Kun på de kuperede indsander (klitlandskab inde i landet), hvor vækstbetingelserne er meget ringe, er bjergfyr den mest udbredte træart.

Europæisk hjemmehørende arter dominerer skoven med en udbredelse på mere end 75 %.

Løvtræ udgør knap 30 % af skoven med hovedvægten på eg. Skoven er gennem de seneste årtier blevet drevet ud fra principperne om naturnær skovdrift, hvilket er grunden til at der er ca. 467 ha, hvor løvtræ udgør hovedtræarter, og at der er en høj grad af indblanding med andre træarter i de ellers rødgrandominerede bevoksninger. Desuden er der i de seneste år indplantet små lommer med insektbestøvede hjemmehørende buske og træer.

I december 2013 blev området hårdt ramt af Bodil-stormen, og flere hundrede hektar nåleskov med primært ældre bevoksninger af rødgran, ædelgran og sitkagran væltede i løbet af få timer. Følgevirkninger af stormen kan stadig ses i tilstødende nåletræsbevoksninger, som let vælter selv i mindre storme, eller dør som følge af insektangreb eller udtørring.

Stormfaldsarealerne blev i perioden 2014-2016 gentilplantet med blandingsbevoksninger med både nåletræ og løvtræ.

I den sydlige del af Vind Hede findes en række fredede egekrat, som menes at være nogle af de sidste rester af de skove, der engang dækkede hele området. Selvom egekrattene udgør en forsvindende lille del af det samlede areal, udgør de en værdifuld landskabs- og naturtype.

På de øvrige skovbevoksede arealer er naturværdierne tilknyttet de tilplantede nåletræsarealer. På skovbunden vokser især morbundsplanter som bølget bunke, blåbær og skovstjerne, men stedvis findes også mere sjældne arter som alm.-, liden-, fem- og otteradet ulvefod.

Ved udmøntningen af naturskogsstrategien fra 1995 er ca. 66 hektar udlagt til urørt skov, som omfatter udvalgte egekrat med tilstødende heder (hvor hede udlagt som urørt skov udgør mere end halvdelen af arealet). Der er ikke udlagt arealer til urørt skov i 2018.

Andre lysåbne arealer udgøres dels af dyrkede marker, bæltter med vildtagre, brandbæltter og veje. De dyrkede arealer udgør omkring 2 % af det samlede naturnationalparkområde. De er etableret som aflastningsarealer med attraktive foderemner for krondyrene. Disse arealer er blevet omlagt ca. hvert 3-5. år og ofte med blomsterfrøblanding iblandet.

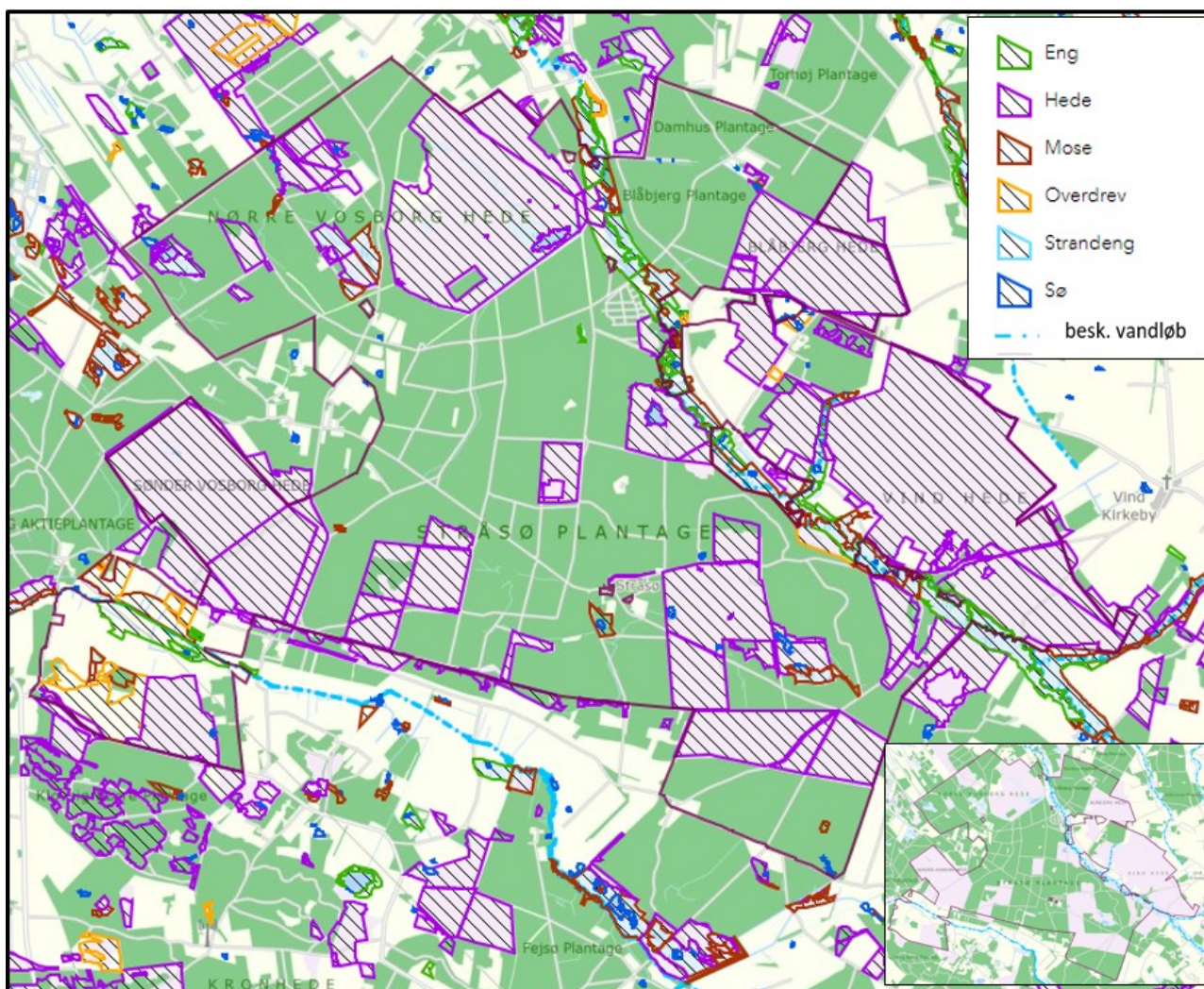
Enkelte mindre arealer er tjenestejord² til de få skovboliger, der ligger inden for området.

En del tidligere dyrkede agerjorde er udlagt til udvikling af natur, og er gennem en længere årrække blevet forvaltet m.h.p. at fremme naturudviklingen. De fleste af disse arealer vurderes i dag at have et naturindhold, som gør, at de er beskyttede naturtyper efter naturbeskyttelsesloven. Det er således kun få af de tidligere agerjorde, der fortsat har status som brakmark eller slette. Det vurderes, at omkring halvdelen af de godt 400 ha, der er angivet som "Andre lysåbne arealer" i tabel 1 har udviklet sig til beskyttet natur.

² Tjenestejord var mindre landbrugsarealer, knyttet til tjenesteboliger og som kunne udnyttes af tjenestemanden

2.1.2 §3-beskyttet natur

Omkring halvdelen af naturnationalparken udgøres af natur, der er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven (se kort 3). I alt er ca. 1509 ha beskyttet natur iht. den vejledende registrering, men arealet vurderes at være større, og Naturstyrelsen er ved at gennemgå de statslige arealer ift. §3 (jf. afsnit 2.1.1). Hede er områdets naturmæssigt vigtigste landskabstype og udgør op til 80 % af det samlede areal med beskyttet § 3 natur. Som det fremgår af kort 3, er der (efter danske forhold) tale om meget store sammenhængende beskyttede naturarealer. For eksempel er Vind Hede og Kaj Munks Hede tilsammen på næsten 400 ha, Nr. Vosborg Hede og Sdr. Vosborg Hede er begge omkring 200 ha.

Kort 3. Arealer beskyttet efter Naturbeskyttelseslovens §3 samt beskyttede vandløb. De beskyttede vandløb (Lilleå og Madum Å) kan tydeligere erkendes på det mindre kortudsnit.

De fleste heder i naturnationalparken er gamle og rester af det hedelandskab, der tidligere dækkede store dele af Jylland. Men næsten 100 ha hede er genskabt efter rydning af nåletræer. Det har vist sig i Stråsø, at næringsfattige naturtyper som sure overdrev eller hede relativt hurtigt (efter få år) genindfinder sig på de ryddede arealer og opnår en god naturkvalitet.

Eng- og mosearealer findes primært langs de § 3 beskyttede vandløb Lilleå og Madum å. Den uregulerede Lilleå har generelt en god naturtilstand, hvilket f.eks. isfuglen drager nytte af.

Større overdrevsarealer findes ved Lystbæk, hvor tidligere agerjorde har udviklet sig til beskyttet natur. Gennem de sidste 30 år er der arbejdet målrettet på at genoprette næringsfattige naturtyper på de tidligere omdriftsjorder ved Lystbæk. Agerjorden er blevet udpint ved slæt samt græsning og at den naturlige hydrologi bliver genskabt, hvilket har medført, at de knap 200 ha tidligere agerjorde i dag har udviklet sig til beskyttet natur. Den ny natur, der er blevet genskabt, består overvejende af surt overdrev med værdifulde overdrevsarter som blåhat, liden klokke, engelsk græs, læge-ærenpris, blåmunke, smalbladet og håret høgeurt m. fl. Men der er også genskabt eng, sø, hængesæk og fine rigkærsområder med trævlekrone, engviol, kragefod, kærtrehage, gråstar, dværgstar etc.

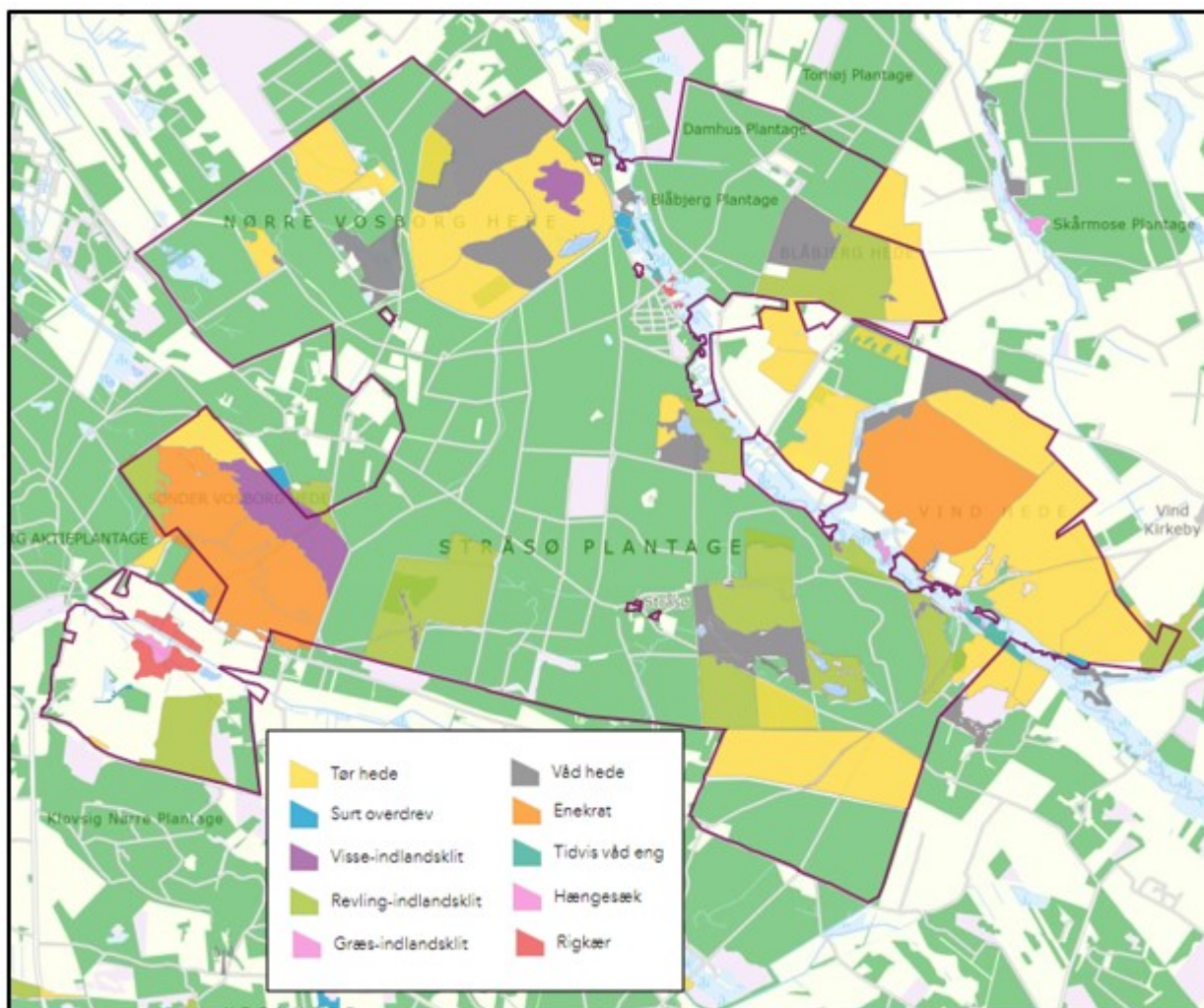
Foruden §3-registreringerne er ca. 12 ha egekrat kortlagt som naturmæssig særlig værdifuld skov jf. Skovlovens §25.

2.1.3 Natura 2000

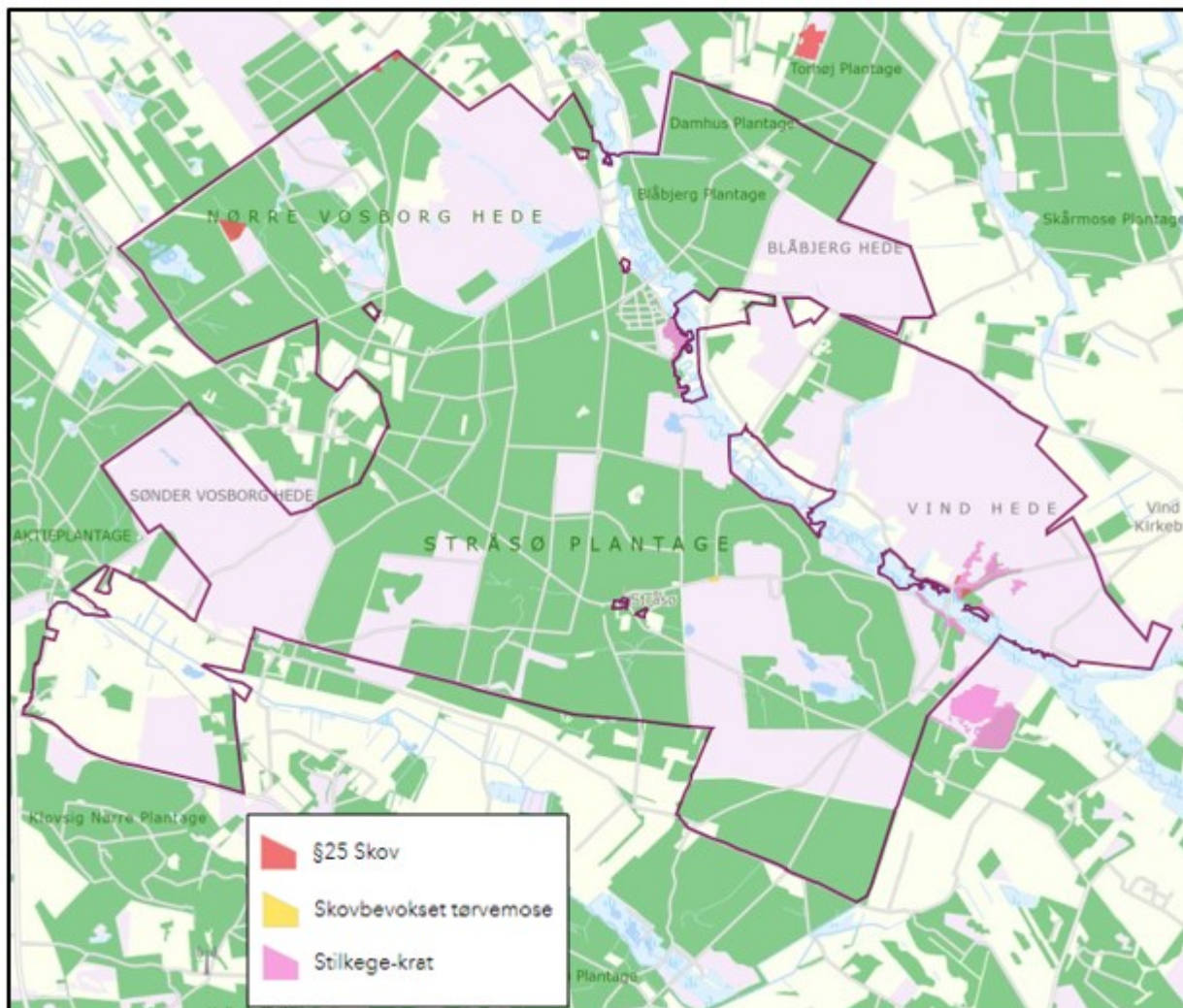
Godt halvdelen af Naturnationalpark Stråstrup ligger inden for Natura 2000 område nr. 64 "Heder og klitter på Skovbjerg Bakkeø, Idom Å og Ormstrup Hede". Natura 2000 området udgøres af Habitatområde H57 "Heder og klitter på Skovbjerg Bakkeø" (som Naturnationalparken ligger indenfor) og Habitatområde H225 "Idom Å og Ormstrup Hede" (som ligger uden for Naturnationalparken). Natura 2000-området er specielt udpeget for at beskytte de store arealer med indlandsklit, tør og våd hede samt enekrat.

Der er kortlagt naturtyper i kategorierne, lysåbne naturtyper, skovnaturtyper, søer under 5 ha og vandløb jf. [Natura 2000- Basisanalyse 2022-27](#). De kortlagte lysåbne habitatnaturtyper ses af kort 4a, mens skovnaturtyper fremgår af kort 4b. Naturarealernes mosaikagtige natur fremgår imidlertid ikke af kort 4a. Samtlige heder er mosaik af hede naturtyperne tør hede og våd hede med større eller mindre islæt af enekrat, revling-, visse- eller græs-indlandsklit og tørvelavning.

Tabel 2 giver en oversigt over habitatnaturtypers tilstand og plejetiltag jf. den gældende [Natura 2000 plejeplan](#) for området.

Kort 4a. Kortlagte lysåbne habitatnaturtyper inden for naturnationalparken.

Kort 4b. Kortlagte skovhabitatnaturtyper i naturnationalparken samt forekomsten af §25 skov

Der er kortlagt i alt knap 1400 ha habitatnatur. Habitatnaturtyperne *tør hede* (4030), *revling-indlandsklit* (2320), *våd hede* (4010) og *enekrat* (5130) har langt den største udbredelse. De to ådale og de dynamiske indlandsklitter bidrager til områdets store heterogenitet. I alt er der kortlagt 18 habitatnaturtyper inden for området (se tabel 2).

Overvejende vurderes naturtilstanden at være god til høj for de lysåbne naturtyper jf. tabel 2, men andelen af naturarealer i høj tilstand er dog relativt begrænset. En ikke uvæsentlig andel af naturarealerne har dog en moderat tilstand og en meget lille del en ringe tilstand. Det fremgår af basisanalysen, at hvor tilstanden er moderat-ringet, skyldes det typisk tilgroning med vedplanter og invasive arter.

Der forekommer arealer med *tør hede* (4030), hvor Miljøstyrelsen har registreret en for naturtypen uhensigtsmæssigt tilgroning af middelhøje og høje græsser, og på næsten alle arealer forekommer der (i mindre omfang) vedplanter og invasive arter. Den invasive mos stjernebredribbe findes på mange af hederne og er under spredning.

Den største trussel på arealerne med *våd hede* (4010) er tilgroning med den høje græs blåtop.

Indlandsklitterne med naturtypen *revling-indlandsklit* (2320) er normalt afhængige af naturlig dynamik og græsning, og naturtypen er meget følsom over for eutrofiering. Miljøstyrelsen har på en del arealer med revling-indlandsklit registreret vedplanter og invasive arter, som vurderes at være naturtypens største trussel. På luftfotos over Sdr. Vosborg Hede ses tydeligt, hvordan udbredelsen af blottede sandflader er blevet mindre i løbet af de sidste 30 år, hvilket vidner om, at indlandsklitterne ikke længere er så aktive og er ved at gro til.

De våde habitatnaturtyper er generelt i en god tilstand, hvilket skyldes at de kortlagte arealer overvejende har en naturlig hydrologi.

To skovnaturtyper forekommer i naturnationalparken "*Stilkeke-krat*" (9190) og "*Skovbevokset tørvemose*" (91D0), hvor sidstnævnte blot er et ganske lille område. Stilkeke-krattet er truet af tilgroning med glansbladet hæg og nåletræ.

Naturnationalparkens heder er gennem årtier blevet forvaltet ved afbrænding, lynghøstning og manuel rydning af træopvækst. Flere af områdets N2000-heder indgik i det EU støttede LIFE Hedeprojekt, og som følge heraf var der øget fokus på hedeafbrænding, rydning, slåning og afgræsning i projektperioden fra 2010-2016. Der blev som et led i projektet lavet forsøg med mindre afskrælninger på Sdr. Vosborg, Nr. Vosborg og Vind Hede.

Derudover er mindre hedeområder blevet afgræsset med forskellige dyreracer – får, kreaturer, heste og mulddyr. Afgræsningsformen har varieret over årene. Der har i perioder været vintergræsning med får, helårsgræsning med kreaturer samt sommergræsning. Derudover græsser områdets store bestand af krondyr på hederne og bidrager hermed til at holde hederne lysåbne. På nogle af de mere lyngdominerede heder ses, at krondyrene gennem deres græsningen vedligeholder lyngen og ofte er der i forbindelse med deres sølehuller botanisk spændende arter af tørvemosser, soldug og benbræk m.m.

Særligt på Vind Hede ses effekter af krondyrgræsningen, da store rudler (flokke af krondyr) har dagsæde her. På dele af Vind Hede er der i dag en relativ stor udbredelse af græs og urter modsat tidligere, hvor lyng havde en større udbredelse. Partier på Vind Hede har dermed fået karakter af overdrev med flere blomstrende urter. Vegetationsændringen syntes at være sket sideløbende med, at krondyrbestanden er blevet større. Krondyrgræsningen bidrager således til en større habitatdiversitet på Vind Hede, men viser også at et højt græsningstryk ikke kan sikre hedenaturtyperne.

Krondyrgræsningen på Vind Hede er med til at skabe variation, da dyrenes færdsel og fødesøgning genskaber partier med blottet sand og mange steder på heden er der meget lidt førne. Dette gavner urter såsom tormentil, lyngsnerre, kongepen og de mere sjældne arter som kattefod og vårkobjælde. Trehornet skarnbasse træffes på de fleste af hederne som følge af krondyrgræsningen.

De invasive arter glansbladet hæg, contortafyr og tsuga forekommer almindeligt og er under spredning i området. De udgør på sigt en trussel for både de fredede egekrat og de lysåbne naturarealer.

Tabel 2. Naturtyper fra Natura2000 områdets udpegningsgrundlag, som forekommer i naturnationalparken. Særligt prioriterede naturtyper er markeret med *. Naturtilstanden er opgjort i 5 tilstandsklasser, hvor I er høj, II er god, III er moderat, IV er ringe og V er dårlig naturtilstand. Data er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027.

Naturtype	Naturtype kode	Areal indenfor NNP (ha) Andel af samlet areal i N2000	Fordeling på naturtilstand (ha)	Planlagte indsatser i gældende N2000-plejeplan
Visse-indlandsklit	2310	36 ha	II: 36	- Rydning af opvækst

Naturtype	Naturtype kode	Areal indenfor NNP (ha) Andel af samlet areal i N2000	Fordeling på naturtilstand (ha)	Planlagte indsatser i gældende N2000-plejeplan
		70%		
Revling-indlandsklit	2320	251 ha 36%	I: 47 II: 191 III: 13	- Græsning - Afbrænding - Rydning af opvækst - Bekæmpelse af invasive arter
Græs-indlandsklit	2330	20 ha 66%	II: 15 III: 4	- Rydning af opvækst
Våd hede	4010	196 ha 52%	I: 15 II: 175 III: 6 IV: 0,1	- Græsning - Rydning af opvækst - Rydning af bevoksning - Bekæmpelse af andre problemarter - Tørveskrælning - Randzone
Tør hede	4030	707 ha 60%	I: 6 II: 357 III: 335 IV: 9	- Græsning - Afbrænding - Rydning af opvækst - Rydning af bevoksning - Bekæmpelse af andre problemarter - Tørveskrælning
Enekrat	5130	98 ha 77%	II: 61 ha III: 36 ha	- Afbrænding - Rydning af opvækst
Surt overdrev*	6230	6 ha 32%	II: 6	Kun få ha var kortlagt i perioden. - Græsning - Rydning af opvækst - Bekæmpelse af andre Problemarter
Tidvis våd eng	6410	8 ha 88%	II: 8	Kun 0,4 ha var kortlagt i perioden - Rydning af opvækst
Hængesæk	7140	6,4 ha 43%	II: 1,8 III: 4,6	Kun 0,5 ha var kortlagt i perioden - Randzone
Tørvelavning	7150	1,4 ha 45%	II: 1,4	- Græsning - Rydning af opvækst
Rigkær	7230	17,5 ha 70%	II: 1,7 III: 15,8	Rigkær i NNP var ikke kortlagt og derfor ikke del af plejeplanen.

Naturtype	Naturtype kode	Areal indenfor NNP (ha) Andel af samlet areal i N2000	Fordeling på naturtilstand (ha)	Planlagte indsatser i gældende N2000-plejeplan
Stilkege-krat	9190	14 ha 35%	Ikke vurderet	- Urørt skov - Bekæmpelse af invasive arter
Skovbevokset tørvemose*	91D0	0,3 ha 3%	Ikke vurderet	Skovbevokset tørvemose i NNP var ikke kortlagt og derfor ikke del af plejeplanen.
Naturtype	Naturtype kode	Antal vandhuller indenfor NNP. Andel af samlet antal i N2000 området (%)	Fordeling på naturtilstand Antal søer	Planlagte indsatser i gældende N2000-plejeplan
Søbred med småurter	3130	4 25%	I: 1 II: 3	Ikke omfattet af plejeplanen.
Kransnålalge-sø	3140	3 75%	II: 2 III: 1	Ikke omfattet af plejeplanen.
Næringsrig sø	3150	4 40%	II: 4	Ikke omfattet af plejeplanen.
Brundvandet sø	3160	4 67%	I: 4	Ikke omfattet af plejeplanen.
Naturtype	Naturtype kode	Vandløbs-strækning indenfor NNP (km). Andel af samlet strækning i N2000 området	Fordeling til naturtilstand Antal ha	Planlagte indsatser i gældende N2000-plejeplan
Vandløb med vandplanter	3260	2 11%	Ikke vurderet	Ikke omfattet af plejeplanen.

Habitatområdet H57 er også udpeget for at beskytte *odder*, *stor vandsalamander*, *laks* og *bæklampret*, som alle lever inden for naturnationalparken. I tabel 3 ses et overblik over arterne, trusler mod dem og hvilke økologiske behov de har. Ifølge Miljøstyrelsens basisanalyse er der ingen aktuelle trusler mod nogen af arterne.

Tabel 3. Arter fra Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, som forekommer i naturnationalparken. Trusselsvurdering er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027.

Artsnavn	Artskode	Trusler	Økologiske behov
Bæklampret	1096	Miljøstyrelsen vurderer at der ikke er trusler for bæklampret i Råsted Lilleå.	Bæklampret lever i vandløb. Den lever af fint organisk materialer og alger. Gydning foregår på sandet til gruset vandløbsbund. Bæklampret har således beskedne krav til leve- og gydested.
Laks	1106	Miljøstyrelsen vurderer at der ikke er trusler for laks i N2000-området.	Laksen stiller store krav til levested, hvad angår vandkvalitet, fysiske forhold og vandtemperatur. Selvreproducerende laksebestande i vandløb kræver fri passage til og fra gydepladserne og at fysiske forhold tilfredsstiller laksens store krav til gydepladserne.
Stor vandsalamander	1166	Miljøstyrelsen vurderer at der ikke er trusler i N2000 området, da 24 søer er kortlagt i god-høj tilstand uden fisk. De to kortlagte levesteder indenfor naturnationalparken har begge en god tilstand.	Rene solbeskinnede vandhuller uden fisk. Overvintringssteder i nærheden af vandhullet i skov under stammer mm.
Odder	1355	Miljøstyrelsen vurderer at der omkring Lilleåen er en stor og stabil forekomst af odder. Der vurderes ikke at være trusler for artens forekomst i området.	Odderen lever i tilknytning til vandområder, og findes i såvel stillestående som i rindende vand. Foretrækker uforstyrrede områder med gode skjulesteder i form af tæt vegetation.

Natura 2000-planen for området beskriver modsatrettede naturinteresser i området. Relevante for naturnationalparken er følgende:

- Udvidelse af arealer med *våd hede* og *rigkær* på bekostning af andre naturtyper prioriteres.

På baggrund af områdets størrelse og naturtypernes udbredelse vurderes der ikke umiddelbart at være modstridende interesser mellem de øvrige dele af udpegningsgrundlaget i området. I overgangszonen mellem naturtyperne *tør hede* og *stilkege-krat* kan det dog forekomme, at egekrattet breder sig på bekostning af små arealer med tør hede. Det fremgår af gældende Natura2000 plan, at denne udvikling er acceptabel. Særligt værdifulde hedearealer bør dog sikres mod tilgroning.

Etablering af naturnationalparken kan medføre at nogle lysåbne arealer vil gro til med træer og buske.

Natura2000 hensynene vil blive håndteret i forbindelse med det videre myndighedsarbejde bl.a. i forbindelse med miljøscreening og væsentlighedsvurdering, herunder hvordan forvaltningen vil blive tilrettelagt for at understøtte Natura 2000 beskyttelsen samtidig med ønsket om open ended forvaltning.

2.1.4 Bilag IV-arter

På baggrund af data fra Naturdata (Danmarks Miljøportal), Arter (Arter.dk), Naturbasen (Naturbasen.dk) og Naturstyrelsens observationer lever følgende arter inden for naturnationalparken:

Bilag IV-arterne *odder* og *bæver* lever i tilknytning til Lilleåen. *Stor vandsalamander* er registreret i 2 vandhuller, mens *spidssnudet frø* lever i mange af vandhullerne inden for naturnationalparken. Ligeledes tilknyttet de våde naturområder er *grøn kølle guldsmed*, som er registreret et par steder inden for naturnationalparken.

Ulv har gennem flere år levet i Stråsområdet. Danmarks første ulvepar i mere end 200 år slog sig ned i Stråsom Plantage, hvor de i 2017 fik et kuld hvalpe. Et nyt ulvepar fik i 2019 også et kuld hvalpe.

Markfirben og *birkemus* er ikke registreret inden for naturnationalparken, men det kan ikke udelukkes at de findes i området, da det vurderes, at området opfylder deres krav til levested.

Foruden bilag IV-arterne findes også en række bilag II- og V-arter i området, f.eks. tørvemosser som *tæt tørvemos* og *rødbrun tørvemos* samt laverne *spinkel-* og *hede-rensdyrlav*.

2.1.5 Truede og sjældne arter

Danmarks største bestand af den truede og sjældne *vårkobjælde* findes på Vind Hede. Vårkobjælden findes også fåtallig på nogle af de øvrige heder, hvor også *cypres-ulvefod* vokser. En del relativt sjældne plantearter vokser på hederne såsom *guldblomme*, *kattefod*, *lyngstar* og i de vådere områder *brun næbfrø*, *flydende kogleaks* og *strandbo*.

Inden for naturnationalparken eller i tilknytning til denne er der registreret omkring 80 rødlistede arter. Det er særligt truede arter tilknyttet hedenaturtyperne som f.eks. *lyngvikke*, *langbladet soldug*, *hedekløvtand*, *klit-bægerlav*, *ensian blåfugl* og *orange jordbi*. Der vokser også en lang række rødlistede svampe, som særligt er tilknyttet skoven. Se artstabellen i bilag 1 over nogle af de sjældne og truede arter, som findes i området.

Naturnationalparken er levested for flere relativt sjældne fuglearter. Det drejer sig blandt andet om *rødrygget tornskade*, *natravn*, *vendehals*, *grønspætte* og *hedelærke*. Vind Hede og Sønder Vosborg Hede var tidligere urfuglereservat og var indtil 1996 hjemsted for en bestand af urfugle. Urfuglen havde været fredet siden 1972, men uddøde i Danmark i 2001.

Den uregulerede Lilleå har generelt en god naturtilstand, hvilket f.eks. isfuglen drager nytte af. Lilleåen huser en selvreproducerende bestand af *laks* og *stalling*, og åen og de omgivende arealer er bl.a. levested for *odder* og *bæver*.

En lang række arter af svampe er knyttet til nåletræerne - heraf forekommer ca. 25 rødlistede svampearter. Eksempelvis vokser her den meget sjældne *duft-ridderhat* og *kantet-ridderhat* samt *orange korkpigsvamp*, og en række sjældne arter af kødpigsvampe og læderpigsvampe.

2.1.6 Landskabelige og hydrologiske forhold

Naturnationalpark Stråsom ligger på den nordvestlige del af Skovbjerg Bakkeø, som er et gammelt landskab, der er dannet under den næstsidste istid (Saale istiden ca. 390.000-130.000 år før nu). Området har ikke været isdækket under den sidste istid (Weichsel istiden, ca. 117.000-11.500 år før nu), og fremstår

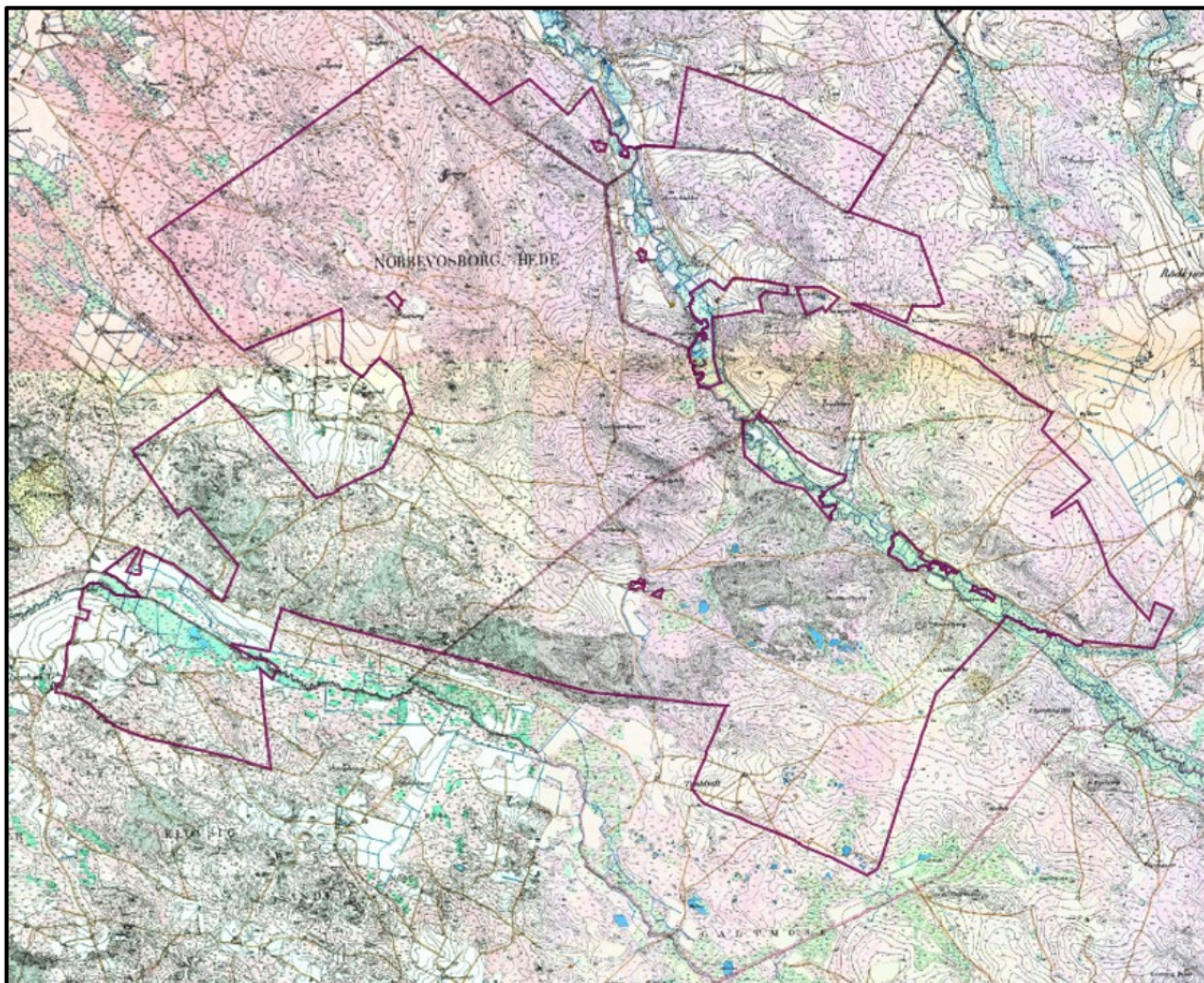
overordnet som et storbakket landskab med jævne landskabsformer. Dette overordnede landskabsbillede brydes dels af de store ådale, som gennemskærer området (Lilleådalen og dalen ved Madum Å), samt af de mange klitdannelser der findes i området.

Området har formentlig udgjort et nøgent og forblæst tundralandskab under seneste istid - et miljø som har været præget af bl.a. jordflydning og sandfygning. I særdeleshed har jordflydning (dvs. jordbevægelser pga. frost/tø oven på en frossen undergrund) været med til at forme landskabet, så det i dag fremtræder langt mere udjævnet end de yngre landskaber nord og øst for Hovedopholdslinjen. Sandfygningen har efterladt sig markante spor, og det er påvist at nogle af klitterne i området er dannet i slutningen af sidste istid.

De omfattende klitlandskaber i området kan dog også tilskrives menneskelig aktivitet i både historisk og forhistorisk tid. I bronzealderen blev området omdannet fuldstændigt fra skov til hede, og i de følgende mere end to tusind år, er der påvist mange sandflugtsepisoder – formentlig pga. overudnyttelse af landskabet. Fra skriftlige kilder ved vi, at sandflugten også har præget området i historisk tid, og endnu i dag findes der blottede sandflader på f.eks. Sønder Vosborg Hede. Flere steder i området findes veludviklede parabelklitter, og et markant træk ved området er de sten- og grusbelagte afblæsningsflader (de såkaldte brolægninger), der ofte findes mellem klitterne.

Flere steder i området findes markante ådale - mest tydeligt omkring Lilleåen. Langs Lilleådalen forekommer desuden terrasseflader, dvs. "trin" i terrænet der ligger højere end den nuværende dalbund.

Indtil slutningen af 1800-tallet var området – bortset fra enkelte spredtliggende egekrat – totalt skovløst (se kort 5).

Kort 5. Høje målebordsblade 1842-1899.

Jordbundsforholdene i området varierer ganske meget, og er et resultat af områdets beliggenhed på den nordvestlige del af Skovbjerg Bakkeø. Overfladematerialet består dels af glacielle sedimenter, som er aflejret i forbindelse med istiderne, og dels af postglacielle dannelser, der er afsat efter istiderne.

De glacielle dannelser består altovervejende af sand og grus, som er afsat direkte af gletsjeris (morænesand/-grus) eller i forbindelse med isens afsmeltning (smeltevandssand/-grus). Dertil kommer meget små områder med moræneler. Fælles for disse dannelser er, at de er meget gamle (>100.000 år), og at jordbundsudviklingen har pågået i lang tid. De er derfor meget udvaskede og næringsfattige.

Efter Weichsel istidens afslutning, er der aflejret forskellige postglacielle sedimenter. Disse omfatter betydelige arealer med flyvesand, både i form af klitter og som mere jævne lag af vindbåret sand. I ådalene findes store områder med ferskvandssand og tørv. Sidstnævnte forekommer desuden flere steder i mindre lavninger. I Lilleådalene er desuden registreret ferskvandsgytje.

Overordnet set er jordbunden i området præget af grovkornede aflejringer (sand og grus), som er udvaskede og næringsfattige.

Mindre end 10 % af de ca. 3.600 ha som udgør Naturnationalpark Stråsom, er lavbundslande. De lavtliggende våde arealer er primært beliggende omkring de to vandløb Lilleåen og Madum Å.

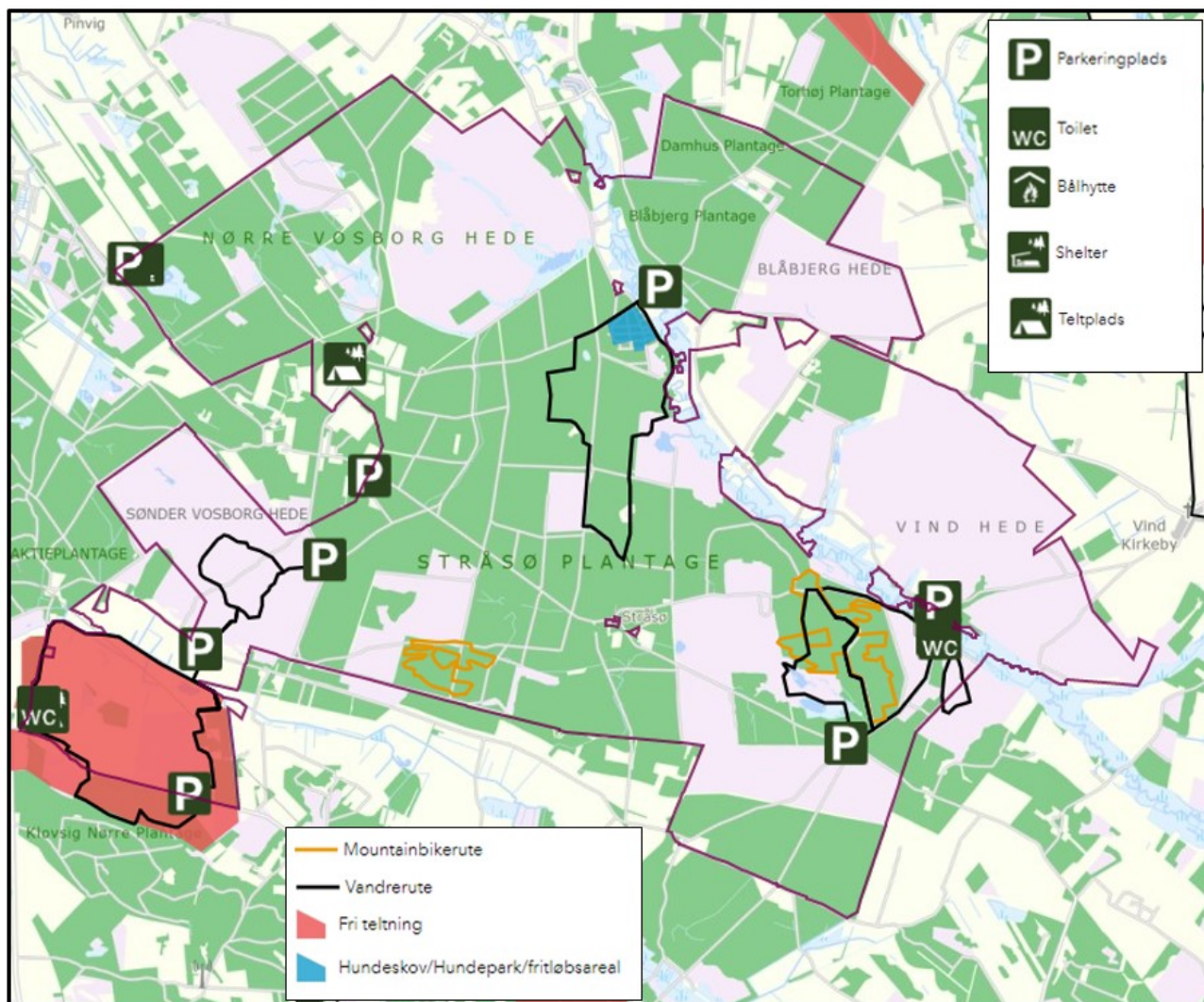
Lilleåen er et af landets mest oprindelige og velbevarede vandløb, som slynger sig naturligt i landskabet. Lilleåen og de ånære arealer har en overvejende naturlig hydrologi, og kun stedsvis er der i de ånære enge og moser gravet afvandringsgrøfter.

Madum Å er til gengæld kanaliseret og dybt nedskåret i terræn. De vandløbsnære arealer ved åen i naturnationalparken har været drænet ved grøftning, men de fleste grøfter er nu lukkede og de vandløbsnære enge og mosearealer har i dag stort set en naturlig hydrologi.

Selvom området primært udgøres af tørre, naturligt veldrænedde lande er der flere steder potentiale for at genoprette den naturlige hydrologi. Eksempelvis i naturnationalparkens nordvestligste del og i parkens sydlige del (syd for Stråsomgård), hvor de fleste af områdets i alt 27 km grøfter findes.

2.1.7 Rekreativ infrastruktur

Området anvendes i dag typisk af folk, der kommer i bil, og som benytter parkeringspladserne ved en af de gennemgående offentlige veje, hvorfra de bevæger sig ind i området. Det kan være til fods, på cykel og i mindre omfang til hest. Landskabets variation sammen med flora og fauna bidrager året rundt med oplevelsesmuligheder for besøgende. Området er ikke bynært beliggende, og det er således typisk folk som målrettet kører en længere distance for at opleve det store naturområde, som i kraft af sin størrelse og stilhed virker specielt betagende. Besøgende bydes således mest på "stille" oplevelser i naturen, hvilket også afspejles i udbuddet af forskellige faciliteter, idet deres antal ikke er så omfangsrigt områdets størrelse taget i betragtning. Friluftsfaciliteter i området fremgår af nedenstående kort 6.

Kort 6. Nuværende friluftsfaciliteter.

Der findes to lejrpladser i området ved henholdsvis Lystbækgård og Ulborggård, samt en primitiv overnatningsplads ved Stolbjerg/Damgårdsvej. Lejrpladsen ved Lystbæk indeholder toilet- og bedefaciliteter, bålhytte med shelters, vandpost, hestefold, brændely, borde og bænke. Der er fri teltning i Lystbæk-området. Lejrpladsen ved Ulborggård indeholder bålplads, brændely, borde og bænke. Ud over toiletfaciliteten ved Lystbæk, findes der et tørkloset i tilknytning til madpakkehytten ved Fuglsangbro.

Ved Skelvej i det vestlige hjørne af Stråsø Plantage ligger der en børnevenlig badesø. Her er også anlagt en bålplads med borde/bænkesæt på en ø i søen for at mindske brandfare.

Der er to mountainbikeruter. Der er markeret en rute i kuperet terræn øst for Sønder Vosborg Hede. Ruten er etableret som et samarbejde mellem Naturstyrelsen og Ulfborg Cykelklub. Omkring Stolbjerg og Stolbjergvej ligger ligeledes en rute i kuperet terræn. Ruten er etableret som et samarbejde mellem Naturstyrelsen og Motionscykelklubben Medvind. Ruten er afmærket og mange brugere parkerer bilen ved p-pladsen og madpakkehuset ved Fuglsangbro.

Der er udarbejdet en vandretursfolder for Stråsø/Lystbæk området, der viser ovenstående faciliteter samt områdets fem afmærkede vandreruter. Længst mod nord udgår Gosmerruten på 6 km fra Gosmer Bro og

leder vandreren gennem ådalen, et fredet egekrat til udsigtstårnet ved Lærkehøj med storslået udsigt mod nord og beretningen om H. C. Andersens besøg på stedet. Forbi den historiske studefold og tilbage til Gosmer Bro. Med udgangspunkt fra Fuglsangbro kan man vandre den 4 km lange Stolbjergroute gennem det privatejede Fuglsang Egekrat og op over Stolbjerg Knude. Længere mod syd fra parkeringspladsen ved Femvejskrydset kan man ligeledes vandre over Stolbjerg ad en 3 km lang vandrerute. De sidste to afmærkede vandreruter udgår fra parkeringspladsen på Filsøvej. Ruten mod nord er 4 km og går igennem Sønder Vosborg Hede. Ruten mod syd er 7 km, krydser Madum Å og leder igennem de afgræssede overdrev ved Lystbæk til lejrpladsen.

Sydvest for Gosmer Bro er der en hundeskov, der kan benyttes som en del af vandreturen Gosmerruten. Parkering i forhold til brug af hundeskoven sker på p-pladsen på nordsiden af broen.

Krondyrene er en attraktion i sig selv og ved Råstedvej, nord for Sandfær Plantage er der anlagt en parkerings-/skueplads, hvorfra man kan være heldig at se store rudler af krondyr bevæge sig fra Sandfær Plantage over Vind Hede.

Øvrige parkeringspladser fremgår af kort 6.

2.1.8 Fredede og beskyttede fortidsminder

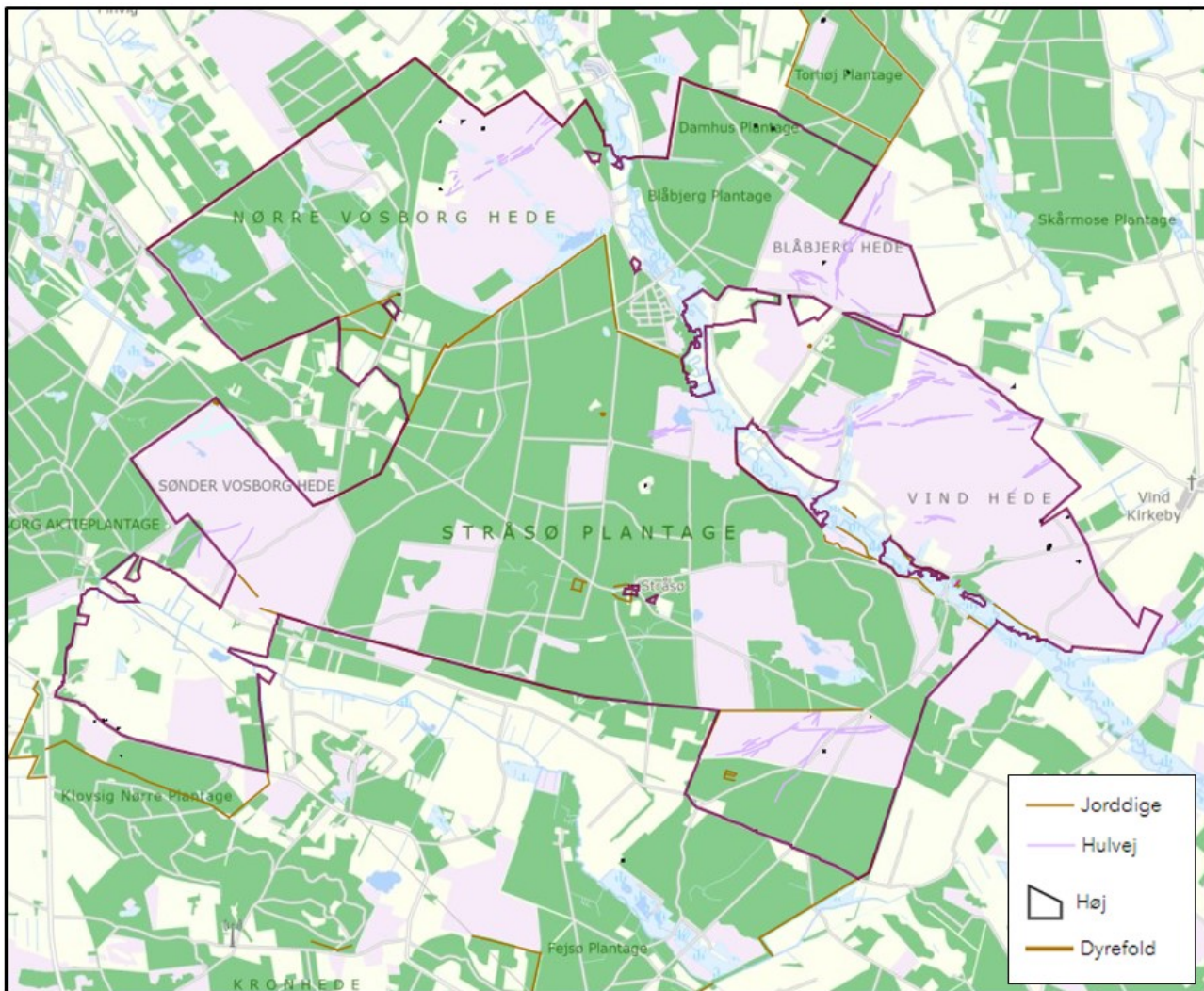
Der er i det samlede område registreret en del fortidsminder særligt gravhøje samt hulveje, og der er ved arkæologiske udgravninger gjort fund fra stenalderen.

Der er i alt 21 gravhøje inden for området. Dertil kommer et par historiske dyrefolde. Hvor der er blåler helt tæt på jordoverfladen, findes mange pottemagerhuller, der vidner om stedlig produktion af jydepotter.

En del arealer er omgivet af fredede jorddiger. På de større heder er der velbevarede gamle hjulspor. Der hvor hjulsporene samles ved de gamle passagesteder ved ådalene er hjulsporene blevet til dybt nedskårne hulveje. Eksempler herpå ses ved Fuglsang Bro.

Langs den sydlige del af Lilleå erkendes resterne af et gammelt engvandingsanlæg.

Fortidsminderne fremgår af nedenstående kort 7.

Kort 7. Fredede og beskyttede fortidsminder og andre kulturhistoriske spor. Fortidsminderne 'høje' ses pga. kortets måleforhold kun som sorte prikker. Der findes inden for naturnationalparken 2 fortidsminder kategoriseret som 'dyrefolde' (i den nordlige del af Sønder Vosborg Hede og ved Lystlund Bjerger).

2.1.9 Forholdet til lovgivning

Lovforslag om etablering af naturnationalparker blev fremsat af regeringen og vedtaget i Folketinget i juni 2021. Loven indeholder en række ændringer til bl.a. skovloven og naturbeskyttelsesloven, der vil smidiggøre etableringen af naturnationalparker. Etablering af naturnationalpark Stråsø vil herudover være afhængig af en række tilladelser og dispensationer fra anden lovgivning. Naturstyrelsen vurderer således, at opførsel af hegnet vil kræve en række tilladelser/dispensationer, ligesom udsætning af dyr, genopretning af den naturlige hydrologi, visse biodiversitetsfremmende indsatser og anlæg af friluftsfaciliteter kan være betinget af tilladelser/dispensationer fra gældende lovgivning.

I forbindelse med driften af naturnationalparken, vil der i anden lovgivning være en række krav, der sætter rammerne for aktiviteterne i naturnationalparken. Det vil eksempelvis omfatte regler for tilsyn med de udsatte dyr, opfyldelse af Natura2000 planerne og forpligtelser ift. beskyttede naturtyper, fredninger og beskyttet kulturarv.

Naturnationalpark Stråsø er omfattet af følgende fredninger og bekendtgørelsesfredninger:

- Sdr. Vosborg Hede:
Fredningen har til formål at bevare landskabets æstetiske værdi. Arealerne skal bevares i deres nuværende tilstand og må ikke yderligere beplantes, opdyrkes, planeres, afgraves eller opfyldes.
- Lystbækgårde Gravhøj:
Fredningen har til formål at bevare gravhøjene i deres naturlige tilstand gennem mulighed for pleje.
- Fuglsang Bro:
Arealerne er fredede på grund af landskabets åbne og kuperede karakter og særprægede plantevækst. Arealerne må ikke beplantes, ændres eller opdyrkes. Træer og buske må dog fjernes som led i plejen. Egekrattet på arealet skal opretholdes.
- Heder i Ringkøbing Amt:
Denne fredning omfatter hederne Nr. Vosborg Hede, Blåbjerg Hede og dele af Sdr. Vosborg Hede samt lysåbne dele af Stråsø Plantage. Formålet med fredningen er at sikre bevarelse af hede og undgå tilgroning, tilplantning og opførelse af forstyrrende elementer.

Vind Hede er omfattet af *"Bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Tihøje og Vind"* (BEK nr. 884 af 23/09/2001), der har til formål at beskytte Vind hede som levested for flora og fauna herunder især som yngleområde for hede- og hedemosefugle. Der gælder, at hunde ikke må medtages, planter må ikke opgraves, rygning og brug af åben ild er forbudt. Generel fladefærdsel er forbudt i perioden 1.marts til 30. juni.

2.1.10 Forholdet til øvrig planlægning for området

Stråsø er en del af Natura 2000 område nr. 64 *"Heder og klitter på Skovbjerg Bakkeø, Idom Å og Ormstrup Hede"*. Området udgøres af Habitatområde H57 *"Heder og klitter på Skovbjerg Bakkeø"* (som Naturnationalparken ligger indenfor) og H225 *"Idom Å og Ormstrup Hede"*.

Lilleå og Madum Å er omfattet af vandområdeplanen gældende for Vandområdedistrikt I – Jylland og Fyn iht. EU's vandrammedirektiv. I den gældende vandområdeplan (2015-2021) er Lilleåen inden for naturnationalparken omfattet af indsatsen *"udlægning af groft materiale"*, mens der ingen indsats er for Madum å.

Området omfatter landzonearealer i Herning, Holstebro og Ringkøbing-Skjern kommuner og indgår i de respektive kommuners kommuneplaner.

Herning Kommune har udarbejdet *"Grønt Danmarkskort"*, som vil blive vedtaget sammen med den kommende Kommuneplan i slutningen af 2021. Hovedparten af området er af Herning Kommune udpeget som natur med *"Særlig Naturbeskyttelsesinteresser og Potentiel Økologisk Forbindelse"* fordi det er internationalt beskyttet natur med forekomst af bilag IV arter, rødlistede arter, og der er store værdifulde skove og områder med højt naturindhold. Mindre dele er udpeget som *"Potentiel Natur"*, fordi der er et stort potentiale i at etablere natur på stedet.

I Hernings kommuneplan ligger hele området desuden inden for *"Nationale Geologiske Interesseområder"* som følge af beliggenheden som del af Skovbjerg Bakkeø. De få landbrugsarealer der er i området, er udpeget som *"Værdifuldt Landbrugsområde"*. Størsteparten af området er udpeget som *"Værdifuldt Kulturmiljø"*. Hele området er udpeget som *"Større Uforstyrret Landskab"* og *"Særligt Værdifuldt"*

Landskab". Lilleå-dalen er udpeget som "*Lavbundede arealer egnet til vådområder*". På dele af arealerne i den nordlige del af Vind Hede er skovrejsning uønsket.

Holstebro Kommunes kommuneplan 2021 forventes vedtaget i løbet af efteråret 2021 og indeholder som noget nyt "*Grønt Danmarkskort*". Med den forventede udpegning vil stort set hele området for naturnationalparken blive omfattet af "*Grønt Danmarkskort*" og langt hovedparten (især heder og skove) som "*Naturområder med Særlige Naturbeskyttelsesinteresser*". En mindre del nær Madum Å udpeges som "*Potentiel Natur*", mens stort set hele naturnationalparkområdet udpeges som "*Økologisk Forbindelse*". Hele naturnationalparkområdet udpeges som "*Bevaringsværdige Landskaber*" og "*Større Sammenhængende Landskaber*". Områderne ved de store heder udpeges desuden som "*Geologiske Bevaringsværdier*". En meget lille del af området, nær Lystlund, udpeges som "*Særligt Værdifuldt Landbrugsområde*", og i mindre dele langs Lilleå og Madum Å udpeges "*Lavbundsarealer*".

Lystbæk området syd for Madum Å ligger i Ringkøbing-Skjern Kommune. Det fremgår af Ringkøbing-Skjerns Kommuneplan 2021-2033 at Lystbæk området er omfattet af "*Grønt Danmarkskort*" som et område med "*Særlige Naturbeskyttelsesinteresser*". Derudover er området udpeget som "*Bevaringsværdige Landskaber*" og som "*Større Sammenhængende Landskab*" pga. beliggenheden på Skovbjerg Bakkeø med plantagelandskab. Endeligt ligger området inden for "*Nationalt Geologisk Interesseområde*".

Der er særlige drikkevandsinteresser i dele af området, og der forekommer nitratfølsomme indvindingsområder. Der er ingen råstofinteresser i området.

En stor del af naturnationalparken (andelen i Holstebro Kommune) ligger i den UNESCO certificerede Geopark Vestjylland. Sønder Vosborg Hede indgår som geosite nr. 38 i Geoparken som "*Hede med indsander med parabelklitter på bakkeø*".

2.1.11 Inddragelse af offentligheden

Der er i forbindelse med udarbejdelse af denne projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Stråsø gennemført en inddragelse af offentligheden på forskellige niveauer og i forskellige faser. Der er i tilknytning til processen med etablering af naturnationalparker på statens arealer oprettet en national videnskabelig arbejdsgruppe og en national arbejdsgruppe for interessenter. Derudover blev der nedsat en lokal arbejdsgruppe til hver naturnationalpark med repræsentanter for lokale foreninger, brugergrupper m.m. De to nationale arbejdsgrupper og den lokale arbejdsgruppe har været inddraget ved et første møde i august – september 2021 og det er forventningen, at der afholdes yderligere ét møde i arbejdsgrupperne i løbet af december 2021. Den endelige projektbeskrivelse og forvaltningsplan forventes sendt i offentlig høring i løbet af foråret 2022. Der har derudover i processen med Naturnationalpark Stråsø været afholdt et møde med borgere, hvis ejendom grænser direkte op til naturnationalparken eller befinder sig i umiddelbar tilknytning til området. På dette møde blev der valgt en naborepræsentant til den lokale projektgruppe. Endelig er der afholdt en offentlig naturvandring for interesserede borgere og brugere af området.

Holstebro, Herning og Ringkøbing-Skjern Kommune har været inddraget i processen i form af dels deltagelse i den lokale projektgruppe og dels drøftelser med borgmestre samt dialog på embedsmandsniveau mellem Naturstyrelsen og kommunen om myndighedsprocessen på de områder, hvor kommunen har myndighedskompetencen. Derudover har lovændringerne knyttet til etablering af naturnationalparker samt naturnationalparkens specifikke afgrænsning været præsenteret for og drøftet med relevante ministerier. Området, der planlægges udlagt til naturnationalpark, bruges i dag til træning af Jyske Dragonregiment. Før etableringen af den kommende naturnationalpark, skal Forsvaret og

Naturstyrelsen derfor tilsikre, at der findes områder, der sikrer, at enhederne fortsat kan løse deres opgaver.

Efter etablering af Naturnationalpark Stråsø vil den løbende drift og forvaltning indgå i Naturstyrelsens øvrige portefølje af opgaver. Det skal afklares, hvordan den lokale inddragelse skal varetages fremadrettet, evt. i Naturstyrelsens eksisterende brugerråd, hvor forvaltningsmæssige overvejelser vedrørende Naturnationalpark Stråsø også kan drøftes. Derudover vil berørte myndigheder løbende blive inddraget i forbindelse med gennemførelse af yderligere naturgenopretningstiltag (fx hydrologiindsatser), evaluering af dyrevelfærd, tilsyn med de udsatte dyr, overvågning af fortidsminder m.m.

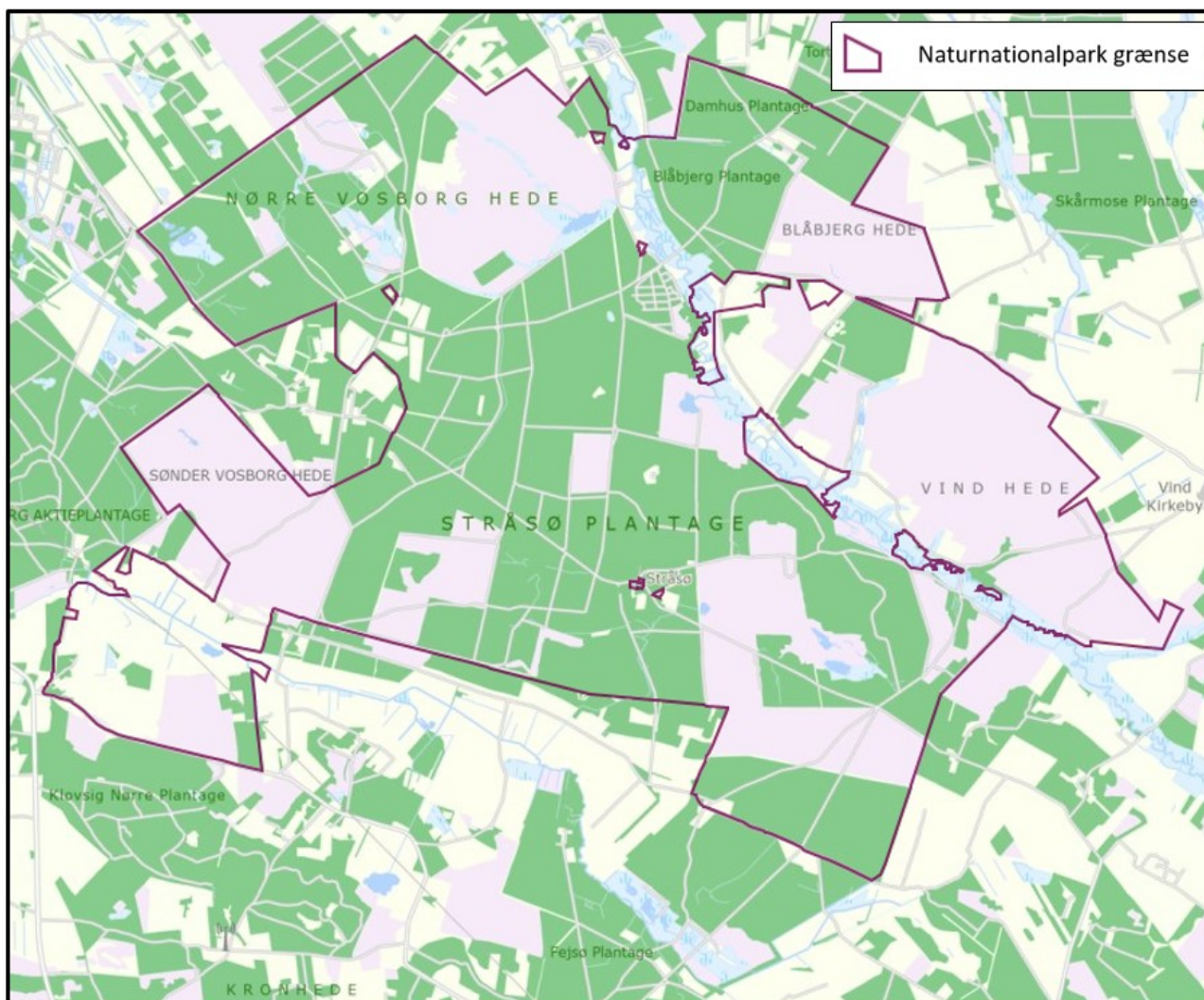
Dette udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Stråsø er sendt til kommentering hos de to nationale arbejdsgrupper samt den lokale projektgruppe. Naturstyrelsen vil med udgangspunkt i tilbagemeldingerne fra arbejdsgrupperne og projektgruppen udarbejde reviderede udkast, der skal drøftes og godkendes politisk, hvorefter planerne bliver sendt i offentlig høring i løbet af foråret 2022. Alle – både borgere, kommuner og organisationer – vil i den forbindelse have mulighed for at kommentere på planerne.

2.2 Planlagte tiltag og anlæg

2.2.1 Naturnationalparkens geografiske afgrænsning

Afgrænsningen afspejler Naturstyrelsens ejendomsgrænse i Stråsøområdet. Mod syd afgrænses parken af henholdsvis Trolldoftvej og Kronhedevej og mod nord 250 m syd for Sdr. Skyttevej i Blåbjerg Plantage. De privatejede områder inden for denne afgrænsning er ikke omfattet af naturnationalparken. Bemærk desuden, at bygninger med tilhørende haver, i lighed med privatejede arealer inden for nationalparkens ydre afgrænsning, ikke er omfattet af naturnationalparken. Det drejer sig om 6 statsejede ejendomme og nogle private arealer primært beliggende omkring Lilleåen (jf. kort 8)

Naturnationalparkens afgrænsning er ikke identisk med hegnslinjen, da kun dele af naturnationalparken hegnes (se kort 10)

Kort 8. Naturnationalpark Stråsø. De privatejede områder inden for naturnationalparkens ydre afgrænsning er ikke omfattet af naturnationalparken. Derudover er et mindre antal statsejede bygninger og tilhørende haver ligeledes ikke omfattet.

2.2.2 Store planteædende pattedyr

Naturgrundlaget og de sjældne arter i naturnationalparken er beskrevet i afsnit 2.1. Naturnationalparkens natur rummer en række forskellige og særlige naturtyper samt sjældne og truede arter knyttet til både heden, engene og de skovbevoksede arealer. Men først og fremmest er det områdets størrelse og mosaikken af naturtyper, der er centralt for mange af arterne.

Uden øget græsning eller alternativt en mekanisk slåning vil hederne og de andre lysåbne arealer gro til. For de tørre lysåbne arealer vil den naturlige succession på langt sigt føre dem i retning af gran eller bøgeskov. Græsning vil derfor være helt centralt for, at fremme habitatdiversiteten og opretholde en langsigtet dynamisk vekselvirkning mellem skoven og den lysåbne natur. En vekselvirkning, som på langt sigt sikrer plads til de af områdets sjældne og truede arter, der er afhængige af de mere lysåbne naturtyper og variation i de økologiske gradienter.

På hederne og de andre lysåbne naturtyper i Stråsø er der i dag en udfordring med tilgroning i græs, høje urter og træer samt opbygning af førnelag. Træarter som især *birk* og *bævreasp*, der er en del af områdets

naturligt hjemmehørende arter kan hurtigt kolonisere store områder af de lysåbne områder. Men tilgroning med ikke hjemmehørende arter som *contorta-fyr*, *sitkagran* og ikke mindst *glansbladet hæg* udgør i dag den største trussel mod naturen på de lysåbne arealer. Hederne er især truet af tilgroning med nåletræer.

Sporene efter fødesøgningen fra den eksisterende bestand af hjortearter (krondyr, dådyr og rådyr) ses flere steder i skoven og især på Vind Hede. Men bortset fra dele af Vind Hede er det tydeligt, at græsningstrykket ikke er højt nok til at understøtte en dynamisk vekselvirkning mellem skoven og de lysåbne arealer i Stråsø. I de eksisterende indhegninger, hvor der afgræsses med heste eller kvæg som supplement til hjortearterne (som springer frit over husdyrhegnene) er det lykkedes at skabe et mere dynamisk landskab. For at understøtte et græsningstryk, som kan genetablere en mere dynamisk sammenhæng mellem skoven og den lysåbne natur og understøtte de økologiske gradienter som lys, fugtighed og næringsforhold i hele naturnationalparken, vil det derfor være nødvendigt at etablere et græsningstryk, som er væsentligt højere end den nuværende græsning med hjortearterne alene.

Det foreslås, at der udsættes store planteædende pattedyr, så de sammen med den eksisterende krondyrbestand samt den indledende naturgenopretning (beskrevet i afsnit 2.3), sikrer en påvirkning af området til gavn for biodiversiteten. Dyrene vil påvirke området og føre til variation og bidrage til dynamikken via måden de æder og opfører sig på. De æder forskelligt, så der både bliver bidt på træerne og græsset på mere lysåbne arealer med græs og urter. Deres bevægelse rundt i området spreder frø og flytter på næringsstofferne, når de lægger deres gødning, som i øvrigt i sig selv er levested for en række arter. Støvbading skaber områder med bar jord som giver levested for enårige planter og solbadning for krybdyr. Barkskrælning skader træerne og laver mikrohabitater til gavn for f.eks. svampe og insekter. Områderne med nåleskov er præget af et tykt lag uomsatte nåle, hvor dyrenes trampen blottet mineraljorden, så de forbereder små bede, hvor urterne lettere kan etablere sig. De store dyr påvirker også terrænet med sølepladser og nedtrampning af grøfter.

Hver art af de planteædende store pattedyr har deres egen adfærd, fødesøgningsstrategi og biologiske egenskaber, og hver art påvirker derfor naturen forskelligt. Der er derfor behov for flere forskellige arter af planteædende pattedyr med en funktionel bredde, der kan skabe større variation i de strukturelle forhold i vegetation, jordbund m.v., således, at der skabes alsidige levesteder for flora og fauna. Dvs. tunge græssende pattedyr som eksempelvis kreaturer og heste, "browsere" i form af f.eks. krondyr, samt eksempelvis bæver der kan skabe forstyrrelseseffekter ved fældning af træer og ændringer af de hydrologiske forhold. Både græsserne men især browserne vil skabe variation i de skovbevoksede områder, dels ved naturligt at veteranisere træer, og dels ved at begrænse opvækst af unge træer.

En øget bestand af de eksisterende fritlevende hjortearter i naturnationalparken vil således ikke alene generelt kunne sikre en naturlig habitatdiversitet i området, da hjortearternes græsningsmåde ligger for tæt op ad hinanden. Den store krondyrbestand i Stråsøområdet vil i de dele af området, hvor krondyrene kan finde tilstrækkeligt ro og ly, kunne bidrage væsentligt til afgræsningen. Mens i dele af området vil en tilstrækkelig afgræsning være afhængig af tilstedeværelsen af andre græssere som kreaturer, heste eller lign.

En mere detaljeret gennemgang af biodiversitetseffekter, herunder græsningstryk af rewilding findes i rapporterne "*Biodiversitetseffekter af rewilding*"³ og "*Skovgræsning med biodiversitetsformål*"⁴.

³ <https://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>

⁴ https://static-curis.ku.dk/portal/files/230689434/Skovgr_sning_web_3.pdf

Nedenfor beskrives hvilken sammensætning af planteædende pattedyr Naturstyrelsen vurderer egnet til at påvirke området på flest mulige måder for bevarelse og fremme af biodiversiteten.

Det er Naturstyrelsens vision, at afgræsningen sker på en så naturligt måde som muligt, hvilket med den nuværende viden indebærer et moderat og fluktuerende græsningstryk. Græsningstryk er forholdet mellem dyrenes behov for føde og den fødemængde, der er tilgængelig for dem. Hvor meget føde der er tilgængeligt for dyrene afhænger af hvor stor en mængde føde, der er i de forskellige dele af naturnationalparken, samt om føden umiddelbart er tilgængelig for dem. Herunder om der er hindringer for fødesøgning og fordøjelse af føden. For krondyr er det f.eks. vigtigt med ro til både fødesøgning og ro til at kunne fordøje den indtagne føde.

Generelt er der mest planteføde tilgængelig på de områder, der får mest lys. For eksempel vil der være mere i en lysåben egeskov end en tæt granskov og mere på lysåbne enge og overdrev end i skov. Mængden af tilgængelig føde for det enkelte dyr afhænger også af dyrets rækkevidde – f.eks. hvor højt det kan nå at spise af trækroneerne.

Indledningsvist vurderes et græsningstryk svarende til ca. 30 kg græsningsdyr per hektar at kunne tilgodese dyrenes fødebehov og de naturmæssige effekter af afgræsningen. De ca. 30 kg græsningsdyr pr. ha er vurderet på baggrund af anbefalinger fra danske forskere, og baseret på at Stråsø ligger på næringsfattig bund, hvor store dele af de skovdækkede områder er relativt mørke og dermed af begrænset fødeværdi. Hvorvidt de ca. 30 kg/ha er et passende niveau for græsningstrykket på længere sigt, vil i praksis blive fulgt og evt. justeret.

Græsningen baseres på de eksisterende hjortearter i området (krondyr, rådyr og dådyr), suppleret med udsætning af kreaturer og heste og eventuelt på et senere tidspunkt vildæsler. Hjortearterne vil browse på vegetationen. Udsætning af kreaturer og heste sker for at fremme den egentlige græsning. Æsler er både en græsser og browser. De æder gerne meget fiberrigt foder herunder vedplanter. De spiser bl.a. stedsegrønne vedplanter og de skræller bark af træer. Også "stride" arter som bjergørhvene og sandstar ædes gerne af æsler⁵. Æsler er meget nøjsomme og derfor egnede til afgræsning af meget næringsfattige naturtyper. De græsser anderledes end heste og de ruller sig, sandbader, graver huller og skraber i jorden i højere grad end heste og kreaturer, og bidrager dermed til skabe variation og heterogenitet i landskabet. Udsætning af vildæsler vil kræve en nærmere undersøgelse af om vildæsler vil kunne klare sig i det danske klima, og vil desuden afhænge af, om Naturstyrelsen via naturnationalpark Stråsø kan bidrage til bevaringsplanen (avlsprogrammet) for det asiatiske vildæsel. Disse undersøgelser forventes ikke at være afsluttet inden etableringen af naturnationalparken, hvorfor udsætning af store græssende pattedyr i første omgang kun kommer til at omfatte kreaturer og heste.

Kreaturerne skal være af en robust og rolig race, og der planlægges at have en ikke reproducerende bestand bestående af stude – evt. suppleret med "tante-køer" (ældre erfarne køer, som lærer de yngre dyr hensigtsmæssig adfærd f.eks. hvad der kan spises m.m.). Gældende og kommende regler i lovgivningen for mærkning af kreaturer medfører, at både voksne dyr og afkom skal mærkes med fx øremærker eller anden identifikation inden for en fastsat periode. Fødevarestyrelsen oplyser, at der ikke kan dispenseres fra dette krav. Naturstyrelsen vurderer, at det ikke vil være muligt at lokalisere og mærke kalve på så store og varierede arealer, som naturnationalparken i Stråsø omfatter. Arealerne er tillige for en stor del skovbevoksede med tæt skov, hvilket vil vanskeliggøre lokaliseringen yderligere. Kreaturer holdes derfor i ikke reproducerende bestande og får således ikke afkom. Påvirkning af biodiversiteten vurderes i vid udstrækning at være den samme, dog vil udeladelsen af tyre bevirke, at den fysiske forstyrrelse ved skrab i

⁵ Cosyns, E., Degezelle, T., Demeulenaere, E. og Hoffmann, M., 2001. "Feeding ecology of Konik horses and donkeys in Belgian coastal dunes and its implications for nature management". Belgian Journal of Zoology, pp. 111-118.

jorden og tråd vil være mindre end, hvis der var tale om reproducerende kreaturflokke. Fravalget af tyre, kvier og kalve vurderes at mindske risikoen for konflikter med friluftslivet.

Hestene skal i lighed med kreaturerne være af en robust og rolig race og med en relativ lav stanghøjde så hestene kan holdes inde bag et almindeligt kreaturhegn. På den baggrund foreslås enten exmoor ponyer eller konik heste.

De nævnte hesteracer er generelt mere hårdføre end kvæg, og da de ikke som kvæg er drøvtyggere græsser de på en anden måde. Eksempelvis kan hesten i modsætning til kvæg kompensere for en mindre næringsrig føde blot ved at øge indtaget af foder. Det løbende tilsyn med dyrene skal sikre, at antallet af dyr harmonerer med den tilgængelige føde, således at dyrene ikke presses til at spise giftige planter.

Heste er aktive en stor del af døgnet og bevæger sig meget omkring. Da de samtidig koncentrerer kraftoverførslen til jorden på et begrænset areal af sålefladen er hesten det græsningsdyr, der giver den største trådpåvirkning.

Som følge af naturnationalparks Stråsø's store størrelse vil heste have mulighed for at have en naturlig adfærd i parken. Det foreslås, at hestebestanden i området er reproducerende, hvilket i højere grad vil bidrage til at opnå et økosystem med naturlige populationsdynamikker, der vil bevirke et over tid vekslende græsningstryk. Blandt de foreslåede potentielle naturnationalparker vurderes Stråsø som følge af naturnationalparkens størrelse og store andel af lysåben, næringsfattig tør natur, at være blandt de mest velegnede til at understøtte en reproducerende bestand af heste.

Da der kan opstå behov for at skulle håndtere de enkelte heste, undersøges mulighederne for bl.a. etablering af faste eller mobile fangfolde med udgangspunkt i erfaringer fra ind- og udland.

For vildhestene vil gælde, at såvel hingst som hopper naturligt kan være territoriale, og i den forbindelse kan udvise aggressiv adfærd over for fremmede heste, hvorfor der vil være skærpet fokus på information til ryttere med gode rideråd omkring ridning i området. Herunder at beskrive og udvikle mulighederne for ridning i de nærliggende skovområder og i de store dele af naturnationalparken, der ikke er heget. Det sidste vil Naturstyrelsen se nærmere på i samarbejde med de forskellige foreninger i en konkret planlægning og herunder overveje mulighederne for at forbedre forholdene for tilladelseskrævende aktiviteter i andre af Naturstyrelsens nærliggende større skove.

Asiatisk æsel er på listen over relevante arter af store planteædere for rewilding i Danmark (jf. DCE's Rewildingsrapport nr. 425⁶). Det europæiske vildæsel (*Equus hydruntinus*), betragtes nu som uddødt, men har været vidt udbredt i Europa - så langt nordpå som Nordsøen ud fra Tyskland og Holland, og arten var sandsynligvis en underart af det nulevende asiatiske vildæsel eller meget tæt beslægtet med det. Siden sidst i 1990'erne er æsler blevet introduceret i naturforvaltningen flere steder i Europa med det formål at bevare særlige naturtyper.

Græsningen fra krondyr vil være betydende for afgræsningen i Naturnationalpark Stråsø. Græsningseffekten fra krondyrene søges optimering gennem en målrettet forvaltning af krondyrbestanden i området (se afsnit 3.4). Forvaltningen skal bidrage til at krondyrene både vil opholde sig inde i naturnationalparken i længere perioder end tilfældet er i dag, at de vil blive mere stationære (mindre homerange), og at de bliver mere dagaktive. Hermed vil der kunne opnås en større græsningseffekt af krondyrene.

⁶ <https://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>

Stilleområder udlagt af hensyn til regulering af dyrenes adfærd er nærmere beskrevet i afsnit 2.2.4 under friluftsfaciliteter, veje, stier og spor. Tilsvarende søges friluftsfaciliteter og aktiviteter koncentreret i andre dele af naturnationalparken.

Naturstyrelsen lægger ud med at udsætte et forholdsvis lille antal stude og heste med henblik på at følge deres adfærd og udnyttelse af naturnationalparkens habitater, før der sker en evt. revurdering af bæreevnen og fordelene ved eventuelt, at supplere med udsætning af æsler.

Der forventes ved etablering af naturnationalparken at være behov for at supplere den afgræsning hjortene varetager med udsætning af 100 heste og 30 stude. Dyrene udsættes gradvis. Den gradvise udsætning af dyr er primært begrundet i et forsigtighedshensyn i forhold til den tilgængelige fødemængde/områdets bæreevne. Den gradvise udsætning skal også ses i lyset af mulighederne for at skaffe egnede dyr samt et ønske om at lade dyrene gradvist vænne sig til arealet. Startbestanden af krondyr opgøres med tællinger i 2022 og i foråret 2023. Da dådyrbestanden i området er relativ lille vurderes græsningen fra dådyr og rådyr at være af minimal betydning for det samlede græsningstryk i naturnationalparken.

Græsningstrykket er at betragte som en sigtelinje, og det er ikke givet, at man ender med den angivne fordeling af arter eller det beregnede antal dyr. Det er forventningen, at den eksisterende bestand af dådyr vil øges over tid. Desuden forventes krondyrbestanden inden for naturnationalparkafgrænsningen, at variere hen over året. Krondyr er følsomme over for forstyrrelser og det må forventes, at krondyrene fra nærområdet i jagtsæsonen vil søge mod naturnationalparken, hvor de i højere grad vil kunne undgå forstyrrelser. Uden for jagtsæsonen og specielt i forårs- og sommermånederne forventes det, at en del krondyr igen vil søge ud i nærområdet bl.a. fordi fødegrundlaget på markerne vil være af en bedre kvalitet end på skov- og naturområderne inde i naturnationalparken.

Startbestanden af de eksisterende hjortearter og udsatte dyr vil være væsentligt lavere end de ca. 30 kg græsningsdyr per hektar. Med en gradvis bestandsopbygning er der mulighed for en løbende vurdering af såvel dyrenes tilstand, som hvor og hvordan de færdes på arealerne – herunder hvor de søger deres føde, og derved får indvirkning på naturen. Dermed skal det løbende vurderes, om der skal udtages individer og/eller arter og sættes andre arter ind i stedet, eller om der eksempelvis skal reguleres på forholdet mellem arterne.

Det er vanskelig at vurdere bestanden af krondyr i naturnationalparken, da krondyrene frit vil vandre ind og ud af parken. Krondyrenes aktivitetsmønster bevirker, at de har en uensartet og varieret rumlig fordeling både over døgnet og i løbet af året. Dermed vil antallet af krondyr i naturnationalparken fluktuere både hen over døgnet og henover sæsonerne. På grund af jagttrykket uden for naturnationalparkområdet har krondyrene allerede på nuværende tidspunkt opbygget erfaring for, at der er mere ro/større grad af tryghed inden for nationalparkområdet end uden for, hvilket medfører at der kan opleves rudler med et stort antal krondyr på eksempel Vind Hede, hvor der er blevet talt over 1000 dyr i én samlet rudel. Uden for jagtsæsonen og især om foråret ved kalvesætning er rudlerne meget mindre og bestanden er spredt over et større område som også omfatter arealer uden for naturnationalparken.

På baggrund af observationer og erfaringerne fra jagter i området vurderes antallet af helårsgræssende krondyr, dvs. krondyr som finder al sin føde inden for det hegnede areal i naturnationalparken, at være på ca. 300 dyr. Antallet af helårsgræssende krondyr i hele naturnationalparken antages at være ca. 600.

Tabel 4. Græsningstryk på ca. 65 kg græsningsdyr per ha lysåbent areal (ca. 1200 ha under nuværende forhold) og total græsningstryk på ca. 30 kg/ha inden for det hegnede område (ca. 2600 ha). Tal vedr. de enkelte dyrearters gennemsnitsvægt er hentet fra rapporten "Skovgræsning med biodiversitetsformål"⁷, bortset fra krondyr, hvor der er anvendt danske erfaringstal.

Art	Vægt per dyr kg	Antal	Samlet vægt (kg)	Græsningstryk på lysåbne arealer (kg/ha)	Total græsningstryk (kg/ha)
Krondyr	100	300	20.000	25	12
Heste	330	100	36.300	28	13
Kvæg	530	30	21.200	13	6
I alt			78.900	65,8	30,3

2.2.3 Etablering af hegn

For at sikre et højt græsningstryk i naturnationalparken er der behov for at hegne en del af området. For at sikre vildtets og især den lokale krondyrbestands frie bevægelighed foreslås det, at indhegningen af Naturnationalpark Stråsø udgøres af almindeligt kreaturhegn, hvorfor hegnet vil være meget lidt synligt i landskabet. Sammensætningen af græsningsdyr som beskrevet i afsnit 2.2.2 er tilpasset, så de kan holdes inde af et kreaturhegn. Hegnet forsynes med en eller to el-tråde og udstyres med hegnsalарmer så brud på hegnet eller tab af spænding hurtigt kan opdages.

Hegnet der opsættes for at holde de store planteædere som stude og heste inde følger ikke afgrænsningen af naturnationalparken. Nogle steder trækkes hegnet lidt inden for naturnationalparkens afgrænsning af praktiske årsager eller for at give plads til stiforløb uden for hegnet. Der opsættes ikke kreaturhegn omkring arealer i naturnationalparken nord for Lilleåen, bortset fra området mellem Lilleå og Råstedvej nord for Gosmervej. Forslag til hegnslinje fremgår af kort 9 og følger overordnet naturnationalparkens ydre afgrænsning syd for Lilleåen.

I forbindelse med etableringen af naturnationalparken nedtages eksisterende indhegninger til husdyr i naturnationalparken, bortset fra dele af hegnet ved Lystlund som genbruges for at udgøre en del af yderhegnet i naturnationalparken.

Der etableres mindre anlæg (evt. mobile) til håndtering af dyrene – fangfolde.

Vildtheegnene omkring skovplantningerne fjernes i takt med at beplantningerne (herunder også biodiversitetsindplantningerne) bag hegnet vil kunne tåle en efterfølgende påvirkning fra de græssende dyr (se afsnit 2.3.4).

Fastlæggelse af hegnslinjen er bl.a. taget under hensyntagen til landskabelige forhold, naboer, trafiksikkerhed, fortidsminder og friluftsliv. Desuden har nedenstående punkter dannet baggrund for den skitserede hegnslinje.

- Det er Naturstyrelsens vurdering af græsningstrykket på Vind og Blåbjerg heder på nuværende tidspunkt er så stort, at der for nuværende ikke er behov for at øge græsningstrykket ved supplerede udsætning af stude og heste i det område. En medvirkende årsag er, at der jf. "Bekendtgørelse om

⁷ https://static-curis.ku.dk/portal/files/230689434/Skovgr_sning_web_3.pdf

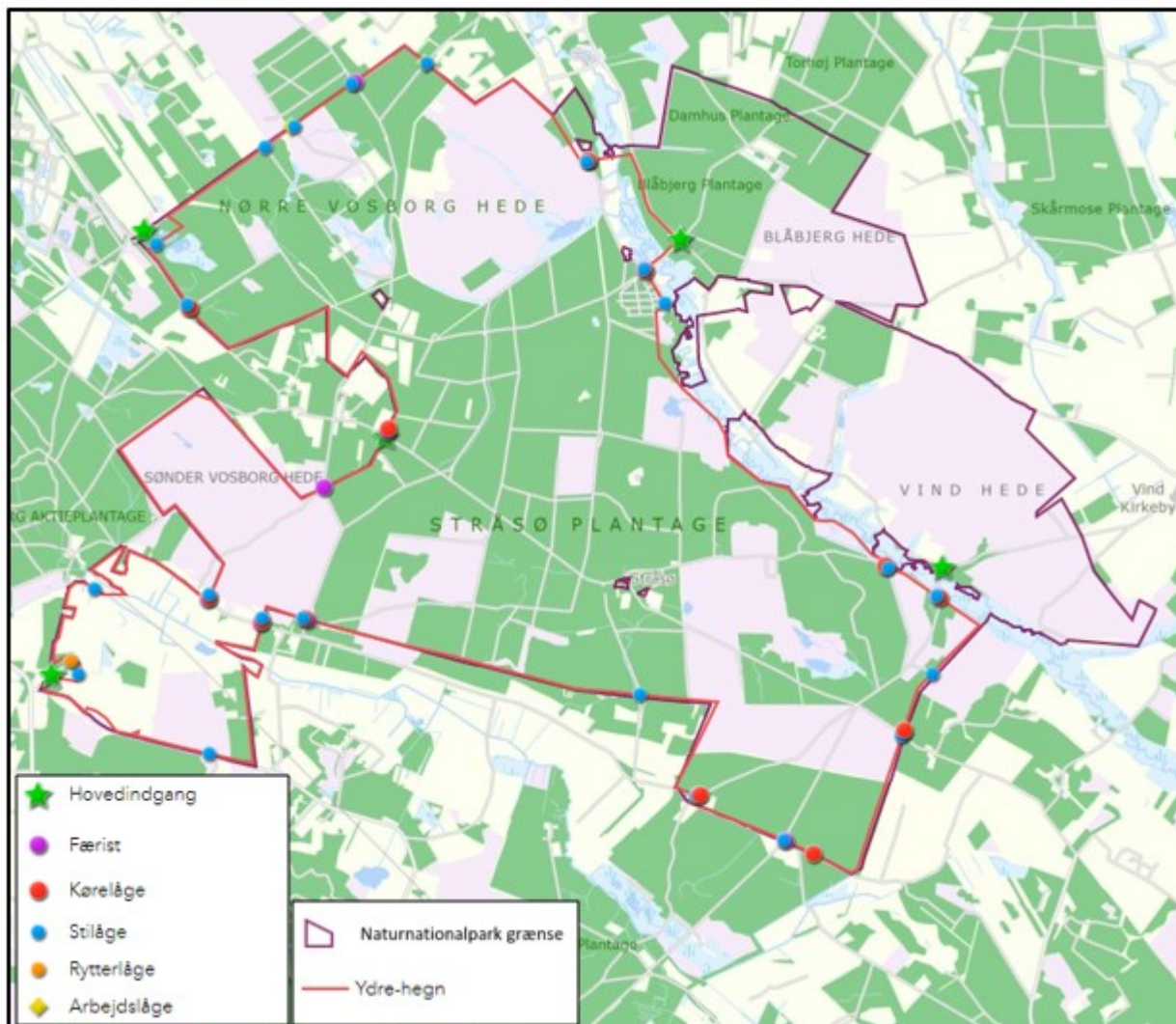
fredning og vildtreservat i Tihøje og Vind" (BEK nr. 884 af 23/09/2001) er adgangsbegrænsning til Vindhede i perioden 1. marts til 30. juni hvilket betyder, at krovildtet allerede i dag er dagsaktiv på arealerne.

- Frahegning og vedligeholdelse af hegn omkring de privatejede arealer langs Lilleåen vil praktisk være vanskeligt.
- Den uhegnede del af naturnationalparken nord for Lilleåen vil fungere som referenceområde og dermed bidrage til vidensopbygningen m.h.t. effekten af den supplerende udsætning af kreaturer og heste samt eventuelt æsler set i forhold til, hvor afgræsning alene varetages af den frie hjortebestand.
- De statsejede boliger og dertil knyttede haver beliggende inde i naturnationalparken vil blive frahegnet i det omfang beboelsen i ejendommene opretholdes.
- Hegnslinjen ledes i videst muligt omfang uden om kendte forekomster af kulturhistoriske spor i området.
- Muligheden for tilsyn og vedligehold af hegnet herunder eksempelvis behovet for en transportlinje rundt om hegnet samt brugernes mulighed for passage langs ydersiden af hegnet. På nogle strækninger af hegnslinjen vil hegnet derfor placeres med en afstand på eksempelvis 10 m fra veje, og på andre strækninger med særlige behov for passage for borgerne – herunder ryttere – vil afstanden mellem hegn og vej være større.
- Særlige hensyn, herunder beskyttede naturtyper og habitatnaturtyper (vådområder eller lysåben natur), og hvor der er æstetiske/oplevelsesmæssige forhold, der gør sig gældende.

Der planlægges fem hovedindgange til naturnationalparken (se kort 9 og 10) både fra offentlige veje og fra de resterende dele af Stråsø-komplekset, samt en række indgange der vil kunne bruges af biler til nødvendig arbejdskørsel. Hovedindgangene indrettes, så de sikrer adgang for de forskellige brugergrupper (fodgængere, cyklister, ryttere, arbejdskørsel, mennesker med handicap m.fl.). Typen af indgang vil fremgå af oversigtskort ved indgangene til naturnationalparken.

De forskellige typer af indgange, herunder om de er egnede for ryttere eller mennesker med handicap, vil fremgå af informationstavler/kort omkring naturnationalparken.

Den nærmere planlægning omkring ankomstarealerne/formidlingen vil ske i tæt samarbejde med kommunerne og øvrige relevante samarbejdspartnere.

Kort 9. Foreløbig hegnslinje med markering af indgange.

2.2.4 Friluftsfaciliteter samt veje, stier og ruter

Naturnationalpark Stråstrup skal ud over forbedring af biodiversiteten tilføre nye friluftsmuligheder for borgerne samt turister. Mulighederne skal ses i et større perspektiv, hvor de forskellige offentligt ejede naturområder og offentlig tilgængelige opholds- og formidlingslokaliteter i Vestjylland, hver især har deres unikke naturgrundlag og historie og dermed identitet, der appellerer til forskellige typer friluftsliv.

Naturstyrelsen arbejder med en overordnet friluftsstrategi, hvor Klosterheden, Feldborgskovene og Hoverdal i kraft af deres størrelser og karakter kan rumme større arealkrævende aktiviteter som store O-løb, ridestævner og mountainbikeløb. Vinderup Byskov, Femhøjsande (Ringkøbing) og Løvbakke Skov (Herning) er bynære naturområder. Husby Klitplantage byder på kystnære naturoplevelser. Haunstrup og Søby Brunkulslejer fortæller kulturhistorie. Temaet for Naturnationalpark Stråstrup i den overordnede friluftsstrategi er, at der her er mulighed for at opleve den helt særlige natur i stille omgivelser, hvor den fri dynamik på naturens præmisser får lov til at udfolde sig.

Tilsvarende skal friluftslivets udfoldelsesmuligheder inden for naturnationalparkens afgrænsning ses i relation til friluftsmulighederne på de tilgrænsende og omkringliggende områder. Se afsnit 2.2.6.

Rammerne for den overordnede friluftsmæssige infrastruktur i naturnationalparken etableres i form af indgange (se afsnit 2.2.3) samt veje og stier. Indgange, veje og stier skal understøtte friluftslivets benyttelse af naturnationalparken. Samtidig skal indgange, veje og stier medvirke til at bidrage til en sammenhængende infrastruktur for fodgængere, cyklister, ryttere i hele lokalområdet. Placeringen af indgangspartier, veje og stier leder naturnationalparkens gæster uden om sårbare naturområder og levesteder og medvirker derved til, at friluftslivets påvirkning af biodiversiteten og ophold- og fødesøgningsområderne for krondyr bliver mindst mulig.

Det aktive friluftsliv i naturnationalparken skal have værdi for den enkelt udøver. Derudover skal friluft aktiviteterne bidrage til adfærdsregulering af græssende krondyr, og som alternativ til et højt ydre hegn, fremme fødesøgningen inden for naturnationalparkens område. Både aktivitetens type og placering har indflydelse på krondyrenes bevægelsesmønstre og kan derfor bidrage til adfærdsregulering.

Da hegningen i Naturnationalpark Stråsø vil være et lavt kreaturhegn, så vildtet frit kan vandre, arbejdes der forvaltningsmæssigt bl.a. med etablering af stilleområder.

Stilleområder er områder, hvor der arbejdes for at skabe mindst mulig forstyrrelse af dyrelivet. Det forventes, at der etableres 7 stilleområder som vist på kort 10 dækkende i alt ca. 750 ha. I områderne vil der ikke blive etableret friluftsfaciliteter i form af fx afmærkede ruter. Desuden kan eksisterende veje og stiforløb inden for områderne blive nedlagt eller omlagt.

Derudover vil der forvaltningsmæssigt arbejdes med at koncentrere friluft aktiviteter og -faciliteter (på et samlet areal på ca. 600 ha) i tilknytning til de 5 hovedindgange, således at de kan understøtte gode oplevelser og samtidig understøtte krondyrenes græsningseffekt.

Stilleområder

Der vil i forbindelse med forvaltning af Naturnationalparker være behov for at etablere områder, hvor de udsatte dyr og naturligt forekommende hjortearter kan finde ro.

I områderne vil der ikke blive etableret friluftsfaciliteter i form af fx shelters, bålhytter, afmærkede ruter mm. Desuden kan eksisterende veje og stiforløb inden for områderne søges nedlagt eller omlagt. Til gengæld forventes det, at etablering af friluftsfaciliteter uden for stilleområderne vil motivere brugerne til at færdes uden for stilleområderne.

Adgang til og ophold i stilleområderne vil jf. Naturbeskyttelsesloven stadig være tilladt.

I forbindelse med Naturstyrelsens konkrete vurdering af tilladelseskrevende aktiviteter i den enkelte naturnationalpark, vil der bl.a. indgå de nødvendige naturhensyn og hensyn til de udsatte dyr herunder påvirkning af dyrene i stilleområderne.

De fem hovedindgange bliver etableret ved Badesøen, ved Lystlundvej, ved Lystbæk Lejrplads, ved Fuglsang Bro og Gosmer Bro (se kort 10). Parkeringspladser og øvrige faciliteter i forbindelse med hovedindgangene vil som udgangspunkt blive placeret på ydersiden af naturnationalparkens hegn. Mellem hovedindgangene afmærkes forbindelsesruter, der skal lede besøgende fra lejrplads til lejrplads og give mulighed for længere vandreture på op mod 13,5 km. Ønsker man at gå hele ruten forbi samtlige lejepladser og retur, er ruten ca. 36 km. Hovedindgangene vil være udgangspunkt for stier, ruter og udsigtstårne/-punkter. Den endelige udformning af hovedindgangene med tilhørende faciliteter vil ske i tæt dialog med kommunerne og relevante interessenter og etableres over en årrække, for løbende at kunne trække på erfaringer og læring, ligesom ekstern finansiering vil være afgørende for etableringshastigheden og omfang.

De to eksisterende mountainbikespor bibeholdes. Den eksisterende hundeskov ved Gosmer flyttes til et område ved Ormstrup. Eksisterende vandrerute fra Gosmer Bro til Lærkehøj og retur omlægges på dele af strækningen, for at holde stien uden for stilleområdet.

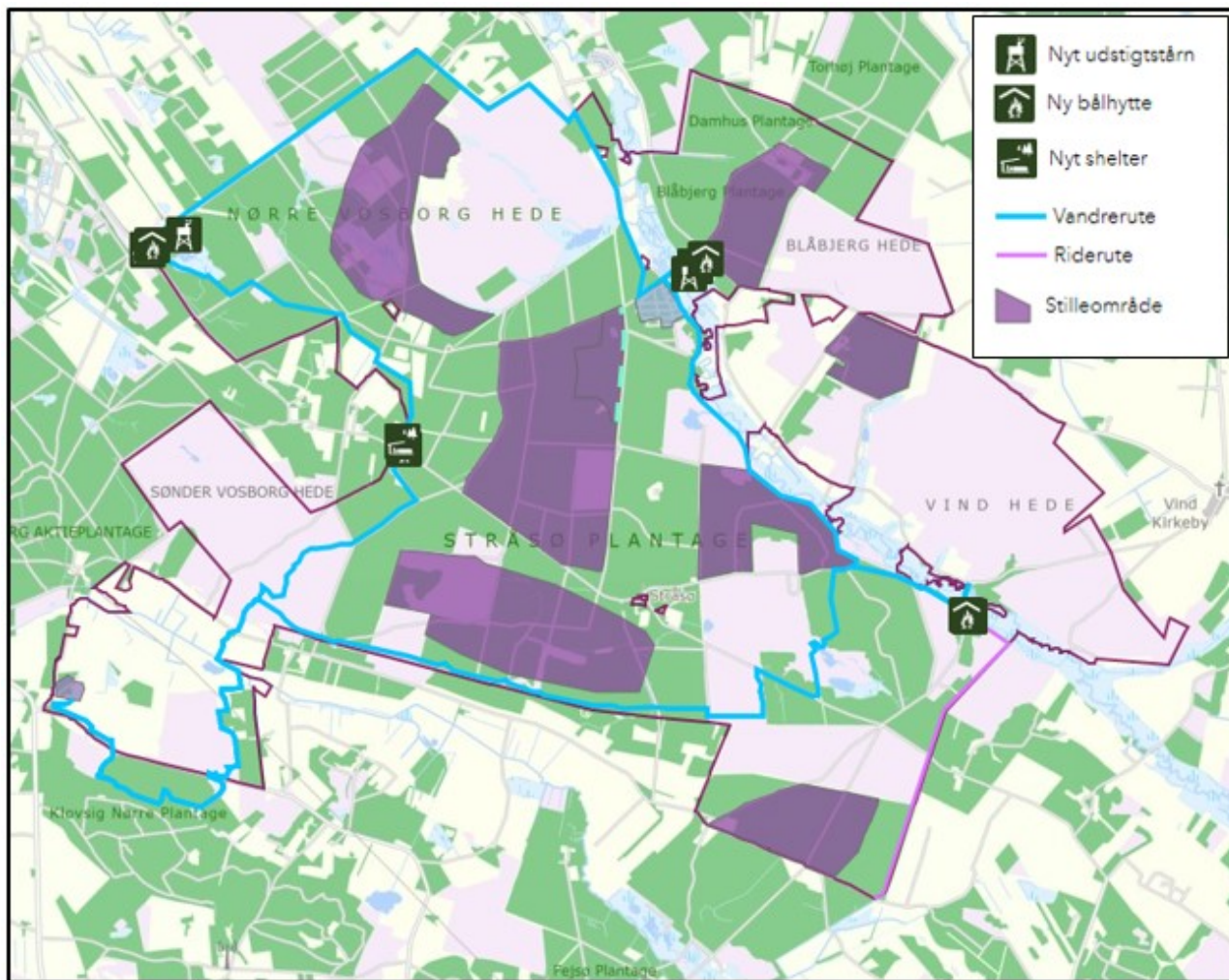
Der vil være særligt fokus på at sikre formidling om naturnationalparkens natur, og om hvordan man bedst færdes sammen med de græssende dyr i naturnationalparken. Denne formidling kan naturligt ske i tæt samarbejde med kommunerne og andre relevante samarbejdspartner.

Såvel eksisterende faciliteter, der beholdes, som de nye der anlægges som led i etableringen af naturnationalparken, plejes/vedligeholdes og sikres med slåning, maling af træværk, rydning af opvækst og fældning/beskæring af farlige træer omkring opholdsarealer og friluftsfaciliteter.

Da behovet for skovveje til skovdrift inden for naturnationalparken forsvinder, nedgraderes det eksisterende net af skovveje. Skovvejene vil blive vedligeholdt så de er farbare for nødvendig arbejdskørsel til eksempelvis tilsyn med græsningsdyr, eller hvor skovveje indgår som en del af friluftsplanlægningen.

Der vil langs naturnationalparkens østlige grænse søges etableret mulighed for færdsel til fods eller hest på ydersiden af hegnet som forbindelsesled mellem Fejsø Plantage og Blåbjerg Plantage.

Ved udvalgte hovedindgange vil der blive indrettede faciliteter målrettet handicappede i dialog med kommuner og relevante interessenter. Af hensyn til handicappede vil der med jævne mellemrum blive mulighed for bilkørsel ind i området ad særlige ruter.

Kort 10. Friluftsmæssig infrastruktur i naturnationalparken. Rideruten – som vil gøre det muligt at forbinde Fejsø Plantage og Blåbjerg Plantage - ses i det sydøstlige hjørne langs naturnationalparkens grænse.

2.2.5 Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger

De endelige vurderinger ift. trafiksikkerheden sker i en særskilt trafiksikkerhedsrevision i løbet af 2022, hvor kommune, politi og andre relevante myndigheder inddrages.

Den eksisterende infrastruktur består i dag hovedsagligt af interne skovveje, hvor offentligheden ikke har adgang i bil.

Den nordligste del af naturnationalparken gennemskæres af den delvist asfalterede offentlige vej Råstedvej, der giver vejadgang til hovedindgangene ved Gosmer Bro og Fuglsang Bro. Fra nordvest giver den grusbelagte offentlige vej Lystlundvej adgang til hovedindgangen ved badesøen. Fra vest giver den grusbelagte Lystlundvej adgang til hovedindgangen ved nuværende rasteplads. Fra sydvest giver den grusbelagte offentlige vej Filsøvej og den asfalterede Kronhedevej adgang til hovedindgangen ved Lystbæk Lejrplads. Det forventes desuden, at besøgende fra Herning-området vil køre til naturnationalparken via Ørnghøj og ind ad den grusbelagte offentlige Nørhedevej og dermed benytte sig af hovedindgangen ved Fuglsang Bro. Grundlæggende er der tale om smalle og i dag lavt trafikalt belastede offentlige veje.

Følgende trafiksikkerhedsmæssige udfordringer skal iagttages ved trafiksikkerhedsrevisionen i 2022:

- Tilkørselsvejenes beskaffenhed og kapacitet
- Risiko for fritgående dyr på vejen
- Muligt behov for fartbegrænsning på de offentlige veje inden for hegn
- Trafikkens passage af færste herunder fartbegrænsninger.

2.2.6 Tiltag på tilgrænsende arealer

Som beskrevet i afsnit 2.1.7 er antallet af friluftsfaciliteter i naturnationalparkområdet i dag relativt beskedent områdets størrelse taget i betragtning, da den primære bruger er besøgende, der målrettet kører en længere distance for at opleve de store naturområder. Det fremgår desuden af afsnittet, at alle eksisterende faciliteter fastholdes, bortset fra flytning af hundeskoven til Ormstrup små 4 km længere mod nord, og at der vil ske en udbygning af faciliteter ved de fem hovedindgange. Begge forhold taget i betragtning, er der ikke konkrete planer om udbygning af faciliteter på tilgrænsende arealer udover, hvad der måtte vise sig hensigtsmæssige i den løbende dialog, Naturstyrelsen har med områdets brugere som i alle andre statsejede skove.

Det kan desuden oplyses, at der i umiddelbar nærhed til Naturnationalpark Stråse allerede i dag findes fire frit teltningsområder og tre primitive overnatningspladser på statens arealer. Som nævnt i afsnit 2.2.4 henvises forskellige typer af aktiviteter til forskellige skove afhængig af naturgrundlag, bevoksningsstruktur og aktivitetstype.

2.3 Naturgenopretning og andre initiativer i området

Det væsentligste virkemiddel i naturnationalparken er, inden for et stort sammenhængende ydre hegn, at udsætte store og forskelligartede planteædere, som med et minimum af forvaltning skal helårsgræse arealerne, hvor tilskuds fodring som udgangspunkt ikke anvendes. De tiltag, som er beskrevet i de følgende afsnit, skal ses som supplerende virkemidler, som på kortere sigt skal være med til at understøtte forholdene for biodiversiteten ved at genoprette naturlig hydrologi, foretage veteraniseringer og øge mængden af dødt ved samt reducere udbredelsen af ikke-hjemmehørende nåletræer, bekæmpe invasive arter m.v. Med andre ord sættes der ind med initial-indsatser, så der skabes velegnede økologiske forhold for biodiversiteten, og derefter vil der være færrest mulige forvaltningsindgreb.

Da mange års forstlig drift har skabt en høj grad af ensartethed i bevoksningerne, er det nødvendigt ved strukturfældninger, at skabe både rumlig og artsmæssig variation. Disse fældninger vil i naturnationalparkens etableringsfase være ganske omfattende og i lighed med ved indfasning af urørt skov, vil træeffekterne fra ikke-hjemmehørende nåletræer blive taget ud af skoven og solgt. Strukturfældninger er et bredt fagligt begreb, der dækker indgreb, der har til formål at nedbryde den ensartede skovopbygning, som længerevarende forstlig drift har medført – og dermed fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling. Strukturfældninger kan f.eks. være markant reduktion i antallet af træstammer (kaldet stamtalsreduktion) i yngre og mellemaldrende bevoksninger. Det er bevoksningstyper, der ellers ville udvikle sig til monotone, mørke og tætte bevoksninger, og som først ved træernes død og generelle forfald vil udvikle sig mere naturligt og gavne biodiversiteten ved at skabe forskellige levevilkår i form af lys/skygge, forskellig fugtighed, næringsstoffer i jordbunden m.v. Strukturfældninger kan eksempelvis også være fældning i ældre bevoksninger målrettet udvalgte træer, for at fremme den aldersmæssige, artsmæssige og rumlige variation – og for at skabe lys og øge andelen af dødt ved. Strukturfældninger gennemføres således, at de træer, som har størst biologisk værdi, bevares, mens træer med lavere biologisk værdi fældes. Det vil typisk være træer uden krogede grene, huller eller løs bark.

Naturgenopretningspotentiallet i områder med plantet skov består i at skabe mere varierede strukturer i skoven dvs. at fremme lysindfald, dødt ved, naturlig hydrologi, fremme af hjemmehørende arter mm.

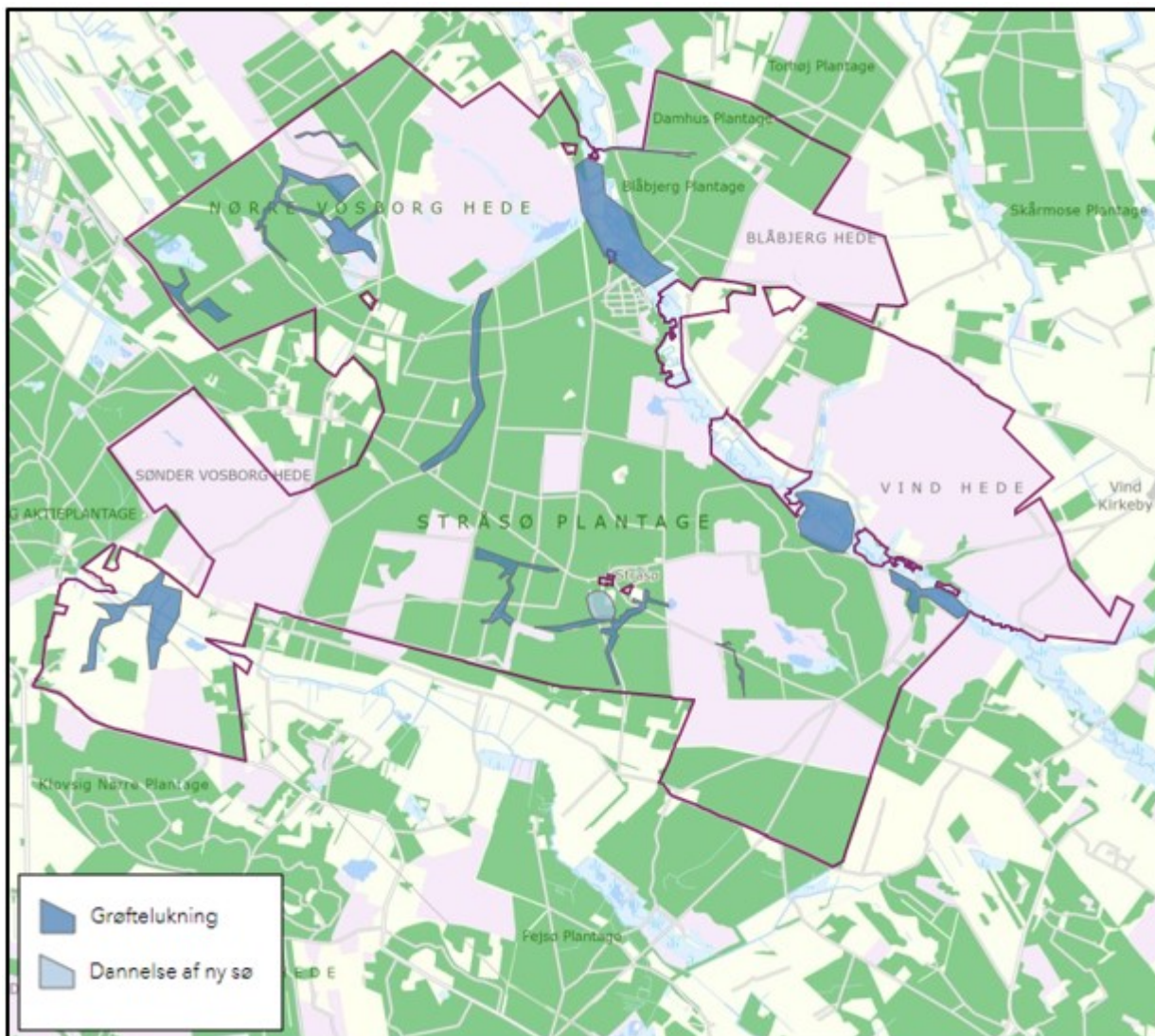
Den primære trussel mod de lysåbne arealer i dag er tilgroning med konkurrencesterke urter, græsser og vedplanter og opbygning af et tykt førnelag, som begrænser ny fremspiring. Herudover er truslerne mod de våde naturtyper udtørring, som følge af afvanding.

2.3.1 Genopretning af naturlig hydrologi

De mest betydende af de 27 km grøftesystemer i naturnationalparken findes i områderne vest for Nr. Vosborg Hede og syd for Stråsøgård.

Den naturlige hydrologi vil blive genoprettet i det omfang det er muligt, uden at der sker væsentlig påvirkningen af afvandingsforholdene uden for naturnationalparken og af bygninger og offentlige veje inden for parken.

Genopretningen af den naturlige hydrologi vil ske ved lukning af grøftesystemer og ved afbrydelse af kendte drænforekomster. Desuden vil muligheden for en hel eller delvis retablering af Stråsø blive søgt realiseret. På kort 11 nedenfor er angivet de potentielle indsatser for genopretning af naturlig hydrologi i området – i den videre proces gennemføres en mere detaljeret planlægning for prioritering og fastlæggelse af konkrete indsatser.

Kort 11. Fokusområder for genopretning af hydrologi.

2.3.2 Rydning af nåletræsbevoksninger

Som beskrevet i afsnit 2.1.1 består de skovbevoksede arealer i naturnationalpark Stråstrup af forholdsvis ung skov med plantagepræg, hvor godt 70% af skovarealet udgøres af nåletræ med en dominans af rødgran. I størrelsesordenen ca. 400 ha nåletræ vil blive helt eller delvis ryddet heraf udgør oversøiske ikke-hjemmehørende arter ca. 200 ha og omorika gran ca. 100 ha. Rydningen omfatter desuden, at der skabes sammenhæng mellem lysåbne arealer, og at arealet med lærk reduceres.

Rødgranbevoksningerne i naturnationalparken spænder fra strukturelt ensartede ældre bevoksninger til mere uensartede yngre bevoksninger. Rødgranen, som er en europæisk træart og potentielt hjemmehørende i Danmark, har en vigtig rolle for mange af naturnationalparkens sjældne og truede arter, og derfor skal der sikres et langsigtet indslag af rødgran i Stråstrup. Som helhed er rødgran stadig overrepræsenteret i forhold til sit biodiversitetspotentiale.

Strukturhugst i rødgran og ædelgran vil i princippet kunne forekomme i alle bevoksninger, men der anlægges en forsigtig strategi med mindre og spredte fældninger, for at undgå at disse forholdsvis ustabile

bevoksninger ikke u hensigtsmæssig går i opløsning med tab af levesteder og opholdsområder for hjortevildtet til følge. I den første fase vil det primært være ikke europæisk hjemmehørende- og invasive indblandingstræarter som contortafyr, sitka, tsuga, glansbladet hæg, o.lign., der vil blive fjernet fra rød- og ædelgranbevoksningerne.

Hvor rødgranbevoksningerne går i opløsning som følge af f.eks. typografbille-angreb eller mindre stormfald, efterlades træerne urørt i bevoksningerne med håb om, at det kan skabe dække for fremspiring af ny skov. I tilfælde af massive typografangreb, der truer større, sammenhængende rødgranbevoksninger uden for naturnationalparken, vil muligheden for at skove og fjerne angrebne træer fra naturnationalparken blive overvejet.

I naturgenopretningsperioden på 25 år vil der som strukturelement blive etableret huller/lysbrønde eller anden strukturhugst i nogle rødgranbevoksninger med henblik på at indbringe hjemmehørende løvtræer og buske, hvor disse arter mangler i delområder af naturnationalparken. Sådanne suppleringsplantninger vil som udgangspunkt blive beskyttet mod nedbidning fra de græssende dyr vha. hegn eller stammer og grene fra nedskårne træer.

Der er fokus på at bevare de ældre bevoksninger med strukturvariation og dødt ved. I Stråsø findes der på trods af stormfaldet i 2013 stadig en del ældre bevoksninger med potentiale til at understøtte retningen mod store gamle træer.

Nåletræsbevoksninger der står på arealer, hvor der planlægges genopretning af naturlig hydrologi vil som udgangspunkt helt eller delvist blive fjernet inden hydrologiindsatsen iværksættes. Der vil blive efterladt en del træer i form af rødgran og evt. andre hjemmehørende arter for at sikre strukturvariationen i og omkring de kommende vådområder. En række homogene granbevoksninger i kanten af lysåbne områder planlægges tyndet kraftigt eller helt ryddet for at skabe sammenhænge mellem de lysåbne områder i naturnationalparken. Rydningerne skal forbedre græsningspotentialer i naturnationalparken, fremme etablering af overgangszoner i landskabet og skabe spredningskorridorer for arter tilknyttet de lysåbne arealer.

De planlagte rydninger og strukturhugster vil blive gennemført i et tempo der sikrer, at skovdækket ikke sættes u hensigtsmæssig over styr.

Douglasgran er en oversøisk træart, som kan været et stabiliserende element i nåleskoven, og især de ældre træer er modstandsdygtige over for stormvejr. Douglasgranbevoksninger tyndes, så der efterlades bedre plads til indblanding af hjemmehørende arter. Særligt gamle og karakterfulde enkelttræer og grupper af træer bevares.

Der findes en del omorika gran (serbisk søjlegran) i naturnationalparken. Omorikabevoksninger indeholder generelt begrænsede naturværdier/biodiversitet. Arten vil derfor blive ryddet i lighed med de oversøiske træarter. Nogle omorika granbevoksninger kan med fordel erstattes med andre hjemmehørende arter.

Lystræarter i nåletræ, f.eks. tætte bevoksninger af skovfyr og lærk hugges kraftigt (over 1-3 gange, "situationsbestemt" og aldersafhængigt) med henblik på at fremelske storkronede, vitale og på sigt gamle træer. Desuden er formålet at få en lysåben bund, der kan danne grobund for planter, buske og evt. træarter der ønskes i bevoksningerne.

Der må forventes, at der vil komme en del opvækst af skygetræer og invasive arter i de lysåbne nåletræsbevoksninger. Disse holdes løbende ryddet med års mellemrum. Dette indgreb må forventes at

være en kontinuerlig proces, som vil være aftagende igennem etableringsfasen og herefter kun ske i nødvendigt omfang af hensyn til biodiversiteten.

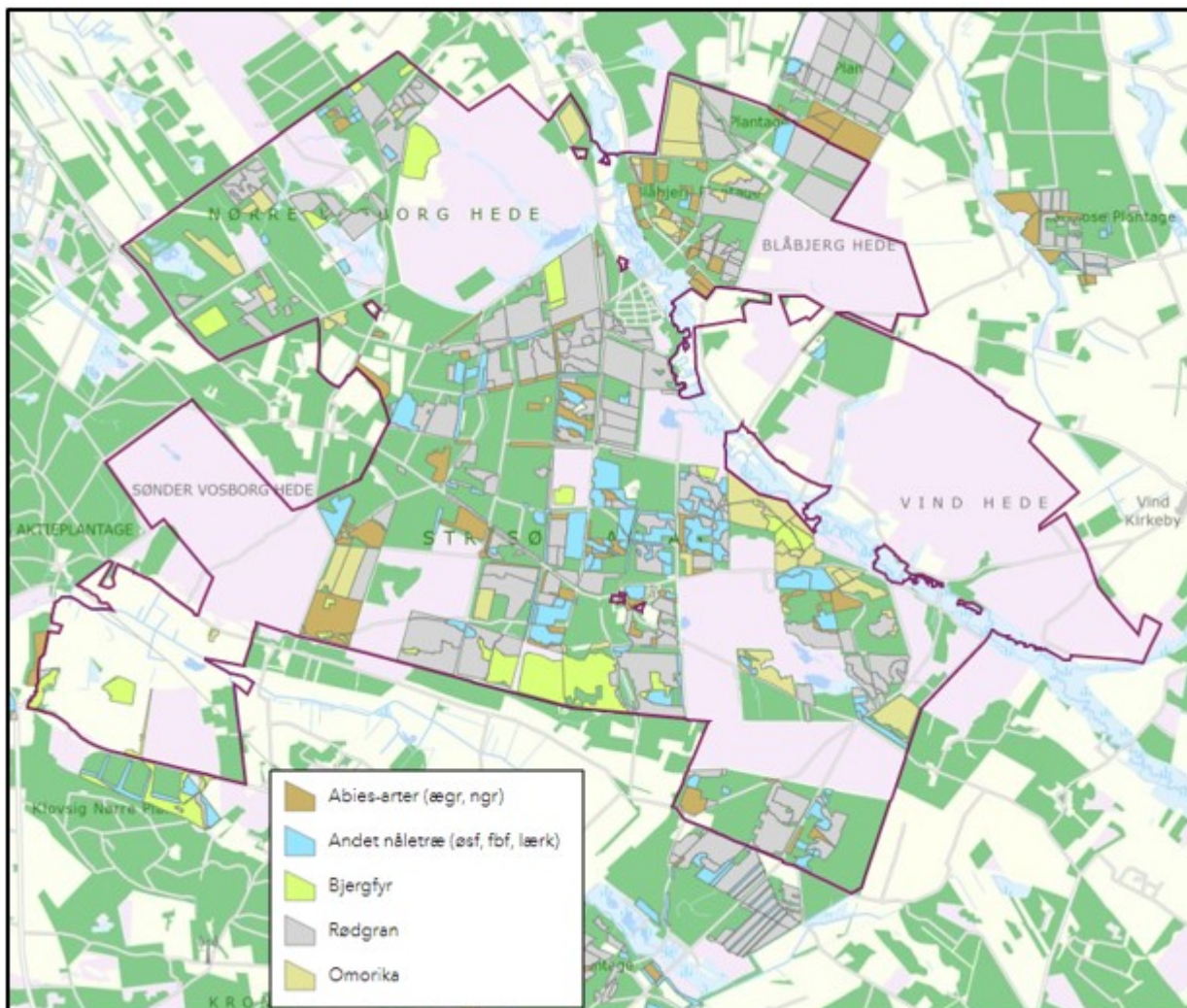
Lærk (ofte både europæisk, japansk og hybrid lærk i Stråsø området) betragtes som en europæisk hjemmehørende træart med pioneregenskaber. Hvor lærk er plantet som ammetræ for at hjælpe mere følsomme løvtræarter i gang, vil de blive fjernet, når de unge løvtræbevoksninger kommer over den kritiske etableringsfase med frost, udtørring, o.s.v. Desuden vil lærkebevoksninger i nærhed af lysåbne naturarealer blive fjernet i hensigtsmæssigt omfang for at reducere tilgroningsrisikoen.

I bevoksninger hvor lærk er den dominerende træart vil forekomsten af andre hjemmehørende træarter blive fremmet ved kraftigt tynding eller veteranisering af lærk, således at der sker en lysstilling af hjemmehørende arter som eksempelvis skovfyr og eg. Hvis selvforryngelsen af ung lærk under gammel lærk eller andre hjemmehørende arter bliver for dominerende, kan det blive nødvendigt at reducere denne for at hjælpe de andre træarter i gang. Gamle lærketræer indblandet i eksempelvis rødgran eller bølgebevoksninger bevares.

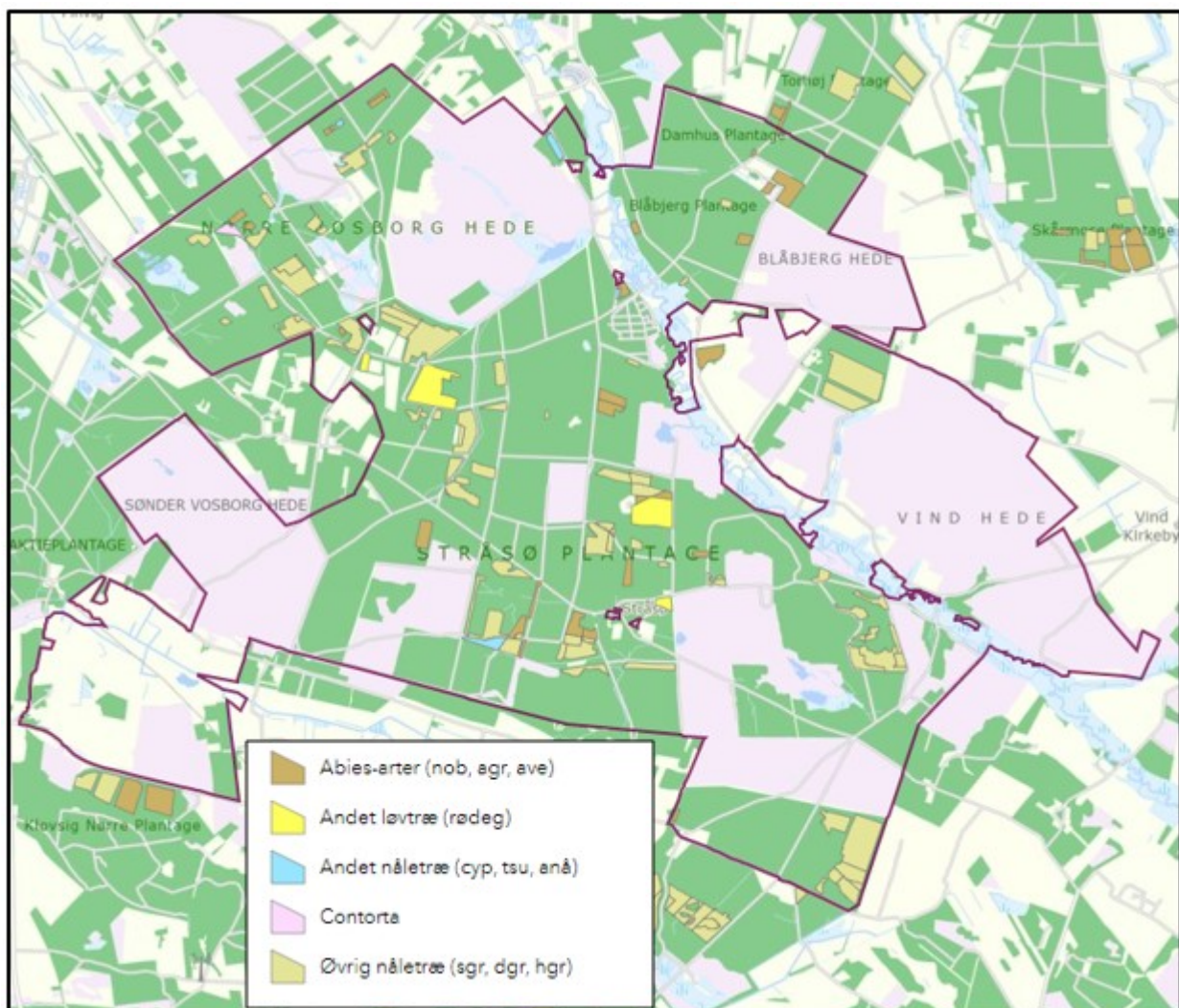
Områder med bjergfyr kan bl.a. være vigtige som opholdssted for krondyrene i dagtimerne. Bjergfyrbevoksninger er pionerbevoksninger, hvor der over tid begynder at komme andre træarter, der tager over og overvokser bjergfyren. Bjergfyr udgør f.eks. fin beskyttelse for nysåede egetræer, birk, skovfyr, m.m., der ofte kan vokse op i ly af ældre bjergfyr. Den er ikke specielt aggressiv i sin frøspredning, så den ryddes som udgangspunkt kun de steder, hvor den specifikt truer værdifuld, lysåben natur.

Alle pyntegrøntsbevoksning med nordmannsgran og nobilis m.fl. ryddes, da naturpotentialet her er begrænset.

Det er forventningen, at nåletræbevoksningerne over tid vil udvikle sig til en mosaik af lysåbne naturtyper og naturlig træopvækst af især rødgran og birk. Med strukturhugsterne i de gamle bevoksninger risikerer man dog, større sammenhængende stormfald og en længere periode med sletter domineret af bjergrørhvene, ligesom dominans af gyvel eller den invasive glansbladet hæg også er en mulighed. Denne udvikling bør løbende følges og konkret bekæmpelse af glansbladet hæg eller gyvel med løbende nedskæring overvejes.

Kort 12. Forekomsten af rødgran samt forekomst af andre europæiske træarter, der ikke er hjemmehørende i Danmark. 'Abies-arter' dækker over alm. ædelgran (ægr) og nordmannsgran (ngr) og 'Andet nåletræ' dækker over østrigsk fyr (øsf), fransk bjergfyr (fbf) og lærk.

Kort 13. Forekomsten af oversøiske træarter. I naturnationalparken omfatter det 'Abies-arterne nobilis (nob), grandis (agr) og Abies veitchi (ave)', 'Andet løvtræ' omfatter rødeg, 'Andet nåltræ' omfatter cypres (cyp), tsuga (tsu) og langnålet ædelgran (anå), 'Øvrig nåltræ' omfatter sitkagran (sgr), douglas (dgr) og hvidgran (hgr).

2.3.3 Bekæmpelse af invasive arter m.m.

Forekomsten af invasive arter i Stråsø er i nogle områder massiv og især glansbladet hæg, contortafyr og tsuga forekommer vidt udbredt og i store mængder.

Rynket rose forekommer sporadisk i gamle læhegn.

Alle oversøiske træarter og herunder også de invasive arter, tænkes ryddet i etableringsfasen. Rydningen af oversøiske- og invasive arter planlægges som udgangspunkt gennemført, som beskrevet nedenfor:

- **Contortafyr, glansbladet hæg, cypres og tsuga.** Disse arter har frø, der spredes over store afstande. Alle foryrer sig nærmest aggressivt og starter med en tidlig frøsætning. Disse træarter ryddes først i perioden.

- **Sitkagran og hvidgran.** Disse har evnen til at forynge sig villigt (specielt på fugtige lokaliteter), startende fra 20-25 års alderen, men med en mindre frøspredning over lange afstande. En del af de unge sitkabevoksninger er i dag vigtige dagsæder for krondyr. Rydningen af sitkagran og hvidgran vil ske i løbet af hele etableringsperioden, startende med de ældste bevoksninger først. De yngste bevoksninger fældes først når de når alderen for frugtsætning eller når de når en størrelse hvor de ikke længere giver nødvendig dækning til krondyr.
- **Nobilis, nordmannsgran og Abies veitchii.** Alle tre arter er plantet med pyntegrøntsproduktion for øje. De er ikke særligt aggressive med hensyn til selvforyngelse og frøspredning. Da formålet er pyntegrøntproduktion prioriteres rydning af disse træarter også først i perioden.
- **Øvrige oversøiske nåletræer, f.eks. kæmpe gran (grandis) og weymouthsfyr.** De øvrige oversøiske træarter har en begrænset frøspredning og foryngelsesgrad. Disse arter ryddes løbende i overgangsperioden, når forholdene er til det.
- **Rødeg.** Denne synes ikke at brede sig ud af de områder, hvor den står i dag. Der er i dag en relativ lille andel af løvtræ i området og agern og stødskud tjener som vinterføde for hjortevildtet. I det omfang rødeg ryddes, vil det derfor først blive, når andelen af andre mellemaldrende løvtræarter er forøget tilstrækkeligt til at kunne modsvare arealet med rødeg. Nogle steder vil det være herefter være nødvendigt at knuse træstubbene for at undgå massiv genvækst.
- **Douglasgran** har en særlig evne til at blive stor og gammel i kraft af, at den bliver meget stabil fra 60-års alderen. Endvidere er den ikke særlig aggressiv som selvforyngende træart og foryngelse bliver ofte fejlet eller skrællet i ungdommen af hjortevildtet. Der ønskes ikke egentlige bevoksninger af douglasgran i naturnationalparken, men der opretholdes en række grupper og enkelttræer i området, med det mål at understøtte en udvikling i retning af store, gamle træer.

For alle oversøiske arter vil der især i naturgenopretningsperioden, være udfordringer med selvforyngelse og genvækst. Der kan, afhængig af træarten, blive tale om mange og gentagende indgreb.

Rynket rose forventes på sigt at blive ædt af stude og heste. Uden for det hegnede område vil forekomster af rynket rose blive bekæmpet. Alle eventuelle forekomster af japansk pileurt og kæmpebjørneklo vil ligeledes blive bekæmpet.

Eksisterende og eventuelle nye forekomster af invasive arter eller arter der kan optræde invasivt vil blive løbende overvåget med henblik eventuelt behov for senere bekæmpelse herunder eksempelvis stjernebredribbe og gyvel.

Mink og mårhund og evt. vaskebjørn vil blive bekæmpet i henhold til de gældende forvaltningsplaner for disse arter.

2.3.4 Biodiversitetsfremmende tiltag

Fremme forekomsten af hjemmehørende buske og træer herunder især insektbestøvede arter:

De skovbevoksede arealer, vildtagene og markarealerne i naturnationalparken bærer præg af længere tids forstlig og landbrugsmæssig forvaltning. Mange naturligt forekommende arter af træer og buske er ikke længere til stede eller kun tilstede i meget begrænset omfang, da disse træer og buske ikke har passet ind i

den daværende drift. De er enten blevet udkonkurreret ved bortskygning af de plantede træer eller fjernet aktivt for at fremme de kommercielt interessante træarter.

Et øget græsningstryk vil kunne udfordre den fremtidige genindvandring/reintroduktion af især løvbærende træer og buske. Derfor planlægges etablering af en række mindre områder med vedplanter med hjemmehørende blomstrende og tornede buske. Plantningerne vil gavne biodiversiteten, men skal først og fremmest ses som en langsigtet frøkilde til spredning over hele skoven. Plantningerne etableres under midlertidig hegn eller under fældede gran- eller fyrtoppe for beskyttelse mod bid/browsing. Flere af de blomstrende buske vil med deres frugter samtidig tiltrække fugle, der har afgørende betydning for spredning af skovbundsfloraen og planter knyttet til skovbryn m.v.

Det vil i et vist omfang være nødvendigt midlertidigt at opretholde skovhegn omkring nyetablerede løvtræsplantninger indtil, at et passende antal træer er over bidhøjde for hjortene samt de udsatte stude og heste. Så længe hegnene opretholdes kan det være nødvendigt at lave bevoksningspleje (å la strukturhugst) for at fremme de hjemmehørende arters muligheder i plantningerne. Forventningsvis mellem en og tre gange - alt afhængig af træarten og dens vækst på den enkelte lokalitet. Oversøiske og invasive arter inden for hegnene fjernes inden de starter frø- og koglesætning. I nogle hegninger vil det desuden være nødvendigt at nedskære gyvel som ellers vil kunne bortskygge de unge træer.

Europæisk hjemmehørende træer og buskarter, f.eks. *spidsløn*, *lind*, *navr*, *eg* og *bøg*, *hassel*, *tjørn*, *kristtorn*, *slåen*, *tørst*, *rose*, *alm røn*, *benved*, *skovæble*, *fuglekirsebær* ophjælpes vha. friskæring og indplantning i et ikke uvæsentligt omfang.

Understøtte forekomsten af store gamle træer:

De skovbevoksede arealer i Naturnationalpark Stråso består af forholdsvis ung skov med plantagepræg. Skoven mangler således store gamle træer. Udviklingen i retning mod flere større og gamle træer vil blive understøttet da store, gamle træer er vigtige levesteder for bl.a. spætter og andre hulrugende fugle. Desuden kan de være redested for store rovfugle som f.eks. fiskeørn og havørn. Tillige vil gammel skov (over tid) automatisk generere levesteder for flere arter, både planter, træer, insekter, svampe og fugle/dyr. Dette i kraft af kontinuiteten, sporadisk opståede huller i kronedækket, døende/dødt ved m.v. For at understøtte udviklingen af en varieret skov med store gamle træer vil der indledningsvist blive foretaget strukturhugst for vitale og naturmæssigt interessante løvtræer som bøg og eg, samt europæisk hjemmehørende indblandingstræarter, som f.eks. *lind*, *navr*, *kirsebær*, *spidsløn*, *røn*, *birk*, osv.

Sikring af lysåbne skovområder:

Under lysåbne løvtræer vil der naturligt indfinde sig skyggetræer som eksempelvis rødgran og bøg fra tilstødende bevoksninger. I det omfang de græssende dyr ikke i tilstrækkelig grad vil kunne opretholde lysåbne skovområder, kan det i et vist omfang blive nødvendigt kontinuerligt at nedskære skyggetræarter for at kunne bibeholde lysåbne skovområder af hensyn til biodiversiteten. Det samme vil gøre sig gældende ved forekomst af invasive arter i de lysåbne skovområder.

Værne om krondyrenes skjulesteder mhp. at sikre græsning af den lysåbne natur:

Specielt unge, tætte bevoksninger med nåletræ, er et af krondyrenes vigtigste opholdssteder, da de her oftest kan finde "fred og ro" - især i stilleområderne. Det er derfor vigtigt at opretholde en række tætte skovbevoksninger (store som små) i nærheden af de områder hvor afgræsningen med krondyr er ønskelig. Dette forventes at kunne ske løbende ved naturlig selvforryngelse. Der vil således ikke fremadrettet blive indplantet nåletræ i naturnationalparken.

Stormfaldsarealerne i Stråsø blev i perioden 2014-2016 gentilplantet med blandingsbevoksninger af nåletræ og løvtræ. I de kommende år vil der således være en del unge skovbevoksninger, der kan udgøre dække for krondyrene, og som på sigt vil udvikle sig i retning mod mere varieret og stabil skov.

I forbindelse med nåletræsrydningerne vil holme af *bjergfyr*, *birk* og *eg* m.fl. blive bevaret så de kan fungere som dagsæde og skjul for krondyrene og de øvrige græssere.

Der understøttes også en udvikling med nyopdukkede, hjemmehørende "skovholme" på lysåben natur i det omfang, det ikke strider mod fredningsbestemmelserne og Natura 2000-planerne da en sådan mosaikstruktur generelt fremmer biodiversiteten og desuden vil understøtte krondyrgræsningen på de omkringliggende lysåbne arealer.

Øge forekomsten og kvaliteten af overgangszoner:

Overgangszoner etableres, forbedres og udvides mellem skov og lysåbne natur. Dette vil ske ved indplantning af forskellige hjemmehørende blomstrende træer og buske i lommer, eller ved etablering eller udvidelse af indre skovbryn og lysninger, hvorved der opnås mere mosaikprægede bevoksninger.

I de bevoksninger, hvor der fældes for at forbedre skovens struktur, gøres det på en måde, så de skarpe linjer mellem bevoksningerne og mod de lysåbne arealer udviskes og der derved på sigt kan skabes mere artsrige overgange og skovbryn, som er af stor betydning for biodiversiteten.

Specifikke indsatser rettet mod sjældne og truede arter eller særligt værdifulde naturarealer:

Karakteristisk for Naturnationalpark Stråsø er områdets heder. Græsningen forventes at skabe større strukturel variation på hederne, hvilket formentligt vil medføre et større islæt af urter, men også af vedplanter – begge til gavn for hedernes biodiversitet. Det er dog uvist i hvor høj grad græsningen vil holde opvækst af nåletræer nede. Såfremt opvækst af vedplanter truer naturindholdet på f.eks. særligt værdifulde hedearealer – eksempelvis de områder, hvor der vokser vårkobjælde og cypresulvefod eller vedopvæksten ikke er foreneligt med Natura 2000-forpligtigelserne vil vedplanter blive ryddet f.eks. ved rydning eller afbrænding.

Mange af områdets sjældne laver, mosser og nøjsomhedsplanter forudsætter et lavt næringsstofniveau. Græsningen forventes at vil kunne omfordele næringsstoffer i området og måske fjerne næringsstoffer fra de lysåbne naturarealer. Såfremt græsningen ikke er tilstrækkelig til at kompensere for luftens kvælstofdeposition, og den heraf ændrede jordbundskemi, kan der overvejes særligt næringsstofreducerende tiltag eksempelvis afbrænding eller forsøg med andre tiltag.

Danmark har et særligt ansvar over for vårkobjælde, da en stor del af verdensbestanden findes i Danmark. Af hensyn til vårkobjælde, eller andre meget sjældne arter, kan det vise sig nødvendigt, at iværksætte tiltag til at fremme eller beskytte arternes overlevelse i området.

Etablering af lysåbne arealer

Det lysåbne areal vil blive øget eksempelvis de steder hvor oversøiske træarter ryddes og hvor der ikke efterfølgende genplantes. Mange sjældne og truede plantearter vil kunne rekolonisere en tidligere nåletræsbevoksning særligt hvis førne og morlaget fjernes. Muligheden undersøges for på særligt udvalgte steder at fjerne førnelag og evt. dele eller hele morlaget for, at skabe det bedste udgangspunkt for etablering af meget næringsfattige lysåbne naturtyper. Ydermere kan det undersøges om der på sigt skal laves en assisteret spredning af frø fra nærliggende naturområder, eller om vind og dyr spreder planterne tilstrækkeligt effektivt ind på arealet.

Hvis opvækst af træer hindrer opretholdelsen af et lysåbent areal, kan træerne blive ryddet, og det kan i et vist omfang blive nødvendigt kontinuerligt at nedskære træer for, at kunne bibeholde et lysåbent areal af hensyn til biodiversiteten. Det samme vil gøre sig gældende ved forekomst af invasive arter.

Skabe sammenhæng mellem lysåbne arealer:

En række bevoksninger planlægges kraftigt tyndet eller ryddet for at skabe sammenhænge mellem lysåbne områder i naturnationalparken. Rydningerne foretages for, at forbedre græsningspotentialer i naturnationalparken, fremme etablering af overgangszoner i landskabet og skabe spredningskorridorer for arter tilknyttet de lysåbne arealer, samt af landskabelige hensyn

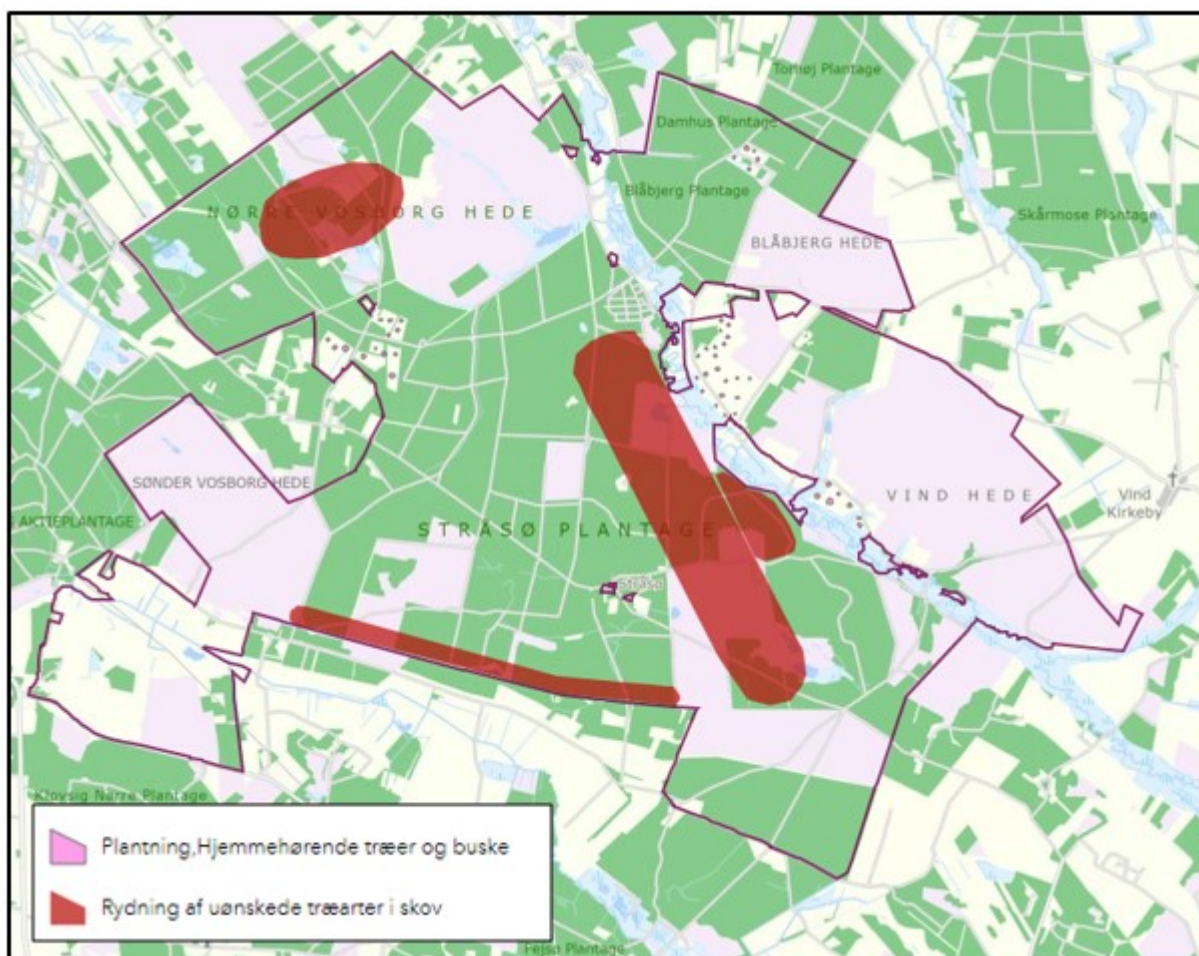
Det drejer sig om følgende områder:

- Sønder Vosborg Hede sammenbindes med hederne omkring Hedevej og Damgårdvej.
- Hederne omkring Hedevej og Damgårdvej sammenbindes med hederne omkring Lystlundvej/Damgårdvej.
- Vind Hede sammenbindes med hederne omkring Lystlundvej/Damgårdvej.
- Nr. Vosborg Hede sammenbindes med hederne ved slugten og Kobjældevej

Desuden vil udsigten ved Lærkehøj blive genskabt idet skovbevoksninger ryddes helt/delvis nord for højen.

Konvertering af landbrugsjord til ny natur:

Landbrugsjorden i naturnationalparken tages ud af landbrugsdrift. Fremadrettet undersøges mulighederne for at omdanne arealet til ny natur f.eks. ved udpining, ved at forbedre levesteder ved at lægge marksten tilbage på arealet og modellere landskabet som er homogeniseret p.g.a. drift med landbrugsmaskiner. Ydermere kan det undersøges om der på sigt skal laves en assisteret spredning af frø fra nærliggende naturområder eller om vind og dyr spreder planterne tilstrækkeligt effektivt ind på arealet.

Kort 14. Udvalgte biodiversitetsfremmende tiltag i naturnationalparken. Indplantning af mindre holme af hjemmehørende træer og buske er eksemplificeret med mindre prikker på kortet – omfang og placering kan ændres væsentligt. Derudover er vist rydninger, der skal sammenbinde lysåbne naturarealer. De øvrige biodiversitetsfremmende indsatser er ikke vist på kortet, men fremgår af teksten ovenfor. Specifikke indsatser rettet mod sjældne og truede arter eller særligt værdifulde naturarealer er således ikke vist på kortet.

2.3.5 Forventede klimaeffekter

Effekterne af etablering af en naturnationalpark i forhold til klimaforhold, herunder drivhusgasser, er komplicerede og vanskelige at kvantificere. Der er flere forhold, som skal tages i betragtning. Der forventes at ske en reduktion i kulstoflageret som følge af fældninger af ikke hjemmehørende arter og en reduktion i optag pga. en forventelig større andel af lysåbne arealer, men der vil også ske en forøgelse af kulstoflageret de steder, hvor der i dag er hjemmehørende træarter. På længere sigt vil der forventeligt indstille sig en ligevægt mellem optag og udslip af CO₂, fordi skovene ikke længere drives, og mens gamle træer nedbrydes og frigiver CO₂ vil nye vokse op og optage CO₂. I en dreven skov vil kulstoffet i træ kunne lagres i træprodukter, mens nye træer tager deres plads og optager mere CO₂. I NNP vil der ikke kunne skoves træer, som fx kan substituere mere klimabelastende materialer som beton og jern. Dertil kommer effekten af en øget forekomst af vådområder. Når arealer sættes under vand, vil der ske en mindsket udledning af nogle drivhusgasser og øget udledning af andre – dertil kommer en mindre negativ effekt i form af en mindre opbygning af biomasse over jorden i de områder, der sættes vand på. Den samlede effekt af at sætte arealer under vand forventes at være begrænset.

Det er dog forventningen, at man som følge af overgangen til naturnationalpark vil opleve en samlet set negativ effekt på optaget af CO₂.

3 Overordnede retningslinjer for forvaltning

3.1 Udviklingsmål

Naturnationalpark Stråsø har ikke et fast defineret udviklingsmål, da det løbende vil ændre sig. Der er tale om områder, som har forudsætning for en vildere natur med en dynamisk udvikling, der kan bidrage til en øget biodiversitet. Områderne vil generelt udvikle sig til varierede landskaber, hvor grænsen mellem skov og åben natur udviskes. Der vil være et naturligt græsningstryk – af både ”browsere” og ”græssere”. Græsningen baseres på bestanden af vilde krondyr og dådyr og suppleres med andre store planteædere der kan hegne inde bag almindeligt landbrugshegn. Græsningen vil ske som helårsgræsning som udgangspunkt uden tilskudsfodring, men vil variere i intensitet både geografisk og tidsmæssigt. Denne græsning vil være medvirkende til opbygning af en varieret struktur samt skabe varierede overgangszoner mellem lysåben og mere skygget natur. Naturen i Stråsø vil i højere grad være præget af fugtige områder, da den naturlige hydrologi bliver søgt genoprettet. Der vil generelt være meget dødt ved. Der vil således blive skabt en lang række forskellige biotoper, der kan udgøre levestedet for en varieret flora og fauna.

Den nordlige del af naturnationalparken vil være uden hegn, hvor græsningen alene sker ved hjortevildt. I den sydlige del vil der være én stor hegning på op mod 2600 ha med vildgræsning fra de naturligt forekommende hjortearter der suppleres med stude, heste og eventuelt vildæsler. Græsningen vil bidrage til at opretholde og give nye muligheder for den lysåbne natur. Områdets karakteristiske mosaik af skov, hede og vådområder vil fortsat være levested for et meget stort antal sjældne og truede planter, dyr, lav og svampe. Området rummer store landskabelige, naturmæssige, kulturhistoriske og rekreative værdier.

I Naturnationalpark Stråsø vil kultur- og fortidsminderne fortsat være bevarede, og der vil være rige muligheder for, at befolkningen kan opleve en rig og varieret natur.

3.2 Principper for forvaltning af de udsatte dyr

Naturstyrelsen sikrer, at der i naturnationalparken føres et proaktivt tilsyn med besætningerne, og at der er de rette faglige kompetencer til at passe dyrene, herunder tilknyttet tilsynsførende dyrlæger, så der gennemføres løbende tilsyn og udarbejdes skriftlige dyrlægerapporter. Naturstyrelsen vil i samarbejde med Fødevarestyrelsen og relevante eksperter og interessenter udarbejde et forsknings- og erfaringsbaseret overvågningssystem til bedømmelse af dyrenes sundhedstilstand (huldscore), som styrelsen vil anvende på de udsatte dyr. I forlængelse af overvågningen fastsættes klare retningslinjer for håndteringen af de udsatte dyr, herunder udarbejdelse af proaktive forvaltningsplaner i forhold til dyrenes fødegrundlag, som dækker alle årstider, hvor der tages højde for fødegrundlaget både generelt og i definerede risikoperioder. Disse retningslinjer/forvaltningsplaner vil indgå i ansøgningen til Fødevarestyrelsen om dispensation fra relevante bestemmelser i Dyrevelfærdsloven. Huldscore skal være en del af forvaltningsplanerne. Med henblik på sikring af dyrevelfærden, udarbejdes en beredskabsplan for håndtering af dyrene i særligt kritiske situationer. De tiltag, der kan indgå i en beredskabsplan, er beskrevet i faktaboksen nedenfor og vil følge de retningslinjer, som fremgår af den handlingsplan for tilsyn med helårsgræsning på Naturstyrelsens arealer, som blev oversendt til Folketinget den 15. april 2021. I forbindelse med udarbejdelse af beredskabsplanen vil de beskrevne tiltag blive konkretiseret yderligere.

I Naturnationalpark Stråsø er hensynet til dyrevelfærden i forvaltningen af de udsatte dyr afgørende. Generelt forvaltes de udsatte dyr så lidt som muligt, og som udgangspunkt tilskudsfores ikke – undtagen ved udsigt til, at det ikke er muligt at afhjælpe fødemangel ved f.eks. bestandsreduktion eller ved at flytte dyrene. Tilsvarende forhold gør sig gældende i forhold til adgang til vand f.eks. i forbindelse med længerevarende perioder med tørke eller frost. Målsætningen er, via en proaktiv bestandsregulering, at sikre en hensigtsmæssig balance mellem dyretæthed og naturgrundlag. Derudover udarbejdes der senest 2 år efter at dyrene er sat ud en særskilt evaluering af velfærden for de udsatte dyr, hvilket vil fungere som et supplement til det løbende tilsyn med dyrene.

Dyrene skal kun undtagelsesvist håndteres af mennesker, og forventningen er, at de derved bevarer deres naturlige skyhed. Hvis enkelte dyr udviser opsøgende eller aggressiv adfærd, aflives eller fjernes disse. Der iværksættes en fokuseret formidlingsindsats for at sikre en hensigtsmæssig adfærd hos brugerne af arealerne – herunder forbud mod fodring.

De udsatte dyr holdes så ekstensivt som muligt inden for rammerne af den eksisterende lovgivning på veterinærområdet med henblik på, at dyrene kan udføre deres nøglefunktioner i økosystemet. Det er hensigten, at tilsynet med de udsatte dyr vil ske på bestandsniveau. Fastlæggelse af vilkår om jævnlige tilsyn på bestandsniveau vil ske på baggrund af dispensationer fra de respektive myndigheder. I risikoperioder (bl.a. hård frost, længevarende tørke og folingssæson) forventes tilsynet at ske hver anden dag eller hyppigere.

Kreaturer skal efter gældende lovgivning mærkes – herunder afkommet.

Dyrene i Naturnationalpark Stråsø er under det lovpligtige tilsyn, bl.a. for at sikre dyrenes sundhed og velfærd og herunder også for at leve op til anmeldtepligten for alvorlige husdyrsygdomme (bl.a. mund- og klovsyge, kogalskab og bluetongue) og for at kunne iværksætte hurtig og effektiv bekæmpelse af sygdomme. Som udgangspunkt foretages ikke behandling af de udsatte dyr (f.eks. ivermectin-præparater mod indvoldsorm), hvor dyrene i stedet aflives eller fjernes, hvis der konstateres problemer i forhold til de enkelte individers sundhed og trivsel.

I henhold til gældende lovgivning, skal ådsler af de udsatte dyr indsamles og bortskaffes efter reglerne om animalske biprodukter. Muligheder for anlæg af kadaverpladser eller mulighed for at efterlade de udsatte dyr, hvor de dør, undersøges i samarbejde med veterinærmyndighederne.

De udsatte dyr i Naturnationalpark Stråsø foreslås at omfatte kreaturer (stude) og heste (se afsnit 2.2.2) evt. vildæsler, som i samgræsning med den naturlige bestand af hjortevildt vil udgøre det samlede græsningstryk.

Beredskabsplan

Følgende tiltag – ud over bestandsregulering og flytning af dyr - kan bringes i spil og eventuelt anvendes simultant:

- Etablering af mindre fraegninger på 1-3 ha som kan åbnes ifm. perioder med særlig fødemangel. Fraegningerne flyttes med fx 5-7 års mellemrum og kan dermed skabe en strukturel variation med forskellige tilgroningsstadier.
- Fældning af træer, hvor dyrene vil kunne æde knopper, kviste, bark mm. Træerne vil efterlades og dermed skabe mere dødt ved i skovbunden
- Etablering af aflastningsarealer uden for naturnationalparken. Under helt særlige forhold vil dyrene i en kortere periode kunne sluses ud på disse arealer.
- Tilskudsfoeding

I opstarten vil bestandene være forholdsvis små, og behovet for reduktion eller indgriben vil være knyttet til konkrete sygdomstilfælde eller skader på dyrene. I samarbejde med veterinærmyndighederne udvikles en protokol for tilsyn, helbredsbedømmelse og huldscore (vurdering af de udsatte dyrs ernæringsstilstand og generelle trivsel), således at det sikres, at fødegrundlaget i området kan understøtte de voksende bestande.

Reduktion af bestandene af de udsatte dyr vil kunne ske på forskellig vis afhængigt af dyrearten og baggrunden. På baggrund af den løbende overvågning af udviklingen i naturen vurderes det, om afgræsningen fungerer hensigtsmæssigt, eller om der skal justeres i den relative sammensætning af de udsatte dyr, og om det samlede græsningstryk ikke vurderes at skade beskyttede naturtyper og arter. Hvis græsningstrykket bliver for højt og/eller sundhedstilstanden vigende, kan der fjernes enkelt dyr.

Områdets bæreevne vurderes årligt efter vækstsæsonen på baggrund af vurdering af bestandsstørrelse, tilgængelig fødemængde og gennemsnitlig huldscore. Hvis områdets bæreevne vurderes til ikke at kunne sikre mod øget dødelighed, grundet fødemangel, i løbet af vinteren, reguleres bestandsstørrelsen herefter markant – inden områdets bæreevne overstiges, og der opstår udfordringer med fødemangel. I samarbejde med relevante forskningsinstitutioner udvikles en manual, der skal anvendes til at vurdere behovet for og omfang af en evt. bestandsreduktion. En sådan manual forventes at indeholde parametre som aktuelle huldscore, bestandsstørrelse samt tilgængelig fødemængde. Manualen vil følge de retningslinjer, der indgår i handlingsplanen for tilsyn med helårsgræsning på Naturstyrelsens arealer, der udarbejdes i 2021 – hvilket bl.a. omfatter skærpet dyrlægetilsyn. Ved bestandsreduktionen tilstræbes etablering af en naturlig køns- og alderssammensætning, og reduktionen bør tage udgangspunkt i de naturlige selektionsprocesser. Der kan også udtages dyr til anvendelse i andre naturprojekter. Bestandsreduktionen bør have et sådant omfang, at de naturlige fluktuationer i græsningstryk afspejles således at skovens regenerationsmuligheder i perioder fremmes. En sådan forvaltning vil bidrage til et over tid, vekslende browser-græsningstryk, svarende til hvad der ville være naturligt i et økosystem.

Som udgangspunkt forudses et stort behov for 'browser' (via den naturligt forekommende bestand af krondyr) i fasen, hvor den tidligere produktionsskov skal konverteres til en mere lysåben skov – naturen vil arbejde imod med massiv succession/indvandring af især rødgran og birk på de nye lysåbne arealer. Efter en årrække vil hestenes og studenes græsning skulle spille en større rolle, ved at holde de nye lysåbne arealer åbne og vedligeholde de eksisterende heder, enge og sletter. Der kan således opstå et behov for at justere balancen mellem 'browser' og 'græssere' ved f.eks. at reducere justere antallet af udsatte dyr. De biodiversitetsmæssige effekter af de græsædende dyr skal løbende evalueres. På længere sigt skal det således igen vurderes hvilke dyr, der bedst understøtter naturen i Naturnationalpark Stråsø – herunder om der eventuelt skal ske udsætning af andre dyr som f.eks. æsler.

Tabel 4 i afsnit 2.2.2 angiver et bud på scenarium i forhold til bestandsstørrelser og græsningstryk. Scenariet er baseret på et estimeret samlet græsningstryk på 65 kg dyr/ha lysåbent areal. Dette græsningstryk er forholdsvis lavt ift. de anbefalinger om naturligt græsningstryk som gives i rapporten "Biodiversitetseffekter af rewilding"⁸. Baggrunden for at sigte mod den lave ende er, at naturnationalparken ligger i et i jordbundshenseende næringsfattigt område, og at store dele af området har begrænset græsningspotentiale, fordi området i en del år fremad fortsat vil domineres af de hidtil forstligt drevne bevoksninger af højskov.

Græsningstrykket og browser/græsser fordelingen skal nøje følges i de første år, hvor bestandene udvikler sig, og erfaringerne fra denne overvågning skal bruges til en justering/reduktion af bestandene af store "græssere". Det er muligt, at områdets bæreevne på langt sigt kan ligge højere end 65 kg/ha.

⁸ <https://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf>

Stabile bestande er ikke et mål i sig selv, idet fluktuationer i bestandsstørrelser og sammensætninger har vigtig indvirkning på biodiversiteten.

Heste

Der etableres til en start en mindre bestand af vilde exmoor-ponyer og/eller konik heste på ca. 30-50 dyr, i om muligt et antal familiegupper i størrelsesordenen 10-12 individer med en hingst, resten hopper med føl. Der vil hermed fra starten af blive udsat et begrænset antal heste, som vil udgøre højst halvdelen af den estimerede bæreevne jf. tabel 4. Bestanden får lov til gennem naturlig reproduktion at vokse frit til en start. Der vil i forvaltningen af hestebestanden blive holdt øje med forhold knyttet til risiko for indavl og andre dyreetiske aspekter.

For at sikre en passende genetisk variation i bestanden kan der tilføres nye vildheste, og der vil for at modvirke indavl med jævne mellemrum ske en udskiftning af førerhingsten med en udefra kommende hingst. Behov for tilførsel af vildheste med ny genetik vurderes løbende.

Stude

For kreaturerne bliver der tale om en ikke reproducerende bestand af stude. Der etableres en grundbestand af stude af en robust og rolig race eksempelvis skotsk højlandskvæg og galloway, svarende til ca. 50% af bæreevnen jf. tabel 4 (ca. 20 dyr). En forøgelse af bestanden af stude følger herefter på baggrund af en løbende vurdering af, om bæreevnen er til stede også efter, at der er gennemført tiltag knyttet til naturlig hydrologi m.v. Målet er en fast grundbestand af stude, som svarer til bæreevnen jf. tabel 4. Dette vurderes nødvendigt for langsigtet at bevare den grundlæggende arealmæssige fordeling mellem lysåbent græsset og mere trædækket areal. Den ønskede variation i græsningstryk sikres gennem den reproducerende bestand af heste. Når grundbestanden er opbygget, vil der efter behov løbende blive tilføjet unge stude.

3.3 Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter

Naturnationalpark Stråsø skal styrke biodiversiteten og naturens vilkår, give rigere naturoplevelser samt bidrage til mulighed for mere friluftsliv og øget turisme.

Principperne for forvaltning af friluftsliv og rekreative interesser skal ses i sammenhæng med principper for forvaltningen af vildtet (afsnit 3.4), idet friluftslivsaktiviteterne bidrager som et adfærdsregulerende virkemiddel for krondyr.

Der vil blive lagt vægt på formidling og friluftsfaciliteter i form af bl.a. skiltning, online naturformidling, ligesom Naturstyrelses ansatte vil bidrage til at besvare spørgsmål og formidle arealerne for de besøgende. Der vil desuden i relevant omfang bliver rakt ud til turistorganisationer, frivillige m.fl. vedr. samarbejder om formidling af arealerne.

Rammerne for befolkningens adgang til statens skov- og naturområder er uændrede for de områder, som Naturnationalpark Stråsø omfatter, og som de fremgår af styrelsens hjemmeside.^[1] Hensynet til de udsatte dyr og det forhold, at der efterhånden kan indfinde sig yderligere naturkvaliteter vil ofte påvirke, hvilke tilladelser der kan gives til tilladelseskrævende aktiviteter og faciliteter. Placeringen af faciliteter vil ske på

^[1] <https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/ansoeg-om-aktiviteter/>

en måde, hvor der både tages de nødvendige naturhensyn samt hensyn til dyrene m.v., og hvor der gennem låger, færste m.v. åbnes for offentlighedens adgang.

Da der skal ske en konkret vurdering af den enkelte aktivitet, som kræver tilladelse fra Naturstyrelsen, ift. de øvrige hensyn i naturbeskyttelseslovens formål, kan der ikke gives konkret retning for, hvorledes friluftslivet vil udvikle sig. Fx vil nogle aktiviteter kunne blive påvirket af tilstedeværelsen af hegnet, af dyrene eller af strammere vilkår end ved lignende situationer/aktiviteter uden for hegnet, såfremt der er helt særlige fx biologiske forhold, der skal tages hensyn til. Naturstyrelsen vil i løbende dialog med ansøgerne afsøge mulighederne for alternative placeringer, fx uden for hegnet m.v. og naturligvis på øvrige statsejede arealer.

I forbindelse med etableringen af naturnationalparken lægges særligt vægt på sikringen af en infrastruktur, som understøtter de forskellige brugergrupper, som sikrer at gående, cyklister og ryttere kan færdes rundt i naturnationalparken, og at der er sammenhæng mellem infrastrukturen inden for og uden for Naturnationalpark Stråso. Samtidig skal infrastrukturen understøtte, at de besøgende overvejende ledes uden om arealer med sårbar natur og stilleområder eller sikre at de besøgende færdes i og omkring den sårbare natur på en hensigtsmæssig måde. Ifm. de konkrete faciliteter, skiltning og formidling mv. vil der også blive taget hensyn til bevægelseshæmmede i det omfang det er muligt inden for de naturlige og økonomiske rammer - i samarbejde med de lokale organisationer.

Der vil blive lagt en særlig indsats ift formidling om hensigtsmæssig færdsel i hegninger med store græssende dyr – herunder specielt emner som ridning i områder med heste, adgang med hunde m.m. Indsatsen drøftes med både interesseorganisationer, foreninger, naboer og relevante forskningsinstitutioner.

Faciliteterne plejes/vedligeholdes med slåning, maling af træværk, rydning af opvækst, fældning/beskæring af farlige træer omkring opholdsarealer samt rydning af væltede træer over stier og veje m.v. På længere sigt skal det vurderes om de græssende dyr kan reducere behovet for mekanisk slåning langs stier og grusveje af hensyn til fremkommelighed.

Der skal løbende ske tilpasning af infrastruktur og faciliteter. Det kan eksempelvis betyde behov for sløjfning af vej- eller stistrækninger, hvor der er særlige naturhensyn (eksempelvis ynglende fugle), eller hvor vigtige opholdssteder for de græssende dyr forstyrres, eller hvor friluftsfaciliteter kan give borgerne bedre oplevelsesmuligheder. Også retableringen af de hydrologiske forhold kan betyde, at det nogle steder kan blive nødvendigt at flytte vej- eller stistrækninger.

Det forventes, som omtalt i 2.2.4, at der etableres 7 områder, hvor der arbejdes for at skabe mindst mulig forstyrrelse af dyrelivet; disse områder er på kort 11 anført som stilleområder. Det vil blive understøttet i form af fx afmærkede ruter, formidling, ved håndtering af tilladelseskrevende arrangementer m.v., så brugerne af arealerne påvirker naturudviklingen mindst muligt.

Omfanget af faciliteter i naturnationalparken er i dag forholdsvist begrænset, og det vurderes relevant at bibeholde de få konkrete anlæg: Lejrpladserne ved Lystbæk og Ulborggård samt observationstårnet på Lærkehøj, mountainbikesporene ved Stolbjerg og Hedevej. Der vil som helhed blive arbejdet efter at få prioriteret faciliteter og aktivitetsmuligheder i andre skove i lokalområdet således, at der kan tilbydes alternative områder til brug for større tilladelseskrevende aktiviteter.

3.4 Principper for forvaltning af vildtet

Der gennemføres ikke jagt i naturnationalparken ud over den nødvendige bestandsregulering af krondyr, dådyr og rådyr.

De naturligt forekommende dyr (krondyr, rådyr, dådyr, grævling, ræv mfl.) forvaltes så lidt som muligt – inden for gældende lovgivning. Der fodres ikke.

Invasive arter (mink, mårhund og vaskebjørn) bekæmpes efter gældende regler og forvaltningsplaner

Bæveren forekommer allerede på nuværende tidspunkt i området og det er forventningen at den på sigt vil brede sig dels som følge af bæverens generelle bestandsudvikling og dels i takt med at den naturlige hydrologi genskabes, og omfanget af potentielle levesteder øges.

Krondyr og dådyr vil i området være de mest betydningsfulde hjortearter og vil ligesom råvildtet kunne passere ind og ud af naturnationalparken. Udvikler bestanden af hjortevildt sig uhensigtsmæssigt i forhold til det samlede græsningstryk i området, herunder navnlig græsning i et ikke acceptabelt omfang på landbrugsarealer uden for naturnationalparken vil der være mulighed for at gennemføre en bestands- og adfærdsregulerende jagt i naturnationalparken. Derudover vil der på de tilgrænsende arealer forvaltet af Naturstyrelsen være mulighed for at gennemføre en regulering af bestanden af hjortevildt.

Ved bestandsregulering af de ikke udsatte dyr, efterlades som udgangspunkt kadavere til fremme af biodiversiteten, hvor det er foreneligt med de veterinære regler. Hvis dette ikke kan lade sig gøre, undersøges muligheder for anlæg af kadaverpladser. Det primære formål med forvaltningen af vildtet i Naturnationalpark Stråsø er, at skabe bedre betingelser for krondyrenes naturlige adfærd og dermed øge krondyrenes græsning i naturnationalparken. Forvaltningen af vildtet i naturnationalparken baseres på et vidensbaseret og adaptivt grundlag.

Krondyrenes adfærd påvirkes primært af tre forhold: Fødemuligheder, forstyrrelser og egnede opholdsområder (læ, ly og skjul). For at understøtte krondyrgræsning i naturnationalparken kan forvaltningen fokusere på at påvirke krondyrenes adfærd ved hjælp af følgende virkemidler:

Stilleområder

Det primære virkemiddel er etableringen af stilleområder hvor krondyrene kan finde ro. Stilleområderne vil bidrage til at styre krondyrenes færdsel og til at opnå en mere naturlig adfærd med en højere grad af dagaktivitet. Stilleområderne vil omfatte både lysåbne og skovbevoksede arealer. For at mindske omfanget af forstyrrelser nedlægges eksisterende veje og afmærkede stier og ruter i stilleområderne. Samtidig søges de bevoksede arealer gjort mere tætte ved hjælp af strukturel hugst og introduktion af træer og buske, der kan bidrage til at gøre bevoksningerne tættere og mere ufremkommelige.

Omvendt kan strategisk placerede friluftsfaciliteter (herunder stiforløb m.m.) koncentreret med udgangspunkt i hovedindgangene og uden for stilleområderne være med til at påvirke krondyrenes bevægelsesmønster – herunder fremme fødesøgningen inden for naturnationalparken.

Reservatbestemmelse

Friluftslivets adgangsmuligheder på Vind hede opretholdes som hidtil efter principperne i reservatbekendtgørelse nr. 884 af 23/9 2001.

Adfærdsregulerende afskydning

Kontinuerlige forstyrrelser eller regulering af individer kan påvirke krondyrenes adfærd. Kronkalve kan tillære sig via deres mødre, at søge føde eller vandre til områder uden for naturnationalparken. Krondyrs adfærd videreføres således over tid til hele flokke af dyr. I det omfang der er behov for regulering af bestanden kan afskydning af dyr med sådan tillært uhensigtsmæssig adfærd ske uden for stilleområder, og udenfor de større lysåbne arealer med et stort græsningsbehov.

Opholdssteder

I stilleområder og omkring lysåbne arealer med et stort græsningsbehov vil tætte bevoksninger blive søgt fremmet via strukturhugst og indplantning af ønskede arter af træer og buske, eller ved naturlig tilgroning. Der understøttes også en udvikling med nyopdukkede, hjemmehørende "skovholme" på lysåben natur i det omfang, det ikke strider mod fredningsbestemmelserne og Natura 2000-planerne, da en sådan mosaikstruktur bl.a. vil understøtte krondyrgræsningen på de omkringliggende lysåbne arealer.

Fødemuligheder

Fødemulighederne er som udgangspunkt givne inden for naturnationalparken, men det vurderes at fødegrundlaget på sigt vil øges i takt med, at der som følge af naturgenopretningsindsatsen vil opstå flere lysåbne arealer samt, at de skovbevoksede arealer vil blive mere løvtræsprægede.

Krondyrene vil af natur søge mod landbrugsarealer med foder af høj kvalitet - især i perioder hvor krondyrene har et højt energibehov. Omfanget søges begrænset ved sikring af attraktive stilleområder samt bestands- og adfærdsregulerende afskydning.

3.5 Principper for forvaltning af vandmiljøet

Genopretning af naturlig hydrologi er højt prioriteret inden for naturnationalparken og anbefales også fra forskernes side overalt, hvor det er praktisk, teknisk og naboretligt muligt, og hvor helt specifikke naturhensyn ikke taler imod det. Som udgangspunkt vil der være tale om at arbejde for mere våd skov med naturlige vandstandssvingninger. Rækkefølgen for indsatsen prioriteres i øvrigt med henblik på at opnå størst mulig positiv effekt på biodiversiteten dvs. arter og naturtyper som har gavn af forbedrede hydrologiske forhold og i særdeleshed at få lukket grøfter, som har gennembrudt naturlige terræntærskler.

I forbindelse med afsøgning af mulige genopretningsprojekter iagttages hensyn til påvirkning af naboarealer, infrastruktur og andre tekniske anlæg i medfør af vandløbsloven. Derudover kan der være behov for at sikre vandafledning på udvalgte lokaliteter og strækninger af hensyn til beskyttelse af fortidsminder og i særlige tilfælde friluftslivet, hvor det ikke er muligt at omlægge ruter eller flytte faciliteter.

Tiltagene til genopretning af naturlig hydrologi er beskrevet i afsnit 2.3.1. Omfanget og placeringen af disse indsatser er ikke fastlagt på nuværende tidspunkt.

Med naturnationalparkens beliggenhed vil der være ganske få forpligtelser ift. vandløbsvedligeholdelse og vandafledning til/fra naboarealer.

Generelt gælder at vandløbskvaliteten skal afspejle uberørte forhold med en naturlig afstrømning og dynamik. Der er således mulighed for, at der for vandløb i Naturnationalpark Stråsø ikke fastsættes konkret vandløbs skikkelse og vandføringsevne – med mindre dette påvirker andre væsentlige hensyn.

På længere sigt kan det vise sig, at også bæverens tilstedeværelse vil medvirke til en dynamisk regulering af områdets hydrologiske forhold.

3.6 Principper for forvaltning af fredede og beskyttede fortidsminder

Det følger af museumslovens formål, at kulturarv og naturarv i Danmark skal sikres, og at loven skal sikre varetagelsen af opgaver, der vedrører fortidsminder og sten- og jorddiger. Det betyder, at det ikke er tilladt at foretage ændring i tilstanden af fortidsminder og sten- og jorddiger. For Naturstyrelsens arealer gælder, at alle sten- og jorddiger er omfattet af beskyttelse.

Græsning i skov vurderes generelt at kunne være positivt i forhold til synlighed for fortidsminder og sten- og jorddiger. Et for højt græsningstryk kan dog skade diger og fortidsminder.

Naturstyrelsen har plejepligt på fredede fortidsminder omfattet af museumsloven. Det betyder, at vegetationsplejen i omfang og karakter som minimum skal sikre, at vegetationen ikke nedbryder fortidsmindet, men så vidt muligt modvirker dette. Samtidig skal plejen sikre, at fortidsmindet fremtræder synligt.

For så vidt angår urørt skov på Naturstyrelsens arealer er der i samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen fastsat retningslinjer for plejepligten for større fladedækkende fortidsminder i disse områder.

For at sikre fortidsmindeinteresserne vil det være nødvendigt at gennemføre løbende overvågning. Overvågningen skal sikre, at skader på fortidsminder erkendes og håndteres så tidligt, at der ikke opstår uoprettelig skade på eksisterende fortidsminder og sten- og jorddiger. Den løbende monitoring skal samtidig danne basis for at kunne regulere dyrs adfærd med henblik på at skader fremadrettet undgås mest muligt samt være afsæt for at kunne iværksætte nødvendige aktioner ved opståede skader. Generelt vil naturlig hydrologi kunne forenes med tilstedeværelsen af fortidsminder. Dog vil der ikke kunne ændres i de hydrologiske forhold ved fredede kanaler, dæmninger, stemmeværker, stenkister og tilsvarende fortidsmindekategorier. Overvågningen skal dermed sikre, at der kan iværksættes nødvendige aktioner løbende, hvis fortidsminder påvirkes ved hydrologiske forandringer.

I forbindelse med eventuelle jordarbejder i projektet skal den skjulte kulturarv sikres gennem forudgående arkæologiske undersøgelser.

Inden for Naturnationalpark Stråsø område findes en række fortidsminder – herunder 21 gravhøje, et par historiske dyrefolde og diger. De fredede fortidsminder plejes løbende jævnfør Museumslovens plejepligt og ud fra principperne i Naturstyrelsens fortidsmindepolitik. Dette forhold indarbejdes i Naturstyrelsens plejeplaner for de konkrete fortidsminder.

De eksisterende fortidsminder skal bevares og sikres mod u hensigtsmæssige påvirkninger af både dyr og mennesker. Til sikring heraf gennemgås fortidsminder og diger systematisk hvert år med henblik på at observere og registrere eventuelt slid og skader. Antager sliddet efter græssende dyrs etablerede opholdssteder eller færdselsårer et væsentligt omfang, kan det blive nødvendigt at sikre de pågældende fortidsminder mod egentlige skader. Det kan i givet fald ske med tiltag i form af udlægning af trækroner eller anden fysisk hindring, herunder frahegning. Tilsvarende kan det blive nødvendigt at regulere dyrenes færdsel i områder, hvor deres vandringer medfører særlige slidtager på fortidsminderne. Resultaterne af den løbende monitoring vurderes i tæt samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen.

3.7 Principper for forvaltning af trafiksikkerhed

Der vil med udgangspunkt i den udarbejdede trafiksikkerhedsrevision (se afsnit 2.2.5) i samarbejde med de berørte myndigheder (Vejdirektoratet, politi og kommune) blive gennemført en evaluering af effekten og konsekvenserne af de gennemføre trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger herunder behovet for tilpasninger og justeringer. Der planlægges gennemført en trafiksikkerhedsrevision omkring et år efter ibrugtagning af naturnationalparken.

3.8 Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer

De aktiviteter, der konkret vurderes at være til gene for de udsatte pattedyr, eller hvor de nuværende brugere af naturnationalparkområdet bliver begrænset i deres udfoldelse, søges henvist til de øvrige del af Stråsø og de øvrige nærliggende statsejede skove.

Som omtalt i afsnit 2.2.6. vil der blive iværksat en række tiltag i andre større statsskove m.h.p. at både virke som alternative arealer til de besøgende i Naturnationalparken, men også for at gøre brugen af de omliggende arealer og skove endnu mere attraktiv og dermed reducere behovet i selve Naturnationalparken for særligt forstyrrende aktiviteter. Dette indebærer behov for en generel forståelse for, at der afvikles flere aktiviteter i de øvrige dele af de statsejede skove i Vestjylland.

I den fortsatte forvaltning af hele Stråsøkomplekset vil det løbende blive vurderet i hvilket omfang, der kan være behov for udvikling af yderligere tiltag. Inden en iværksættelse af sådanne tiltag vil de blive drøftet i Naturstyrelsen Vestjyllands lokale brugerråd, herunder om nødvendigt en revision af den eksisterende zoner for friluftslivet.

3.9 Principper for forvaltning af naturgenopretningstiltag

Målet med Naturnationalpark Stråsø er inden for store sammenhængende områder at lade de naturlige dynamikker udfolde sig mest muligt, og fremme og understøtte biodiversiteten. Generelt sigtes der efter at opnå en tilstand, hvor der er mindst muligt behov for aktiv naturforvaltning. Dog vil opsyn med og vedligehold af hegninger med store græssende pattedyr kræve løbende vedligehold, ligesom det f.eks. kan blive nødvendigt at bekæmpe invasive arter, sikre vedvarighed i mængden af dødt ved, fremme og udvikle de naturlige hydrologiske forhold. Herudover kan der af hensyn til Natura 2000-habitatnaturtyper og tilhørende Natura 2000-arters bestande være behov for at gennemføre målrettet naturforvaltning f.eks. i form af frahegning eller rydning af nåleopvækst på Natura 2000-heder. Forvaltningen skal sikre, at der målrettet forvaltes inden for lovens rammer for beskyttelse og udvikling af disse Natura 2000-naturtyper og -arter. Samme overvejelser kan i særlige tilfælde gøre sig gældende for at sikre sårbare rødlistede arter. Endelig vil der fremadrettet være behov for at sikre tilgængelighed for skovens brugere, samt pleje af f.eks. fortidsminder og kulturarv.

I etableringsfasen reduceres andelen af ikke hjemmehørende træarter væsentligt. Invasive arter bekæmpes bredt. Der foretages biodiversitetsfremmende tiltag i form af strukturfældning og veteranisering samt skabelse af dødt ved. Der skabes mere lysåbent natur og der skabes sammenhæng mellem de lysåbne naturarealer. Herved skabes et mere mosaikpræget og stedvis mere lysåbent landskab som grundlag for udviklingen af de naturlige dynamikker på den enkelte lokalitet.

Ved fjernelse af douglasgran efterlades en mindre del af bevoksningerne af landskabelige hensyn. Hvis der i større omfang opstår selvsåning fra de efterladte træer, kan bekæmpelse evt. blive nødvendigt.

Omfanget af granbevoksninger i naturnationalparken er gennem en årrække blevet reduceret, men udgør endnu næsten en tredjedel af området. Områdets græsningspotentiale og omfanget af lysåbne arealer vil blive forøget i takt med granbevoksningerne bliver ryddet og de lysåbne arealer sammenbindes. Rødgran er ofte udsat for lokale svækkelser i form udtørring, insektangreb samt små og store stormfald, hvilket på både kort og langt sigt må forventes at reducere rødgranens dominans i naturnationalparken. Det er forventningen at der, som udgangspunkt, efter naturnationalparkens etableringsfase, kun foretages indgreb i de skovbevoksede områder af biodiversitetsmæssige hensyn som sikring af lysåben skov samt sikkerhedsmæssige og trafikale hensyn.

Generelt vil fældninger til dødt ved eller hugst og salg af træ følge de overordnede retningslinjer for urørt skov.

Forekomsten af invasive arter bliver løbende overvåget og ved behov vil en evt. aktiv bekæmpelse blive udført i naturnationalparken. Nationale handleplaner for bekæmpelse af invasive arter samt Naturstyrelsen retningslinjer for invasive arter vil blive fulgt i naturnationalparken.

Stående og liggende dødt ved, skabt i etableringsfasen, har en begrænset levetid som medie for den biologiske mangfoldighed. På baggrund af den løbende overvågning af biodiversiteten følges også tilgangen af dødt ved. I det omfang, tilgangen falder markant over en længere periode, kan der iværksættes tiltag, som fremmer forekomsten af dødt ved – som f.eks. strukturfældning, veteranisering, brand og genopretning af naturlig hydrologi.

Sårbare naturarealer herunder områdets §3 registrerede arealer og lysåbne Natura2000-naturtyper kan være truet af tilgroning. Denne problemstilling kan blive særlig relevant i de første år efter etableringen af naturnationalparken, hvor græsningstrykket forventes lidt lavere end ønsket, mens bestandene af græssende dyr finder deres naturlige niveauer. Der kan være nåletræsarter, som dyrene ikke vil æde. Ved massiv nåletræsopvækst på beskyttede naturarealer eller i lysåben skov kan rydning/afbrænding derfor være et nødvendigt supplement til græsningen. Endvidere kan der være områder med hængesæk eller rigkær, hvor dyrene ikke kan færdes, som også kræver supplerende naturforvaltning i form af fjernelse af opvækst for at opretholde en god naturtilstand.

Det forventes at nogle af områdets heder vil skifte karakter. Gennem en årrække er mange af hederne blevet forvaltet med en praksis inspireret af hedebondens dyrkning med lynghøstning, fældning af opvækst, afbrænding og stedsvis fåregræsning, og hvor målet især har været at opnå/bevare lyngdækkede heder. En forvaltning som tager udgangspunkt i store planteædere forventes at skabe nogle mere varierede og dynamiske heder til gavn for biodiversiteten. Eksempelvis vil områder som græsses særligt meget måske udvikle sig til overdrev, mens holme af træer vil opstå hvor græsningstrykket er lavt. Dyrene vil skabe områder med bart sand til stor gavn for insektlivet og som på sigt kan blive koloniseret af arter af lav, hedemelbærris, sandskæg mfl. Græsningen vil også bidrage til at vedligeholde dværgbuskesamfundet, som fortsat forventes at have en stor udbredelse i området.

Bæveren forekommer allerede på nuværende tidspunkt i området og det er forventningen at den på sigt vil brede sig bl.a. i takt med at den naturlige hydrologi genskabes, og omfanget af potentielle levesteder øges.

I forbindelse med de konkrete naturgenopretningstiltag på arealerne vil der blive informeret på plancher/klapskilte ved arealerne i naturnationalparken. Denne helt lokale formidling suppleres med opslag

på sociale medieplatforme hos Naturstyrelsen om konkrete typer af projekter, lokale pressemeddelelser og nyheder på naturnationalparkens hjemmeside.

3.10 Principper for overvågning af udviklingen i området

Udviklingen ift. natur, friluftsliv og turisme, fredet eller beskyttet kultur- eller verdensarv samt dyrevelfærdsmæssige forhold i Naturnationalpark Stråsø vil løbende blive monitoreret og vurderet. Hvert 4-6 år vil der blive udarbejdet en redegørelse for udviklingen i naturnationalparken, der vil være baseret på bl.a. oplysninger hidrørende fra den løbende monitoring. Offentligheden og berørte myndigheder vil blive inddraget i forbindelse med udarbejdelsen af redegørelsen i det omfang, dette efter Naturstyrelsens vurdering skønnes relevant. Den færdige redegørelse vil blive indsendt til Miljøministeren. Den løbende monitoring samt den 4-6 årige redegørelse af udviklingen vil kunne indgå i grundlaget for vurderingen af resultaterne af gennemførte tiltag samt behovet for evt. tilpasninger af forvaltningen i den enkelte naturnationalpark.

Der vil med ophæng i de afsatte midler til forskning og overvågning i Naturnationalparkerne, blive udviklet monitoringsprogrammer til både baselinemonitering og løbende monitoring i naturnationalparkerne. Monitoringsprogrammerne vil blive drøftet med relevante forskere.

Naturens udvikling og tilstand forventes bl.a. at blive fulgt via det eksisterende nationale overvågningsprogram for de områder i Naturnationalpark Stråsø der indgår i NOVANA-programmet. I programmet overvåges naturtyperne repræsentativt hvert 6. år. Udbredelse af naturtyper og udvalgte naturparametre kortlægges inden for Natura 2000-områderne hvert 6. år, (dog hvert 12. år for de skovbevoksede arealer). Arter overvåges med varierende frekvens afhængig af den konkrete art. Beskyttet natur, der ikke er en habitatnaturtype, bliver registreret/kortlagt af Naturstyrelsen med en frekvens på 10 år.

Der vil blive udviklet og gennemført et monitoringsprogram, der kan dokumentere udviklingen i de biodiversitetsmæssige og strukturelle forhold i Naturnationalparken, samt følge op på effekterne af de forvaltningsmæssige ændringer og tiltag, der gennemføres i forbindelse med etablering af parkerne. Der kan desuden være behov for at iværksætte monitoring af særligt sårbare og/eller sjældne arter (f.eks. arter på Habitatdirektivet), der ikke er omfattet af anden artsovervågning. Der vil derudover blive iværksat forskningssamarbejder med relevante forskningsinstitutioner om aktuelle biodiversitetsrelaterede emner samt effekten af vildtets græsningseffekt og effekten af de adfærdsregulerende tiltag, herunder friluftaktiviteternes påvirkning af hjortevildtet.

Vedr. friluftsliv og turisme vil der blive lavet såvel kvantitative som kvalitative undersøgelser af borgernes brug af naturnationalparkerne. Der vil f.eks. blive opsat tællere til registrering af benyttelsen af arealet, ligesom det vil blive undersøgt, om mobildata kan anvendes til at afdække færdsel i områderne. Monitoring vil blive søgt tilrettelagt, så den kan give et billede af udviklingen af anvendelsen af arealerne før og efter etableringen af naturnationalparkerne. Graden af monitoring vil kunne variere mellem de enkelte naturnationalparker, men vil blive søgt tilrettelagt, så der samlet set opnås et billede af udviklingen i både naturnationalparker med intensiv og mindre intensiv benyttelse, højt og lavt hegn mv. Endelig vil der blive søgt kvalitative spørgeundersøgelser af holdninger og ønsker til de lokale naturnationalparker.

Som nævnt under afsnit 3.2 udvikles en protokol til overvågning af de udsatte dyr. Denne overvågning kan udvides og tilpasses, således at den kan indgå i analyser og forskning vedr. de udsatte dyrs adfærd og samspil med friluftslivet. Der vil blive gennemført pilotprojekter med anvendelse af ny teknologi f.eks. droner og GPS-mærkning, for at undersøge hvordan det evt. kan bidrage til det løbende tilsyn med de

udsatte dyr. Der vil desuden blive gennemført en særskilt evaluering af velfærden for de udsatte dyr i naturnationalparkerne, inklusive af pilotprojekt med teknologisk understøttelse af tilsynet. Evalueringen vil blive gennemført højst to år efter, at dyrene er sat ud.

Endelig overvåges tilstanden af kultur- og fortidsminder med henblik på fortsat at sikre disse. Der vil ske en basisregistrering af kultur- og fortidsminderes tilstand inden etableringen af naturnationalparken påbegyndes, der vil ske løbende tilsyn, og evt. ændringer i tilstanden vil blive registeret ca. 1 gang årligt.

Naturstyrelsen Vestjylland samarbejder med Aarhus Universitet omkring undersøgelse af effekten på vegetationen af krondyrgræsningen på Vind Hede. Undersøgelsen blev igangsat i 2020.

Desuden er det under planlægning at undersøge krondyrenes færden i området ved GPS-monitoring. Undersøgelsen indgår i Naturstyrelsens erhvervs-ph.d. om rewilding.

BILAG 1 Artstabeller.

De 3 tabeller nedenfor stammer fra et erhvervs-ph.d. projekt 2015-2018, som bl.a. sammenstillede fund af truede arter i Danmark fra 1991-2015. Der anvendes 3 kategorier: globalt truede, EU arter (habitatdirektivets bilag 2, 4 eller 5 samt fugle på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag 1) og truede danske arter (fra Rødlisten 2010).

Naturnationalparkens* globalt truede arter.

Artens navn	Artsgruppe	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Ingen			

Naturnationalparkens* arter på habitatdirektivets bilag 2, 4 eller 5, samt fugle på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag 1

Artens navn	Artsgruppe	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Urfugl	Fugle	Genindvandring (uddød)	1
Fiskeørn	Fugle	Fredfyldt rede- og fiskepladser	6
Cypres-ulvefod	Planter	Råjord i m. lys skov / hede; brand.	11
Liden ulvefod	Planter	Tidvis vanddækket sandbund	38
Otteradet ulvefod	Planter	Næringsfattig råjord	38
Almindelig hvidmos	Mosser	Uforstyrret morbund	42
Guldblomme	Planter	Lysåbent, næringsfattigt.	45
Rød glente	Fugle	Fred for efterstræbelse	52
Skovmår	Pattedyr	Roligt ynglested, fx hult træ	60
Femradet ulvefod	Planter	Næringsfattig råjord	65
Hede-rendyrslav	Laver	Ren fugtig luft.	65
Almindelig ulvefod	Planter	Lysåben næringsfattig råjord	67
Trane	Fugle	Mose, sumpskov, fred og ro.	72
Natravn	Fugle	Insektrig tør lysning m. spredte træer	87
Hedelærke	Fugle	Insektrig tør lysning m. spredte træer	105
Stor vandsalamander	Padder	Rent klart ynglevand fri for fisk	142
Spidssnudet frø	Padder	Lavt klart ynglevand fri for fisk	179
Rødrygget tornskade	Fugle	Insektrig lysning m. kvas / buske	201
Odder	Pattedyr	Fredfyldte steder ved sø og å	202

Naturnationalparkens* dansk truede arter, som ikke også er globalt eller EU-truede.

* I fjerde kolonne skal antal statsskove med arten forstås som, hvor mange af Naturstyrelsens 976 delarealer (både skov og lysåbne) arten er kendt fra i perioden 1991-2015. Da der er en usikkerhed forbundet med præcision i artsdata, er det ikke muligt at stedfæste og henhøre alle arter præcist til det udpegede areal. Derudover bemærkes det at listerne er udarbejdet med udgangspunkt i Rødliste 2010.

Artens navn	Artsgruppe	Økologiske behov	Antal statsskove med arten
Kål-fladhat	Svampe	Lysåbent, næringsfattigt.	2
Sart rødblad	Svampe	Løvskov	3
Brungul rødblad	Svampe	Sumpskov, overdrev	5
Duft-ridderhat	Svampe	Næringsfattig gl nåleskov	5
Klit-korallav	Laver	Lysåbent, næringsfattigt.	5
Vår-kobjælde	Planter		5
Lakrids-ridderhat	Svampe	Næringsfattig gl nåleskov	7
Kæruld-græsugle	Andre sommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt, vådt.	8
Orange korkpigsvamp	Svampe	Næringsfattig nåleskov	8
Safrankødet slørhat	Svampe	Næringsfattig nåleskov	8
Stinkende slørhat	Svampe	Uforstyrret morbund i nåleskov	8
Sværtende gråblad	Svampe	Kalkrig / Ierbund	8
Takket bægerlav	Laver	Lysåbent, næringsfattigt.	8
Blålig korkpigsvamp	Svampe	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	9
Stor tornskade	Fugle	Lysåbent, næringsfattigt.	9
Violetbrun duftpigsvamp	Svampe	Næringsfattig nåleskov	9
Rust-korkpigsvamp	Svampe	Næringsfattig nåleskov	10
Tør ridderhat	Svampe	Næringsfattig gl nåleskov	10
Kantet ridderhat	Svampe	Næringsfattig gl nåleskov	11
Mycena clavata (en art svamp)	Svampe	Kalkrig / Ierbund m. dødt nåletræ	11
Halsbånd-ridderhat	Svampe	Næringsfattig gl nåleskov	14
Blomster-stængelugle	Andre sommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	15
Grågul bægerlav	Laver	Lysåbent, næringsfattigt.	15
Hede-glansugle	Andre sommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	15
Mørk læderpigsvamp	Svampe	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	15
Trehornet skarnbasse	Biller	Lysåbent, næringsfattigt, græsning.	15
Blodrød skørhat	Svampe	Nåleskov	16
Askegraa lavspinder	Andre sommerfugle	Veludviklede laver på løvtræer	17
Skællet kødpigsvamp	Svampe	Næringsfattig nåleskov	17

Tragtformet læderpigsvamp	Svampe	Næringsfattig nåleskov	17
Almindelig lungelav	Laver	Ren fugtig luft.	18
Mariehøneedderkop	Edderkop	Lysåbent, næringsfattigt.	18
Småskællet kødpigsvamp	Svampe	Næringsfattig nåleskov	22
Bæltet korkpigsvamp	Svampe	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	24
Spids bægerlav	Laver	Lysåbent, næringsfattigt.	24
Grågrøn bægerlav	Laver	Ren fugtig luft.	26
Smalrandet humlebisværmer	Andre sommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	26
Spættet bægerlav	Laver	Lysåbent, næringsfattigt.	28
Vellugtende læderpigsvamp	Svampe	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	31
Spiselig mælkehat	Svampe	Næringsfattig skovbund, især gl nål.	32
Kliddet bægerlav	Laver	Ren fugtig luft.	38
Moserandøje	Dagsommerfugle	Højmose	46
Kommabredpande	Dagsommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	48
Lakrød bægerlav	Laver	Ren fugtig luft.	50
Ensianblåfugl	Dagsommerfugle	Klokkeensian til æglægning	51
Vendehals	Fugle	Myrer på åbne steder, redehuller	59
Klitperlemorsommerfugl	Dagsommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	65
Markperlemorsommerfugl	Dagsommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	72
Argusblåfugl	Dagsommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt, lyng.	75
Spættet bredpande	Dagsommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	85
Violetrandet ildfugl	Dagsommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	87
Metalvinge	Køllesværmere	Lysåbent, næringsfattigt.	96
Okkergul pletvinge	Dagsommerfugle	Lysåbent, næringsfattigt.	129
Hare	Pattedyr	Mix af div biotoper nær hinanden	321